

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

EARLY KARAITE BIBLE COMMENTARIES *

BY JACOB MANN, Baltimore Hebrew College.

THE fragments of works on the Bible by early Karaite writers, which are edited here, are a welcome addition to our very scanty knowledge of early Karaite Bible exegesis. Well known is Ibn Ezra's damaging criticism of this branch of literature. 'The second method was chosen by the crooked, though they be Jews, who thought that they adopted the right point (of view) but really knew not its place. This is the method of the Karaites ("Sadducees"), such as 'Anan and Benjamin, Ben Mashiah and Jeshu'a, and every heretic who does not believe in the words of the Rabbanites. Each of them explains, as is his whim, the verses as well as the commandments and statutes, while they are ignorant of the elements of the Holy language. They therefore err also in their grammatical remarks. They completely change their views constantly, since no law is adequately expounded in the Bible in all its details.'¹ The judgement of an Ibn Ezra

* See *JQR.*, N. S., XII, p. 124.

¹ Introduction to Pent. Commentary: • הדרך הב' בחרוה פתלתולים • ואם הם ישראלים • אשר חשבו כי עמדו על הנקודה בעצמה • והם לא ידעו את מקומה • וזה דרך הצדוקים כענן ובנימן • ובן משיח וישוע ובן כל מין אשר בדברי מעתיקי הדת לא יאמין • והוא נו להשמאיל או להימין • וכל איש כרצונו יפרש הפסוקים • גם המצות והחקים • והם מרעת תוצאות לשון הקודש ריקים • על כן יתעו גם בדרקוקים • ואיך יסמכו ברגע על דעתם • וכל רגע הפכו מצד אל צד כפי מחשבתם • בעבור שלא תמצא בתורה • מצוה אחת בכל צרכיה מבוארה See on this passage Bacher, *Abr. Ibn Ezra's Einleitung zu seinem Pent. Commentar*, 1876, 40 ff.

is weighty indeed. He had at his disposal the commentaries of writers unknown to us, as every reader of his classical work on the Bible can verify for himself. Yet the cautious student finds it advisable to forego a categorical endorsement till the works of the early *Ḳaraites* become more accessible. At present only a few quotations of Benjamin al-Nahawendi's exegetical works are known from the writings of other authors.

His supposed disciple, Daniel b. Moses al-*Ḳūmisi*, is known to have commented on the books of Leviticus and Deuteronomy, and probably on the whole Pentateuch. Dr. Poznański's statement (*Jew. Enc.*, IV, 433, col. 2, bottom) that he was the author of 'Commentaries to the Pentateuch, to Joshua, and to Judges', rests on a misunderstood item in a Genizah Catalogue (cited by Schechter, *Saadyana*, p. 79). פתרון חומש ושפטים שפטר דניאל בן משה must be understood as פתרון חומש [דברים] ושפטים, a commentary on Deuteronomy, the first part of which begins with דברים, while the second commences with שפטים (Deut. 16. 18 ff.). Each part of the Pentateuch used to be divided into two halves. Thus Exodus was divided into two parts, the second one beginning with ואלה המשפטים (Exod. ch. 21), while אחרי מות (Lev. ch. 16) formed the second portion of Leviticus.² Daniel's commentary on Lev. 1. 1-15; 6. 21—

² See *JQR.*, N.S., VI, 365: ואלה המשפטים תפסיר אלגו' אלתאני אלגו' אלתאני; 'of the Torah' evidently refers to 'the second part' (i. e. Exodus). P. 372 מן אלגו' אלתאלת comments on Lev., c. 16. Daniel al-*Ḳūmisi*'s Lev. commentary (*Sa'adyana*, LV) has the heading פתרון חומש ויקרא ואחרי שפטר דניאל בן משה (אחרי מות=אחרי). It is thus clear that the above item in the Catalogue means פתרון חומש [דברים] ושפטים. Poznański, *ZfHB.*, VII, 183-4, translates this 'a commentary on the Pentateuch, Joshua and Judges',

7. 21 has been published by Schechter in *Saadyana*, No. LV. Harkavy published an early Karaite commentary on Lev. 25. 9—26. 25, which he assigned to Benjamin (in *Haḥoker*, I, 169—73). But more likely its author is Daniel. The style is similar to that of *Saadyana* (so also Pozn., *l.c.*). Fragment C may be a part of Daniel's Commentary on Numbers (see above, p. 292). Recently a portion of his commentary on Psalms has been published.³ Some of the fragments printed here may have emanated from these prominent Karaite writers. Ibn Ezra had also before him exegetical works by Ben Mashiah (i.e. Abū'l Ḥasan b. Mashiah) who, according to Ibn al-Hiti's Chronicle of Karaite writers,⁴ lived in Bagdad and was a contemporary of Sa'adya. Supposing his commentaries were written in Hebrew, some of our fragments could be assigned to him. However, the commentary on Hosea-Joel (Fragment I) originates from the intellectual circle of Karaism that had its seat in Jerusalem, as will be shown farther on.

1. *Genesis*.

Fragment E, MS. Adler 3110, fols. 1—4, consists of four leaves, square writing, brownish paper and ink, size 15.3 cm. wide. The bottoms are torn off; only about ten lines per page are preserved. Very little has remained of fol. 3, and only a few letters can be deciphered. The order of the leaves should be 4, 2, and 1. Between the lines there are

ושפטים [ויחושע] חומש ! פתרון חומש But חומש is only one book of the Torah. This division of the books of the Pentateuch into two halves each was already in use in the time of 'Anan (see Mann, *Journal of Jewish Lore and Philosophy*, 1919, vol. I, p. 348, note 6).

³ *Journal Asiatique*, 8. Série, VII, 1916, pp. 177—237.

⁴ *JQR.*, IX, 434 and 441.

additions in black ink, evidently by a later hand. Likewise some faded letters are traced over with black ink.

The fragment, as far as preserved, forms a commentary on Gen. I. 27—2. 4. There is nothing specifically Ḳaraite in the contents. But from the style as well as from the appearance of the manuscript it can be gathered with likelihood that its author was a Ḳaraite. His particular contribution to the considerable number of explanations of Gen. I. 1 is that *בראשית* stands for *ימי בראשית*, 'the six days of creation'. 'Heaven and earth' denote the whole universe, just as in Gen. 2. 1, 'and the heavens and the earth were completed', means that the whole work of creation was done. *בראשית* cannot signify a point of time, since before the Creation neither Time nor Space existed (fol. 1, r. and v.). The Ḳaraite Aaron b. Joseph in his *Mibḥar* evidently alludes to this argument by stating that *בראשית*, as a point of time, is used in a prophetic sense as something to exist in the future after the Creation.¹ Other details are discussed in the notes to the text. On the whole the author does not expressly mention the views of other commentators. He states his own explanations, formulating them in such a way as to indicate the divergency of opinion.

¹ *Mibḥar* 13^a: . . . ושם לדבר הקודם: וידוע כי מלת ראשית שם לזמן: ואם לדבר הקודם: . . . ועתה במקום הזה (Gen. I. 1) איננו כי אם שם לזמן: ואם לא היה עדין זמן כי הזמן אינו נודע כ"א בתנועת הגלגל: וכבר ידענו כי הנביאים מכנים שמות לדבר שאינו נמצא. Cp. also the interesting discussion in *Keter Torah* to Gen. 5^a ff.

E

(fol. 4, recto)

שבֿעבורך
 אדם שלך נברא העולם . . . [א]ילו ששה
 מקום
 שמות מכאן ומאן [אן] וצאחב אלעאלם מכאן
 שמים וארץ וים לילה ויום
 אסמא ואלארץ ואלכחאר וזמאן ליל ואלנהאר²
 וצאחב אלעאלם הוא אדם

5 ויברך אתם אלהים ויאמר להם [פ]רו ורבו אילו אמר Gen. i. 28

פרו ולא אמר רבו היה דיו ללדת פעם אחת אבל א[מ]ר

ורבו עד ש[י]מ[לא] [הארץ] וכבשוה עד שיכ[בוש] כל הארצות⁴

ואמ³
 אמר בבריאה . . . וירדו⁵ וא . . . ה

ורדו אמר בנעשה בבהמה⁶

10 אמר בבריו[אה] . . . [ל]הוד[י]ע

נתן לאד[ם] הברכה
 מוצא כי
 . . . א

(verso)

ובו בזמן שפתח פיהם באכילה דבריו עם

האדם והם שומעים ככ

ווא[מ]ר אלה[ים] הנה נת[תי] לכם לאדם אומר ולא לשאר

Gen. i. 29

² The Hebrew equivalents of these Arabic words are written in black ink by a later hand just as the other additions between the lines.

³ ואמר.

⁴ For the Rabbinic explanation of this verse, see Yeb. 65^b: האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה ר' יוחנן בן ברוקה אומר על שניהם הוא פרו ורבו אינו לדרך מצוה כאשר אמרו בעלי הקבלה אלא: 19^a Torah Against this cp. Keter Mibhar, 21^a, bottom, and 21^b, top. On the other hand, cp. Yeb. 65^b: 'לא יבטל אדם מפריה ורביה וכו'.

⁵ Gen. i. 26.

⁶ Here the text is very damaged. The author probably explains why in Gen. i. 28 בהמה, over which man is to have authority (i. 26), is omitted.

Gen. i. 30

נפשות הנה נתתי לכם [ו]ה[לא] כל הנפשות בתוך דבריו
 5 [ו]לכל חית הארץ ולכל עוף השם [וג] מפני שלא ישמעו
 דבריו אילא אדם ושאר בעלי חיים עושים דבריו והם
 אנו[סי]ם. . . תים באדסראר ולא באכתיאר⁷ לפיכך
 אמר [ו]הי כן⁸ כמו שאמר יהי רקיע יקוו המים ויהי
 כן וי[הי כן] כל נפשות [ב]רא יום חמישי ויום
 10 ש[שי ו]ל[א] פתח פיהם [באכ]ילה עד אשר ברא את
 [האדם ו]כאשר השל[ים בר]את האדם זכר ונקבה
 . . . [וה]שליטם ע[ל כולם] השמייע קולו ודבר הנה
 נתתי לכם] את כל [עשב זרע זרע וג': ולכל ח]ית הארץ
 [ולכל עוף השמים ול]כל רומש[ע ה א ז ה א ז י ע]שב לא⁹

(fol. 2, recto)

כמו דשא הוא טרם יוריע [ז]רע ו[מו]ציא תבואה
 יקרא מענהו יקרא לאחר שיוציא פרי
 ב[ז] עץ פרי טרם יוציא פריו ועשב הו[א] אשר אמר
 ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ
 וחציר--שם נקרא לכלל ב[ל] העשבים הנערכים¹⁰
 5 בשדה והם לבהמה כב' מצמיח חציר לבהמה¹¹

⁷ Read אֶחְתִּיאֵר, אֶמְטָרָא, באצטראר, from necessity, and not voluntarily.

⁸ Gen. i. 6, 7, 9, 11.

⁹ Our commentator maintains that though the animals were created before man, they partook of no food till after his creation, when God gave him authority over the animals, and also pointed out to him what kind of food to enjoy.

¹⁰ 'That become sweet', i. e. tasty. Read perhaps הנערכים, 'that are prepared', i. e. ready for use.

¹¹ Ps. 104. 14. In connexion with עשב in Gen. i. 30 our author differentiates between the three expressions דשא, עשב, and חציר. See also Keter Torah 14^b, והעץ סוג ופרטיו העשב והעץ. Cp. also Rashi to Gen. i. 11, and Mibhar 17^b and 18^a.

על ב[ח]סוף ב[י] טוב מאד . . .
 והלוא על כל אחד ואחד אמר וירא אל כי טוב¹² למה
 אלהים את כל אשר עשה
 שב ואמר וירא [ו]הנה טוב בעבור שיש . . .
 הבר[ואים שנ]אמר בהם וירא אלה ב[י] טוב ויש[
 שלא כתו]ב בהם וא[לו ה]ת[חשך] . . .
 [ו]המים¹³ . . . ש. יום ה¹⁴
 . . .

Gen. i. 31

10

(verso)

בלבד
 וישבת ביום השביעי ללמד שכלוי ושביתה היה
 ולא עשית [מל]אכה אילא חלף עשית מלאכה הוא
 שביתת [מל]אכה ויום אשר בו עשית מלאכה [ל]א
 נקרא יום שביתת מלאכה על כן נאמר בכת וישבת
 ביום השביעי¹⁴ ויברך אלהים א' יום הש' כי [ב]יום

Gen. 2. 2

Gen. 2. 3

¹² Gen. i 4, 10, 12, 18, 21, 25.

¹³ The reasons for טוב מאד כי are various. See Pes. 54^a: וא"ר בנאה: בריה דר' עולא מפני מה לא נאמר כי טוב בשני בשבת מפני שנברא בו אור של נהנים וא"ר אלעזר אע"פ שלא נאמר כי טוב בששי בשבת חזר וכללו בששי שנ' וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. Our commentator's reason is similar. Nahmanides *a. l.* reports another explanation, ויש מפרשים כי מפני מעלת האדם הוסיף בשבת היצירה כי הוא טוב מאד. Keter Torah 19^b gives a similar reason; for a third one see Mibhar 21^b.

¹⁴ Here the question is discussed as to when the creation was actually finished. It is well summarized in Keter Torah 20^a: ויכל • בעבור שהכלוי יהיה ממעשה על כן נחלקו דעות החכמים בפירוש אלו המלות שאם יהיה הכלוי בעצם יום השביעי כנראה שעשה מעשה ביום ה' ונחלקו בפירושים ויכל • יש אומרים כי הימים נבראים ובבריאת יום ז' שלמה המלאכה וזה הפי' תפל • וי"א כי יש בי"ת שטעמו קודם כמו לא תחסום שור ברישו, אך ביום הראשון תשביתו שאור, ולמה זאת הצרה? וכלוי מעשה איננו מעשה כאלו אמר לא עשה מעשה • וכן פי' ויכל גם וישבת, ומעם מלאכתו

אדם שנאם
 הששי באה קללה לעולם שבועת אף יאכל לחם בעצבון
 תאכלנו כל ימי חיך¹⁵ אבל יום השביעי עני ועשיר קטן
 וגדול ג[וי] ואזרח אדם בהמה עבד ובן חורים יחדיו
 [ישבתו] וינוחו על [כן] נקרא היום ברוך כב' על כן
 10 [ברך יי א]ת יום השבת ויקדשהו¹⁶ וקדוש של
 . . . מתקדשים ומקדש[ים] למען [כי]
 [יום השביעי] יום של . . . ולא יוכלו
 . . . ב . . . עשה
 . . .

(fol. 1, recto)

שבת לא שבת מבריאת [שמים] וארץ כי כא[שר]
 כלוי שמים וארץ הוא כלוי העולם כן בריאת
 שמים וארץ הוא בריאת העו[לם] כלוי:
 על כן אמרתי [ברא]שית [הוא] ששת ימי בראשית

Our author's view is almost the same. The difficulty inherent to this verse was, as is well known, already felt in early times. Thus LXX translates: *καὶ συνετέλεσεν ὁ θεὸς [ἐν τῇ ἡμέρᾳ] τῇ ἑκτῇ . . . καὶ κατέπαυσεν [τῇ ἡμέρᾳ] ἑβδόμη*. See Mekilta, Bo, c. 14 (ed. Friedmann, 15^b): וזה אחד מן הדברים שכתבו לתלמי המלך כיוצא בו כתבו . . . ויכל
 ביום הששי וישבות ביום השביעי (cp. Meg. 9^a; Yer. Meg. 71^d, l. 48; Gen. R., c. 10, end). The Samaritan Pentateuch (ed. Gall, I, 1914) also reads
 ויכל אלהים בים הששי.

¹⁵ Gen. 3. 17. Our author follows here the Rabbinic Aggadah that the sin of Adam and Eve, and their expulsion from Paradise, took place on the very same day as their creation. See Ab. d. R. Nathan, c. 1, and parallels.

¹⁶ Exod. 20. 11. This is our commentator's reason for the blessing bestowed upon the Sabbath. In Keter Torah, l. c., the various opinions are well summarized: ויברך מלה זו מצאנוה משותפת ימצא ענין תוספת וימצא לשון שבת ע"כ יש מי שפירשו וכן ברכו Cp. also Rashi a. l., והמקרא כתוב על העתיד במן . . .

5 שבו נברא העולם : וה[נה י]אמר משה איש האלהים
 לישראל כי זה העולם שמים וארץ לא היה מקדמי
 קדם כי ה[וא] חדש והוא ברוא והוא ב[ראשית]
 בר[א] אלהים את ה[שמים ואת הארץ]¹⁷ . . .
 בני וב[ין בני ישראל אות] ה לע[ולם]¹⁸ . . .

(verso)

[וא]ל תחשוב בלבך כי בראשית [היא] עת
 לבריאה
 שהתחיל בה הבריאה כי לא היה קדם עת:
 כאשר לא [נ]ברא העולם במקום כי לא היה
 קדם בריאה מק[ום] ו[ם] כן לא [בראש] ברא בעת
 5 כי לא היה עת: ולא היה טרם לבריאה לא
 מקום ולא עת וכל עת וכל מקום מאחרי
 [הבריאה] מבראשית והלאה וכל מקום וכל עת
 ... [היא] מבראשית והלאה וה[אומ]ר טרם
 דבר הוא
 10

2. *Two Theological Works on Biblical Subjects.*

Portions of theological writings which contained comments (פירושים) on selected Bible passages we have in the fragments F, G, F¹, and G¹. T.-S. 13. K. 7 consists of two joined leaves (= F and F¹), paper, square writing, size 26.9 × 17.1 cm. As is the case with the other fragments printed here, paper and ink are brownish, and indicate Oriental, possibly Babylonian provenance. The leaves, between which there is an obvious gap, are damaged, and

¹⁷ Gen. i. 1.

¹⁸ Exod. 31. 17.

here and there the writing is faded. Fragments G and G¹ form fols. 11 and 12 of MS. Adler 3753, square writing, brownish paper and ink, size 26.4 × 14.3 cm. The leaves are damaged. The bottom of fol. 11 is torn off, and about five lines are missing. Here and there Babylonian vowel-signs are used. Indeed, the appearance of the fragment is that of an early manuscript originating from this country. Though the binding allows no certainty, it is probable that the leaves were originally joined. But there is an obvious gap between them. The first leaves of both manuscripts deal with the subject of the Creation (Gen. 1). They are therefore discussed together, while afterwards the other parts are dealt with one after the other.

(a) In fragment F we have speculations about the Creation. Heaven, earth, and sea were created together as one structure suspended in space, heaven being like a roof above and earth like a floor beneath. The luminaries are always fixed in the second sphere, the רקיע, having no motion of their own. It is this sphere, also called the 'Wheel', גלגל, that revolves, carrying with it sun, moon, and planets (fol. 1, r., ll. 1 ff.). The idea of the spherical motion, 'the movement of the Wheel' (תנועת הגלגל), forming a part of the Ptolemaic system of astronomy, is frequently mentioned by the mediaeval Jewish writers. But our author identifies this sphere with the רקיע. This is a point of dispute amongst the Jewish commentators.¹ Our author

¹ Cp. Ibn. Ezra to Gen. 1. 6: על הרקיע דברים (i. e. Sa'adya) אמר הנאון שלא היו רק פירשו דבר נטוי . . . וזה הרקיע הוא האויר. It seems that the Gaon maintained, as our writer did, that רקיע = גלגל. The author of Mibhar follows Ibn Ezra; see to Gen. 16^b, and cp. טירת כסף, note 23. See also Keter Torah, Gen. 13^b: דעות החכמים נחלקות בעבור אמרו: ויקרא אלהים לרקיע שמים אם הוא השמים הנוכח בתחלה או הוא זולתו.

further emphasizes that heaven and earth were created together, and not one before the other (fol. 1, r., 14 ff.). Here evidently the Rabbinic Aggadah is disputed. Well-known is the controversy of the schools of Shammai and Hillel as to which of the two were created first. The later Karaites likewise contradicted this Aggadah, especially the explanation of *והארץ היתה*, 'and the earth existed (before)', as given by R. Hanin.² The very same interpretation could be used to prove the pre-existence of matter. Our author polemizes against such a view. Those that maintain it he styles 'they that go astray, the wicked and the erring' (fol. 1, r., 27 ff.). He further contradicts the opinion of 'the fools' who maintain that *בהו* and *תהו* were in existence before the creation of the world (fol. 1, v., 8 ff.). It would be of interest to know whether these people who held this view were fellow-sectaries. Our author enlarges upon the meaning of these two words. *תהו* denotes 'empty'. How can the term be applied to a thing that was non-existent? But the earth on its creation was without light, vegetation, or living creature, and therefore it is stated in the Bible to have been 'empty'. The fragment breaks off here. The exact meaning given to *בהו* was probably expounded in the missing part.

וכל אחת משתי הרעות עוד נחלקת אם שיהיה רקיע הנוכח רמז אל האויר
כפי שתוף שם שמים או הוא רמז אל הגלגל.

² Gen. R., c. 1 (for parallels see Bacher, *Ag. der Tann.*, I², 14-15):
ב"ש אומ' השמים נבראו וחלה ואח"כ נבראת הארץ וב"ה אומ' הארץ
נבראת וחלה ואח"כ השמים. . . א"ר חנין ממקום שהמקרא מסייע לב"ש
משם ב"ה מסלקין אותו והארץ היתה כבר היתה. Cp. Keter Torah, Gen. 10^a:
אכן לפי דעת חכמי התלמוד אשר אמרו כי מאמר והארץ היתה מורה
לפי בריאתם ביום ראשון כלומר היתה לפני ששת ימי בראשית מה מאד
הדבר מגונה כי איך יתאר הדבר קודם היותו.

Fragment G is entirely devoted to the explanation of Gen. 1. 2. In the forefront stand the expressions **תהו ובהו**. There is nothing specifically *Ḳaraite* in the fragment. But the style and especially the way of citing verses from the Bible in support of the speculations about the Creation remind at once of an early *Ḳaraite* author who had to find all and everything in Scripture without enlisting the support of either *Aggadah* or tradition. Our leaf almost begins where the former piece left off. [At first the earth was empty] 'but now it is illumined, covered with vegetation, and living creatures move thereon'. Therefore before it received its final aspect, the terms **תהו ובהו** could be used with reference to it (fol. 11, r., ll. 1 ff.). Adducing several parallels from the Scriptures, the writer shows that **תהו** means 'empty' and **בהו** 'waste'. He also points out that **בהו** occurs everywhere in the Bible alongside with **תהו**, which is not the case vice versa (recto, ll. 3 ff.). Hereby he reveals a scientific method of ascertaining the meaning of obscure Biblical words. Moreover, this explanation of **תהו** is an advance on that given by Sa'adya.³ The author uses the term **עיקר** for denoting the original state of the world. Emptiness and waste were its **עיקרים**. Likewise the earth's **עיקרים** were water and darkness (r., ll. 20-1; v., ll. 21-2). About the latter the fragment contains some interesting speculations. It did not come into existence after the Creation, but was pre-existent. It is aboriginal on the earth, while light is only a stranger thereon, coming

³ Cp. Ibn Ezra to Gen. 1. 2: **תהו** 'אמר הנאון שהוא מתהום וזה לא יתכן כי מ"ם תהום שרש כמ"ם הדום . . . והנכון כאשר אמר המתרגם ארמית (צדיא וריקניא) וכן ובתהו ילל ישימון וכן אחרי התהו שאין בו ממש. Our author's view is the reverse, viz. 'empty and waste'.

and disappearing at fixed intervals (r., ll. 21 ff.). These and similar notions, as found in these two fragments, are of interest since they introduce us to the conceptions about God and the universe held by the early Karaites who undoubtedly stood under the influence of Muhammedan thinkers. The Hebrew style of G is on the whole fluent and occasionally picturesque.

(b) F¹, which is joined to F (between the two leaves there is an obvious gap), deals no longer with the genesis but with an interesting theological problem. As pointed out above (p. 261), Benjamin al-Nahawendi and his school supposed a creative angel as the intermediary between God and the universe. This view found much opposition amongst the Karaites themselves. The writer of the tract (fragment B) deprives, as we have seen, the angels of any influence on the affairs of the world. Now several passages of the Bible speak of God sending an angel as His representative and relegating certain powers to him. How could these be explained? The author of our fragment, who evidently held the same view as the writer of the above tract, maintains at length that by God's angel, who walked in front of the children of Israel in their exodus from Egypt and who was to lead them to the chosen land, nobody else is meant but the ark of God's covenant. It will also reappear as Israel's guide before the advent of the Messiah. This view of identifying ארון ברית יי with מלאך יי was known to Ibn Ezra and to the authors of Mibḥar and Keter Torah. The latter tells us that Yefet b. 'Ali was of this opinion.⁴ Probably it goes back to our author.

⁴ See Ibn Ezra to Exod. 23. 20: • ורבים השתבשו בו • הנה אנכי . . . יש אומרים כי המלאך [הוא] ספר תורה בעבור כי שמי בקרבו ואחרים אמרו [הוא] ארון הברית . . . וכל אלה דברי רוח כי כל התורה והמקרא

(c) Fragment G¹ contains comments on the very obscure vision in Dan. 9. 24-7. This passage gave rise to various interpretations which can be found in the commentaries of Yefet⁵ and of Ibn Ezra. Some explanations, either adopted or rejected by our author, are not mentioned elsewhere. Where the fragment begins (r., ll. 6-10), the author argues against interpreting 'eternal righteousness' (צדק עולמים) to mean the righteousness of the Law and the Commandments, since these existed from the time of Adam and not only from the 'seventy weeks until the end and the consummation'. Moses is mentioned first as the recipient of the whole Torah. The patriarchs, from Adam to Jacob, kept only certain laws. By 'everlasting righteousness' our author understands the Messiah (נואל, צדק עולמים, v., l. 4). Yefet, *a. l.*, writes, 'Similarly "to bring everlasting righteousness" is supposed by some to refer to the High Priests, and "to anoint the most holy" to the sanctuaries and the priests. Others again make "everlasting righteousness" the offerings, and "the most holy" the High Priest.' The latter expression is explained in our fragment to denote 'the bread of the most holy' (ולמשוה לחם קדש) (קדשים, v., ll. 5-6), which may mean the sacrifices.⁶

The drift of a long argument (r., l. 10—v., l. 8) is that

מלאים מזה הטעם. Cp. also Mibhar to Exod. 47^b, Keter Torah to Exod. 79^b, bottom; 80^b: הנה במאמר הזה בשר לישראל בביאת הכבוד אשר שכן בין שני הכרובים אשר על הארון • לא כדברי ר' יפת נע שהרצון על הארון וטעם כי שמי בקרבו על מה שכתוב בו.

⁵ Ed. Margoliouth, *Anecdota Oxoniensia*, Semitic Series, vol. I, part III, 1889. Cp. also Poznanski, *Mschr.*, XLIV, 400 ff.: 'Die Berechnung des Erlösungsjahres bei Saadja'.

⁶ Cp. also the commentary ascribed to Sa'adya, *a. l.*: ולהביא צדק עולמים זה ביהמ"ק ולהביא עת שירינם בצדק או פירושו לגנאי ביאת הצדק היא שקיעתו כאשר השמש ביאתו היא שקיעתו וכו'.

all the details mentioned in the verse of Dan. 9. 24 were not to take place simultaneously. The 'sealing up of vision' and prophecy can only refer to the false prophets. Whereas 'at the end of consolations' (קץ נחמות), i. e. the end foretold by the oracles of comfort, the spirit of prophecy will descend on every body. Yefet says that 'to seal up vision and prophecy' must mean the cutting off of vision and prophets from Israel. According to some authorities the Holy Spirit was cut off from the time of Solomon; the Singers remaining, who recited the Psalms. Or again, he may mean by 'to seal up vision and prophecy' that the Books of the Prophets were sealed and collected, twenty-four books, and fixed by Massorah and other institutions for this purpose.⁷ But according to our fragment this is to be a favourable event because false prophecy will thereby cease.

'Seventy weeks' amount to 490 days, and, reckoning a day as a year, we have 490 years, i. e. the 70 years when the first temple was in ruins and 420 years since the erection of the second temple (v., ll. 10 ff.). 'Seven weeks' are assigned from 'the going forth of the word to restore and to build Jerusalem unto the anointed one, the prince' (Dan. 9. 25). These 49 years our author calculates from Nebuchadnezzar's fortieth year to the building of the altar (v., ll. 14-16). This is rather obscure. Sa'adya understood נגיד משיח to refer to Cyrus.⁸ Yefet explains this expression to mean the High Priest. He also mentions 'others who

⁷ Cp. also the Pseudo-Sa'adya: ולחתום חזון ונביא * כי משנבנה הבית : השני לא קם נביא עוד בישראל זולתי משתמשין בבית קול ועתה אומר דברי הנאון . . . ופירש עד משיח : נגיד שהוא כורש המלך והביא ראיה מדברי הנביא בה אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו * ושבעים ששים ושנים הם ימי בית שני.

⁸ See Ibn Ezra to 9. 24 : ופירש עד משיח : נגיד שהוא כורש המלך והביא ראיה מדברי הנביא בה אמר ה' למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו * ושבעים ששים ושנים הם ימי בית שני.

make "the anointed" the High Priest and "the prince" Zerubabel, the son of Shealtiel'. Perhaps by 'the anointed of the building of the altar' our author refers to the priesthood in general (cp. l. 21). But the calculation from the fortieth year of Nebuchadnezzar is untenable. The first temple was destroyed in the nineteenth year of his reign (2 Kings 25. 8; Jer. 52. 12). It is from this date that the 490 years begin. So also Salman b. Yeruham in his commentary to Ps. 102. 14 (cited by Pozn., *l.c.*, p. 521, ll. 12 ff., cp. 405-6). Yepheth begins the calculation from the twenty-third year of the Babylonian king (cp. Jer. 52. 30). Probably instead of ארבעים (in l. 15) read עשרים, twenty. Thus soon after the destruction of the temple in the previous year God ordained the future rebuilding of Jerusalem. It took 49 years till the altar was re-erected under Zerubabel. For 62 weeks = 434 years we have the period of the second temple which was destroyed in the last 'week'.⁹

In conclusion attention is drawn to Ibn Daud's treatment of the whole subject in his *Book of Tradition* (ed. Neubauer, I, 50-1). In contradiction to the views expressed in our fragment, Ibn Daud explains all the events enumerated in Dan. 9. 24 as referring to the time of the rebuilding of the second Temple. 'Everlasting righteousness' means the Law with all its precepts which were kept by the returned exiles, while with the demise of the last prophets Haggai, Zechariah, and Malachi, vision and prophecy were sealed up.¹⁰ It seems as if Ibn Daud had the Karaite

⁹ See also Seder 'Olam, c. 28 (ed. Neub. II, 63-4): שבועים שבעה אלו: שעשו בגולה ועלו ושבועים ששים ושנים אלו שעשו בארץ ושבוע אחד מקצתו עשו בארץ ומקצתו בחו"ל.

¹⁰ לכלה הפשע ולהתם חטאת ולכפר עון זה בניין בית המקדש 'ולהביא צדק עולמים זה שחזרו ישראל למוטב ולא עברו אלהים אחרים ולא הישיבו

work, of which our fragment forms a part, before him, and wrote with a purpose of gainsaying the views expressed therein.

F

(fol. 1, recto)

וַיֵּי אֱלֹהֵינוּ בָּרָא כָּל אֱלֹהִים אֶת הַ[שָּׁמַיִם] כְּמוֹ חֶגֶג וְהַקּוֹרָה לְמַעַל וְהָאָרֶץ
 כִּסּוּד וּבִרְקִיעַ¹¹ לְמַטָּה [כֹּכַב הַבּוֹן] וְנָה בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְאֹנֶדְתּוֹ עַל אֶרֶץ¹²
 וּפְתָרוֹן הַדָּבָר הַזֶּה [כֵּן] הוּא בִרְעִיתִי כִּי יֵי עֲשֵׂה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֵה¹³
 וְאֵת הַיָּם כְּאֹנֶדָה אַחַת תְּלוּיִים עַל בְּלִימָה [וְהֵנָּה] הַשָּׁמַיִם וְהַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ
 5 וְהַכּוֹכָבִים מִתְחַוְּגִים וּמִתְחַלְכִּים וְעוֹלָיִם מִן הַמּוֹרָח וְיוֹרִידִים בְּמַעֲרָב.
 אֶל תַּחַת לָאָרֶץ וּמִן הַמְּאֹרֹת כִּי עֲלִייתָם [בִּיּוֹן] וְיִרְדָּתָם בְּלִילָה וּמֵהֶם
 אֲשֶׁר עֲלִייתָם בְּלִילָה וְיִרְדָּתָם בְּיוֹם כָּל אַחַת מִשְׁ[רַב]ת דְּרָכּוֹ וְהִילּוּכּוֹ¹⁴ וְחַ
 וְתַמִּיד כָּל הַמְּאֹרֹת הֵם בִּרְקִיעַ הַשְּׁנִיָּה הַנִּקְרָא בִּלְשׁוֹן יִשְׁמַעְאֵלִי פֶלֶךְ¹⁵
 וּרְקִיעַ זֶה הַנִּקְרָא פֶלֶךְ מִתְחַוְּגִי וְעוֹלָה וְ[יּוֹן]רֵד כְּגִלְגֵּל עַל פְּנֵי
 10 חֲבוֹר עַל כֵּן נִקְרָא הַרְקִיעַ גִּלְגֵּל כֹּכַ קוֹל רְעֵמֶךְ בְּגִלְגֵּל¹⁶ [ב]גִּלְגֵּל [ה]רְקִיעַ
 וְכָל הַמְּאֹרֹת תַּמִּיד נֹתְנִים בּוֹ כָּל אֶחָד . . . [כֹּכַב] וִיתֵן אֶתֶם אֱלֹהִים
 בִּרְקִיעַ הַשֵּׁ¹⁷ וְכֹלֶם כְּאֹנֶדָה אַחַת עַל הָאָרֶץ עַל כֵּן בָּת וְאֹנֶדְתּוֹ
 עַל אֶרֶץ יִסְדָּה וְהַרְקִיעַ הַזֶּה הוּא מְגִלְגֵּל וּמוֹרִיד אֶת כָּל הַמְּאֹרֹת
 אֶל תַּחַת הָאָרֶץ בְּגִבּוֹל הַיָּם כֹּכַ וְאֵת הַיָּם הַגָּדוֹל מִבּוֹא הַשֵּׁ¹⁸ וְהַשָּׁמַיִם
 15 וְהָאָרֶץ נִבְרָאוּ יַחַד בְּדָבָר^{18a} אֶחָד וּבִעַת אַחַת לֹא שָׁמַיִם תַּחֲלָה
 לָאָרֶץ וְלֹא הָאָרֶץ תַּחֲלָה מִן הַשָּׁמַיִם כִּי אִם יַחַד כֹּכַ אֶת [יִדִּי] יִסְדָּה

נָשִׁים נִכְרִיּוֹת וְלֹא הִלְעִינוּ עַל הַמִּצְוֹת וְהַתְּקִינוּ שִׁיחַ קוֹרִין בְּתוֹרָה בִּשְׁנֵי
 וּבַחֲמִישֵׁי וּבִשְׁבַע (בְּמִנְחָה), וְלַחֲתוֹם חֻזֹן וְנִבִּיא זֶה פְּטִירַת חֲנִי זְכָרִיָּה וּמִלֵּאכִי
 שָׂאוּ פֶסְקָה נְבוּאָה בִּישְׂרָאֵל וְכו'.

וְחֻזְכִּיר הַכְּתוּב הָאֵחָל: ¹¹ Read וּבִרְקִיעַ. Cp. also Mibḥar to Gen. 13^b: וְהִצִּיעַ (= הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ) בַּפְּסוּק הָרִאשׁוֹן.

¹² Amos 9. 6.

¹³ וְאֵת הָאָרֶץ =

¹⁴ Read מִשְׁרַב.

¹⁵ 'firmament', ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ^{18a} ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

¹⁶ Ps. 77. 19.

¹⁷ Gen. 1. 17.

¹⁸ Joshua 1. 4; for וְאֵת read וְאֵת.

^{18a} = בְּדָבָר.

ארץ יי ט ש ק אני אל יע יח¹⁹ טפחה שמים לשון רבו
 וגדולה כב אשר טפחתי ורביתי²⁰ והשמים והמים יצירתם
 כאחד על כן שניהם נקראים בלשון רבים ואין להם לשון יחיד²¹
 לשמים כת השמים מספרים²² ולמים כת ומים עמדו²³ והארץ
 נקראה בלשון יחידה כב והארץ היתה²⁴ ולכל אלה אמר יי אלהים
 אחד יהיו ויהיו כדברו יעמדו ויעמדו כב כי הוא אמר ויהי ה
 ה צ ויע²⁵ על כן בראשית ב אל א הש וא הא והארץ היתה תהו
 מתי היתה הלא אחרי הכראה היתה ודע כי הנביא והכותב
 את התורה והוא משה איש האלהים וב[תחלת²⁶ ספרו] הוא פותר
 ומספר תמיד לעם ואמר דעו כי הארץ ברא יי ביום אחד
 [ו]טרם יום השני היתה כן וכן ואם יאמרו השונים²⁷ הרשעים והתועים
 [כי] הארץ היתה תמיד שכן כת והארץ היתה דבר אליהם הוי הבערים
 [הלא] בתחלה כת בראשית ב אל א הש וא הא ואחרי כן [כת]
 30 [והארץ היתה] [והארץ] היתה תוהו כן וכן כל

(verso)

[הר]ברים אשר מלפנים לא הי[ו ואחרי כן] היו איכה היתה לזונה²⁸
 בי מלפנים לא היתה ציון זונה [ואחרי א]שר זנתה כת בה היתה
 לזונה וכן היתה כאלמנה היתה למס²⁹ כי ל[פנים] לא היתה ירושלם כאלמנה
 ולא היתה למס ואחרי כן היתה כן וכן הארץ לא היתה מלפני
 5 הבראה ואחרי הבראה היתה תהו ובהו [וי] בחכמ[תו גזר] כן כי לא
 כת והארץ לפני בראשית ברא כי בתחלה כת בראש ברא
 ואחרי כן כתו והארץ היתה כי אחרי אשר ברא יי אותה היתה

¹⁹ Isa. 48. 13.²⁰ Lam. 2. 22.²¹ See Ibn Ezra, Gen. 1. 2, on the forms שמים, מים, and cp. also Mibhar to Gen. 14^b, Keter Torah to Gen. 8^b f.²² Ps. 19. 2.²³ There exists no such verse; read והמים נברו, Gen. 7. 19.²⁴ Gen. 1. 2.²⁵ Ps. 33. 9; הו is repeated to fill up the line.²⁶ Read בתחלת.²⁷ Read השונים.²⁸ Isa. 1. 21.²⁹ Lam. 1. 1.

תהו ואם יאמרו הכסילים כי תהו ובהו הם לפני בריאת העולם
 [דבר אל] הכסילים האומרים כן הלא תדעו כי פתרון תהו
 10 ריקה ולא יפל ריק כי אם על דבר שהוא יש והוא ריק ואין בו
 מא[ומה] ככ והבור ריק אין בו מים ³⁰ אם אין בור מה נפל רק ³¹
 ותהו כי טרם היות הארץ על מה נפל דיבור תהו ובהו וריק ואם
 אין הכלי איך נאמר כי הוא רק ³¹ ותהו להודיעך כי אחרי אשר
 ברא יי את הארץ היתה תהו ובהו וחשך ורוח ומים וכל אשר בפסוק
 15 הוה על כן כת והארץ היתה ת ובה ואם תאמר הלא בהבראה
 נבראה בתוך המים ועל המים ולמה כת בה תהו דע כי בעת הבראה
 ואין עליה אור ועשבים ואדם וכל נפש חיה על כן היא תהו מכל אלה: ואין
 עליה יושבים ועליה כת לא תהו בראה לשבת יצ: ³² וכן פתרונו לא
 לתהו ולריק נבראה הארץ כי אם למען לשבת ³³ עליה היצורים ככ לשבת
 20 יצרה להודיעך כי נקראה הארץ תהו ביום הבראה למען כי תהו
 וריקה היתה ואין עליה עוד יושבים עוד ³⁴ אשר ברא יי עליה יושבים וי³⁵
 וימלא אותה מן היצורים ככ ומלאו את הארץ ³⁶ על כן כת והארץ
 היתה ת[והו] וכן היום הוה כל מדבר שאין שם עוברים ויושבים נקרא
 תהו ככ על ארץ מצר ובתהו ילל ישימון ³⁷ ולמה כת בו ובתהו למען
 25 כי אין שם עוברים ויושבים ככ ארץ אשר לא עבר בה איש ולא
 ישב א שם ³⁸ על כן והארץ ה ת ובה שהיתה הארץ ב[יום]
 הבראה אחרי הבריאה בלי עפר
 ואבנים

³⁰ Gen. 37. 23.³¹ ריק = .³² Isa. 45. 18. See Mibhar to Gen. 14^b: והארץ היתה אחרי שנבראת: תהו ובהו נחרבת מהדשאים ומהצמחים ומן החי האלם והמדבר לא תהו בראה לשבת יצרה.³³ Read שבת.³⁴ Read עד.³⁵ The first two letters of the next word to fill out the line.³⁶ Gen. 1. 28.³⁷ Deut. 32. 10; our author takes this verse to refer to Egypt which is, of course, quite unwarranted. Likewise in F¹, v., l. 14, he speaks of the angel sent before the children of Israel in the wilderness in Egypt.³⁸ Jer. 2. 6.

G

(fol. 11, recto)

... אה ועכשו היא נאורה ונצמח[ה ויש] עליה
 [כל] בעלי חיים לפיכך עד שנתכללת ב[כל ד]בר
 שבה תהו ובהו עומד בה[] : וכל מקום שנ' שם ב[הו]
 גם תהו [נ]אמר שם עמו : אבל יש תהו שלא נאמר
 עמו בהו : ובהו עם תהו נאמר שנ' היתה תהו ובהו³⁹
 ואומר ונטה עליה קו תהו אבני בהו⁴⁰ ואומר ראיתי
 הארץ והנה תהו ובהו⁴¹ ותהו הנאמר בלא בהו שנ'
 ולא תסורו כי אחרי הנהו אשר לא יועילו ולא יצלחו
 כי תהו המה⁴² ישפטי ארץ בתהו עשה.⁴³ רוח ותהו
 נסכיחם :⁴⁴ לריק ינעתי לתהו והבל כחי כליתי :⁴⁵
 בתרו לא דרך⁴⁷
 נטה צפון על תהו⁴⁶ ויתעם בדרך בדרך לא לפיכך
 תהו ריק הוא מכל דבר כן הא⁴⁸ ויתעם בתהו לא דרך :
 ואומ' ואני אמרתי לריק : ולא הוסיף ואעל לתהו : ללמד[ד]
 שריק ותהו אלה הם : ואומר נטה צפון על תהו מלמד
 שתהו הוא ריק מכל דבר ובהו הוא חורבן שנ' קו תהו ואבני
 בהו קו לא יבשר לחורבן : ואבן ריק בלא בנין על חורבן
 עומדת כן הא ונטיתי את ירושלם את קו שמרון ואת
 משקלת בית אחאב⁴⁹ קו על ריק שמרון ומשקלת על חורבן
 בית אחאב : לפיכך הקדים תהו לבהו שכל דבר שהוא
 ריק מכל דב[ר] : ועיקר העולם היה הוא שהיה ריקם : ובהו

³⁹ Gen. 1. 2.⁴⁰ Isa. 34. 11.⁴¹ Jer. 4. 23.⁴² 1 Sam. 12. 21.⁴³ Isa. 40. 23 : read בתהו.⁴⁴ Isa. 41. 29.⁴⁵ Isa. 49. 4.⁴⁶ Job 26. 7.⁴⁷ Ps. 107. 49 ; Job 12. 24.⁴⁸ הוא אומר =⁴⁹ 2 Kings 21. 13. For read את ירושלם על ירושלם.

עיקר חורבן היא ואם אמרת שחושך נברא אחר בריאת
 [ה]עולם: שנ' יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא רע⁵⁰
 אני אומר לך זה החושך שכתוב בו בריאה מן עיקר
 נברא [ונ]עשה שגם בריאה על ה . . . ה עומ[דת] אר
 25 וא ב

(verso)

מ . . . [למ]טה הוא משכן חושך ואפלה
 ע . . . ב . . לא היו חשכים השמים שנ' וחשך [על פני תהום]⁵¹
 [על] פני תהום חשך ולא על פני השמים: וגם נאורים
 לא היו שער אז לא נברא אור אילא היו בִּינֻיֹת מְנוֹר שרי
 5 שנ' ונהורא עמיה שרה:⁵² לפיכך זה חציר⁵³ אשר אנחנו
 בו הוא משכן חשך ואפלה שנ' וחשך על פני תהום:
 וארצנו הוא מלבשת על פני תהום כמו פתרנו: וחשך
 היא מוחזק עליה: והוא אורח בה: ואור גר בה: נכנס
 בזה השער ויוצא בזה השער: וחשך ואפלה עומדים
 10 בה תמיד לילה ויום אילא בזמן כניסת אלוה האור: בורחים
 חושך ואפלה: ובא האור ומתלבש במ לא נראים באור
 אילא במקום עופל ומכוסה ואור ממעלה מחזק וחושך
 ממטה מחזק זה כמראית עינינו: שהוא כך לכך נאמר
 וחשך על פני תהום: וזה שאומר ורוח אלהים מרחפת על
 15 פני המים תשע רוחות עושות בעולם [ו]זו הרוח שהיא רוח
 שרי: ביד זה האלהים: היא גדולה מכל רוחות: שהיא [רו]ח
 ואמר מרחפת שהיא שומרת אותם מימים⁵⁴ כֵּאֵם שהיא

וחשך הוא העדר, אינו: 14^b Gen. 1. 5. See, however, Mibhar to Gen. 1. 5. הפך האור ואינו צריך לפועל ' ואם נמצא ובורא חושך הוא כמו או מי
 יסום אלם Cp. also Keter Torah to Gen. 9^a.

⁵¹ Gen. 1. 2.

⁵² Dan. 2. 22.

⁵³ Read חציר 'the planet'.

⁵⁴ A plural formed of מימים, cp. Talmudic מימות.

משמרת את יונקיה ואפרחיה בן הא כנשר יעיר קנו על

גוליו ירחף: ⁵⁵ ללמדך שהיתה מנשבת ונפרשת עליהם

²⁰ על אותם מימים: עבשו המים כולם והחשך על פני הארץ

הם והוסיף הו ⁵⁶ על מים שעל אותם המים עומד שהיו

עֲקָרִים עם חשך שנרקעה הארץ עליהם: שכן כתוב

כתוב המים ושם כתוב לרקע הארץ על המים ⁵⁷ לפיכך

נצלל[ת ב]הם ונתעלו המים ונתפסלת בהם וגם בחשך

²⁵ . . . [נת]כסית [וא]מר אלהים [יהי אור] ⁵⁸ . . .

F¹

(fol. 2, recto)

הוא מלאך יי הנוסע לפניהם [ומ]פנה דרכם ו[מז]דע להם א[י]זה

הדרך ללכת בה ואיזה ב[ית מ]נוחה כב וא[רון] ברית יי נסע לפניו

דרך שלשה ימים ל מנו ⁵⁹ להודיע כי האר[ץ] הוא מלאך יי המביא

את ישראל אל ארץ אבותיהם כב כי ילך [מלאכי לפנ ו]הביאך ועליו נאמר הנה

⁵ אנכי שלח מלאך לפנ[י] ⁶⁰ בע[תו] לעתיד הא . . . יי אשר יגלה הארון

ממקומו אשר נסתר שם למען בהיות . . . ישראל כב

הנני שלח מלאכי ופנה דרך לפנ[י] ⁶¹ הננ[י] . . . [ארון ה]ברית הנה

אנכי שלח מלאך לפנ[י] ופנה דרך ל[הודיע] . . . פנה . . .

בראשנה כב וארון ברית יי נסע לפנ דרך אלהים . . . [ופתאם] יבא [אל]

¹⁰ היכלו כי היכל שהוא בית יי בירושלם הוא מקום הארון [כב וי]ביאו

הכהנים את ארון ברית יי אל מקומו אל דביר הבית אל קדש [הקדש] תחת כנפי

הכרוכים ⁶² על כן נקרא בית יי היכל הארון כי למענו נב[נה וי]אמר המלך

אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארוז וארון האלהים יושב בתוך

היריעה ⁶³ [ונ]כת על ידי שלמה ואשם שם מקום לארון [אשר שם ברית יי]

⁵⁵ Deut. 32. 11

⁵⁶ הוא = הו.

⁵⁷ Ps. 136. 6.

⁵⁸ Gen. 1. 3.

⁵⁹ Num. 10. 33.

⁶⁰ Exod. 23. 23, 20.

⁶¹ Mal. 3. 1-3.

⁶² 1 Kings 8. 6.

⁶³ 2 Sam. 7. 2.

15 אשר כרת עם אבותינו [בהוציאו אתם מארץ מצרים]⁶⁴ על כן [כת ופתאם יבא אל]

היכלו כי הוא נקרא היכלו הארון אשר אתם מבקשים הארון הוא הארון
הנקרא הארון ככ' הנה ארו ברית ארון כל הארץ וכת' הנה ארון יי ארון כל
הארץ⁶⁵ על כן כת הארון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים
הנה בא אמר יי צבאות ומלאך הברית הוא [ארון] הברית ככ ארון

20 ברית יי ולמה נקרא ארון הברית מלאך הברית כי בקרבו לוחות הברית
אשר עליהם כתובים ברית יי בינו ובין בני ישראל ככ' ואשם שם את הארון
אשר שם ברית יי⁶⁶ וכת' שני לוחות הברית⁶⁷ והברית אין בארון רק שני הלוחות אשר
נתן משה בחרב אשר כרת יי עם בני ישראל ב[צאתם מ]מצרים⁶⁸ על כן כת

על הארון ועל הלוחות ומלאך הברית אשר אתם חפצ' הנה בא
25 [נא יי צבאות] ואין מלאך הברית אליהו אשר כרת יי ברית לשלח אתו הנה
[הנה אנכי] שלח לכם את אליהו הנביא⁶⁹ ועל כן כת אנכי שלח [אליהו] הוא
הנביא ומלאך הברית נ[לתי] אליהו⁷⁰ ואחריו כת ומי מככל ומי יוכל

⁶⁴ 1 Kings 8. 21.

⁶⁵ Joshua 3. 11, 13.

⁶⁶ 2 Chron. 6. 11.

⁶⁷ Deut. 9. 15.

⁶⁸ 2 Chron. 5. 10.

⁶⁹ Mal. 3. 23.

⁷⁰ Our author explains Mal. 3. 1 to refer entirely to the ark of covenant. Somewhat different is Jacob b. Reuben's comment in העשר^{22b}, 'שולח

מלאכי הוא אליהו ופנה דרך הוא שיסיר לרתות הרעות הארון ארון הברית
הנקרא ארון כל הארץ וגם הוא יקרא מלאך שכ' הנה אנכי שולח מלאך.
They both reject the identification of Elijah with the angel of the covenant. This is against the Aggadah found only in Pirke de R. Elieser, c. 29, end (cp. Yalqut to Joshua, § 9): מכאן התקינו חכמים שיהיו עושים מושב כבוד למלאך הברית (= Elijah) שנאמר ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא וכו' see also Kimḥi to Mal., a. l. In ארחות חיים, II, p. 12 (ed. Berlin) we read the following interesting story, dating from the second half of the tenth century in Kairōwān: וכתב ר' ניסים גאון זל הגידו לי זקנים שבדור שביום שהכניסנו לברית מרנא אבא אלוף זל (i. e. R. Jacob) שכננס לבהכנ ואני בידו ישב שעה אחת על אותו כסא המוכן (לאליהו) ואחכ עמד והושיבני על הכסא האחר של מילה ואחר שיצא שאלו אותו מה מעם כי לא ראינו מי שעשה כך ואמר

. בקרבו שם יי מ' אלי^{70a} ומי העומד בהראותו

(verso)

כי הוא הארון אשר אמר[ו אנשי בית] שמש עליו מי יוכל לעמד
 לפני יי האלהים הקדוש הזה⁷¹ ועליו אמר יהושע אל תקרבו אליו⁷²
 הוא אשר הזהירנו רבו השמר מפניו⁷³ על כן כת עליו ומי העומד
 בהראותו מ[י יוכל לעמוד] לפניו הוא כאש מצ' וכב' מכב
 5 כי לפניו יפלו כל רשעי ארץ ויצריף כל סיני ישראל מהם ויכבים
 וינקה אותם בשפטים אשר ישפט בהם כאשר עשה במדבר
 וישב מצרף ו[מט]ה[ר] כסף כי הוא יצרוף ויטהר את כל העם
 [יש]ראל ויטהר את בני לוי ולא כת את בני ישראל למען כי בני לוי
 הם הכהנים לוי והמקריבים קרבנות לוי ומביאים את הארון אל
 10 מקו[מ]ו[ה] הלויים הם נושאי הארון בכתפם במוטות ומשוררים לוי
 לפני [הארון] והעובדים את עבודת אהל מועד שהוא משכן הארון
 על כן כת וטהר את בני לוי וחקק אתם כז' וכב' : ואחריו כת והיו לי
 מגישי מנחה בצ' וערבה לוי מנחת יח' : להודיעך כי ארון
 [ברית] יי הוא מלאך יי הנשלח לפני בני ישראל במדבר בארץ מצר'
 15 [להוליכם] ולהביאם [אל ארץ אב]תיהם ועליו כת הנה אנני שלח מלאך
 וגם הוא ישולח לעתיד לפנות דרך לבוא פתאום אל היכלו ועליו כת הנני
 שולח מלאכי ופנה דרך לפני ועתה הלא אתם יודעים כי הארון
 נעשה מעצי שטים ככ' ואעש ארון עצי שטים⁷⁴ ומה כוח וגבורה לעץ
 לשנות [אל]ה הגבורות והנפלאות והישועות הנעשים לישראל הכתובים

להם קיבלתי מן הזקנים הקדמונים שזה הכסא מוכן לאלהיו והוא מלאך הברית
 Very probably וישבתי עליו עם הילד אולי יברכהו לי ומצא חכמה בברכתו
 our author knew of above Aggadah, but whether he had before him the Pirke
 de R. Elieser cannot be ascertained. The Kairowān people seem to have
 known it.

^{70a} These two words are not clear to me.

⁷¹ 1 Sam. 6. 20.

⁷² Joshua 3. 4.

⁷³ Exod. 23. 21.

⁷⁴ Deut. 10. 3.

20 במקרא על שם הארון והארון הוא עץ ומעשה ידי אדם ואיך עשה
 כל אלה המראות והנפלאות הכתובים במקרא על שם הארון כאשר
 ביארתי דע כי לא הארון עשה אלה המעשים כי אם שם הנכבד
 והנורא יי [אלהי] ה[אל]הים הכת על הלוחות אשר בקרב הארון הוא עשה
 כל אלה הנפלאות ולמה לא נקראו כל אלה המעשים על שם הלוחות למען
 25 כי הלוחות נסתרות ממראיהם עיניהם⁷⁵ וכל רואים אותם ב . . .
 וה[ארון] הוא הולך לפניו עיניהם ורואים
 ישראל עין בעין על כן הארון הוא עושה [כל המעשים]
 ויקראו כל המעשים על שם הארון

G¹

(fol. 12, recto)

. . . ואי ידי זרבבל יסדו: מי [בז ליום]
 [קטנות ויש] מחו ואי וראו את
 ואען ואמר מה שתי שבלי [הזי]תים האלה אשר ביד
 שני צנתרת הזהב המר[יקים מע]ליהם הזהב⁷⁶
 5 ויביאני אל [ההיכל וימד את] האילים שש
 אמת רחב מפו⁷⁷
 ואם אמרת ולהביא צדק שלמים⁷⁸ זה צדק תורה ומצות
 הוא שנ צדק צדק תרדף: ⁷⁹ ודי תורה ומצות נקראו צדק
 אילא מן זמן משה ואדם ונח ואברהם ויצ ויע היו תורה
 10 ומצות לא בין שבעים שבעים ועד קץ ועד כלה: ⁸⁰ ועוד
 אם אמרת ולחתום [ת]זון ונביא הוא לקץ גלות שניפסקים
 הנביאים שנ ונעו מים ועד ים⁸¹
 ואומ כי סתומים וחתומים [הד]ברים עד עת קץ⁸² - לא

⁷⁵ Read עיניהם. ⁷⁶ Zech. 4. 9, 10, 12. ⁷⁷ Ezek. 41. 1.⁷⁸ Dan. 9. 24; for עולמים read שלמים; likewise l. 15.⁷⁹ Deut. 16. 20. ⁸⁰ Cp. Dan. 9. 24, 26, 27. Supply בין ⁸¹ לא [רק].⁸¹ Amos 8. 12.⁸² Dan. 12. 5.

כמו אתה אומר כי עץ קץ ועץ ועידן הביאת צדק
 15 שלמים^{82a} הוא וחתום חזון ונביא ומשוח קדש קדשים
 קץ וזמן אחד להם אילא זה קודם מזה וזה תחלת זה⁸³
 וחזים בקץ וזמן נחמות: כי הביאת צדק עולמים
 ומשוח קדש קדשים לא יהיו בקץ גלות ואתם ראים
 כי אין קדש קדשים משוח היום בעולם לא בגוים ולא
 20 בישראל זה הוא שפותרנו למעלה כמות נבא⁸⁴ יחזקאל
 ושאר נביאים בקץ נחמות עומ[ד ו]קים לעולם כמו כתוב
 למעלה ובקץ נחמות הנביאים רבים בעולם שנ[ה] והיה
 אחרי כ[ן] אשפור וגם ב⁸⁵
 ללמד [שח]תום חזון ו[נביא] לא על נבואת צדק עומד
 25 [רק על מי ש]שקר וכחש יבשר: [ומתנבא נבואות]
 [שקר בק]הלם ועוד לא חזים שנ[ה] והיה ידי אל הנביאים
 [החזים ש]וא והקסמי'
 [ו א ל]כן שוא לא תחונה וקסם לא תקסמנה עוד
 [והצלתי] את עמי מידכן וידעתן כי אני יי⁸⁶ וזה
 30 [הוא שבע]ים שבעים בעבור כי עד שבעים

(verso)

שבעים עם אל על אדמת אלגרים ולאח[ר] חתום
 [חזון] ועד קץ ועד כל[ה] נפ[ס]ים חזים⁸⁷ [השקר מן]
 [ה]ארץ להטהר[ם מ]פ[ש]ע ומחטאת לכפר לה[ם]. . .
 . . . להם גואל צ[דק עו]למים ולחתום פי מכחשים

^{82a} Dan. 9. 24; for עולמים read שלמים; likewise l. 15.

⁸³ Read זה.

⁸⁴ נבא, prophesied (?). Read perhaps נבואות, the prophecies of Ezekiel and the other prophets.

⁸⁵ Joel 3. 1, 2; the ב probably indicates the word בימים, v. 2.

⁸⁶ Ezek. 13. 9, 23.

⁸⁷ Read חזוי.

5 להתנבות נב[ואות שקר בקה]לם ולמשח לחם קדש
 קדשים בית עב[ודה ות]פלה ל[ב]ל העמים עולמים
 שנ כי בתי בית תפלה יקרא לכל העמים⁸⁸ ואומר
 מכון לשבתך עולמים⁸⁹

שבעים שבעים נחתך הוא ארבע מאות ותשעים
 10 יום ואם יום לשנה יום לשנה היא ארבע מאות ותשעים
 שנה: שבעים שנה לחרבן בית ראשון: וארבע מאות
 ועשרים לבנין בית שני: אילא [עו]ד כתוב ותדע ותשכל
 מן מוצא דבר ל[השיב ו]לבנות יר[ו]שלם עד משיח
 נגיד שבעים שבעים⁹⁰ מן [מ]וצא דבר עד משיח
 15 נגיד ארבעים ותשע שנים: מן א[ר]בעים שנה
 לנבוכדנצר ועד משהו בנין מזבח ושבעים וששים⁹¹
 ושנים בנין בית האחרון ומשהו ארבע מאות ושלשים
 וארבע שנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובצוק ה⁹²
 העתים: ואחרי השבעים ששים ושנים⁹³ אחרי ארבע
 20 מאות ושלשים וארבע שנה יכרת משהו ואין לו יכרתו
 משהו⁹⁴ כהונה ואין למו⁹⁵ מלמד שלא חסר ולא יותר משהו⁹⁶
 נגיד מן שבעים; שנים⁹⁷ מן ארבע מאות ושלשים
 וארבע שנים ימי שבעים לשנים ואחר כך יחריבו
 וישחיתו [ב]ית אחרון: והעיר הקדש ישחית עם נגיד
 25 הַבָּא וַעַת קִץ מַלְחָמָת גּוֹיִם וְגוֹג וּמִגּוֹג . . . [וְעַד]
 קץ מ[לחמה נ]חרצת שוממות⁹⁸ והגביר ב[רית לעמים]

⁸⁸ Isa 56. 7.⁸⁹ 1 Kings 8. 13.⁹⁰ Dan. 9. 25.⁹¹ Read ששים.⁹² The first letter of next word to fill up the line.⁹³ Dan. 9. 26. ⁹⁴ Read משהו. ⁹⁵ Read לו. ⁹⁶ Read משיח.⁹⁷ The marks between the two words apparently denote that ששים is to be inserted; read thus: מן שבעים ששים ושנים.⁹⁸ So also Yefet, 'until the end of war', i. e. till the end of wars, *sc.* the war of Gog and Magog.

שבועה אחד⁹⁹ מלמד שהוא עם נגיד הבא
 רצונו ומעמיד בריתו לרבים שבוע אח[ד]
 שנים אילא עד שלוש שנים ומחצה קודם
 המזבח לאחר חורבן הבית יעשה ויצ¹⁰⁰

3. *Leviticus.*

Fragment H, T.-S. 10, C. 2, consists of four joined leaves, paper, square writing, 19 cm. wide. The bottoms of the pages are torn off, and evidently several lines are missing. The manuscript is clearly of an early date, and resembles the former fragments.

The commentary, as far as preserved, extends over the sections *מת אחרי*, *קדשים*, and *אמר*. Leaf 1, recto, deals with the Day of Atonement, the first comment being on Lev. 16. 31. In this connexion other fast-days are considered. This subject is still under discussion where leaf 2, verso, breaks off. With leaf 3, recto, we have comments on Lev. 20. 20, 21, the end of *קדשים*. It is therefore evident that there is a considerable gap between leaves 2 and 3. Probably several pages are missing, especially since Karaite authors always found in the chapters on the forbidden marriages (*ערייות*, chs. 18 and 19) much scope for their legalistic idiosyncracies. The comments on *אמר* begin on leaf 3, recto, l. 11, the last one being on Lev. 22. 12 (leaf 4, verso).

⁹⁹ Dan. 9. 27; for שבועה read שבוע.

¹⁰⁰ The manuscript is here defective. But apparently the same interpretation is given as found in Yefet, 'the enemy made a covenant with them for seven years that he would not carry them away captive or harm them. When half the week had passed, he betrayed them, and broke the covenant'. So also Salman b. Yeruham, *l. c.*

The commentary is on the whole concise and to the point. Not every verse is explained. Where difficult words occur in the text their Arabic equivalents are given. The author makes digressions where points of Karaite Halaka have to be substantiated or defended against Rabbinic tradition. These will be discussed here in detail. The fragment may be a part of Daniel al-Ḳūmisi's Leviticus commentary, two portions of which are already published (see above, p. 436 f.). But the manuscript is certainly different. In these portions the Divine name is throughout abbreviated into "י", in the usual way, whereas in our section the Tetragrammaton is written in full. This peculiarity I could trace only in three other Karaite manuscripts (see above, p. 269, note 134).

Our commentator points out that a fast-day imposes the wearing of sackcloth and ashes, citing several verses in support of this assumption (fol. 1, v., ll. 1 ff.). He thus demands that the Day of Atonement should also be kept in the same way. The Rabbanites regarded the day as a festival, notwithstanding the fasting. No mourning was allowed thereon.¹ Well known is the report of R. Simon b. Gamaliel that even dances and picnics were held on that day in Jerusalem.² Though in the course of centuries Atonement Day was invested with much solemnity, it never lost its character as a festival. But the Karaites opposed this Rabbinic aspect of Yom Kippūr. Already 'Anan regards it on a par with the other fast-days.³ His

¹ Cp. M. Ḳatan, 19 a: רבן גמליאל אומר ראש השנה ויום הכפורים כרגלים (לענין אבלות) וחכמים אומרים . . . ראש השנה ויום הכפורים כשבת.

² Ta'anit, 26 b: אמר רשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר . . . באב וכיום הכפורים שבהן בנות ירושלם יוצאות . . . וחולות בכרמים.

³ Sefer Hammiṣvot, ed. Schechter, *Documents of Jewish Sectaries*, II, 29,

view of י"ב as a day of mourning is accepted by our author, and is finally emphasized by Hadassi in his Eshkol.⁴ Interesting is the name תוכחה given to Isa. 58 which forms our Haphtarah of the Morning Service on the Day of Atonement (fol. 1, r., l. 12).

Owing to the defective state of the bottoms of the pages, the whole argument of our author is not preserved. Where leaf 1, verso, begins, we find him complaining that now idol-worship, which was the cause of the destruction of the first Temple, is no longer practised, and yet Israel remains in exile. This is due to the perversion of the laws as taught by the 'misleading shepherds', i.e. the Rabbanite spiritual leaders. This charge, so commonplace among Karaite writers, is familiar to us from fragment B. But fault is found with the Rabbanites in particular for their introduction of many liturgical compositions in the service on fast-days and on Yom Kippūr instead of reciting Psalms and other appropriate passages from the Bible. He mentions in detail Isa. 63. 7 ff., 25. 1 ff., the prayers of Daniel (9. 4) and of Ezra (9. 5 ff.). 'All this they (the Rabbanites) do not say,' he exclaims, 'and how should God answer us?' (fol. 1, v., ll. 10 ff.). As a matter of fact, a number of Psalms are prescribed for the Atonement Day both in

(27) ובכל דאמרינן פסוקי דעזרא בין ביום הכיפורים ובין בשבעה [ה] : 21 ff. (28) [א] ובין בתרין יומי דפורים ובין בשבעין יומים מכסונן פראמי (29) בירח [א] ושדונון קיטמא דצומא. See for complete text *Journal of Jewish Lore and Philosophy*, 1919, vol. I, 353 (verso, ll. 3-5).

⁴ Alph. 19, ז: ובלילה ביום ובטהרה בקדושה ובלבוש שק; Alph. 20, ש: שמיירת יום כפור מערב עד ערב; בתחנונים מערב ועד ערב טרחם ועניינם לעמוד; ט: שמורים. שביתתו בלבוש שק ועינוי נפש; בתפלחם ולצעוק אל ה' בכל לב בצום ובשק ובאפר ובבכי ובמספד; cp. also Alph. 248, ד.

Mas. Soferim, representing the Palestinian rite, and in the prayer-book of 'Amram Gaon.⁵ On the other hand, the admission of Piyyuṭim into the service formed the subject of a controversy amongst the early Karaites themselves.⁶ Our author belonged to the opposition school. 'Anan also mentions only verses from the Psalms and from Ezra to be recited on Yom Kippūr. But they do not agree with those of our commentator.

Leaf 2, recto, begins with a definition of two kinds of fast-days. A fast lasting for one day only is to be kept from the evening to the next one. But a fast of several days, e. g. three or seven, is to be interrupted at a fixed time on each evening for the purpose of partaking of food. But not the whole night is allowed for eating. According to our author all prescribed fast-days are to be kept for twenty-four hours like Yom Kippūr. As is well known, the Rabbanites keep only the 9th of Ab in this way. Later Karaites report disagreement on this point.⁷

In connexion with Atonement Day, the other fast-days

⁵ Ps. 103 and 19²: מ"ם, 19²: קראתיך וממעקים נפשי וברכי ביום הכפורים (Ps. 103 and 130); סר"ע, 47 b, has for שחרית, Pss. 17, 25, 33, 65, 51, 67, 103 and 104.

⁶ Cp. Gan 'Eden, 71 b, top: ואולם נחלקו בענין התפלה מהם ראו להתפלל כפי הרצוי אליהם מהם כמת לשונם ומהם לא ראו להתפלל כי אם מדברי נביאים ולא ראו להתפלל פיוטים. והראשונים טוענים לאחרונים. . . . סוף המאמר שראוי להתפלל מב' המינים וזהו הנכון והדרך שדרכו בו. Aderet Eliyahu, 59 b, top, after mentioning the various views, concludes: לכן תיקנו החכמים הראשונים והם הנקראים התאנים הטובות כלל תפלת חובה בפסוקים מדברי הנביאים ולא נשתמשו בה בזולתם אמנם הפיוטים שבחורן התפלה הם זולת תפלת חובה.

⁷ Aderet, 46 b ff.: ראו כי אמרו כי ראוי להיות מערב עד ערב עד שיהיה הצום כ"ד שעות: ומהם אמרו כי ראוי ס' העשר. Cp. also Jacob b. Reuben in העשר to Zech., 21 a.

are discussed (fol. 2, r. [missing part] and v.). This arrangement is followed by the later Karaite codifiers who in the section on יו"כ have a chapter on שאר הצומות (see Gan 'Eden and Aderet Eliyahu). The verses of Zech. 7. 2-6, 8. 18 have given rise to different explanations by Rabbanites and Karaites alike. Especially the meaning of צום השביעי is much disputed. The accepted Rabbinic tradition declares it to be the fast for Gedaliah. The Karaites, however, maintain that by 'the fast of the seventh month' the 24th of Tishri is meant when Ezra and the returned exiles from Babylon fasted (Neh. 9. 1).⁸ As far as the commentary, which is here very defective, allows reconstruction, 'the fast of the fifth month' (צום החמישי) refers to both the 7th and 10th days of Ab in order to reconcile the divergence of 2 Kings 25. 8 from Jer. 52. 12; 'the fast of the seventh month' is identical with Tishri 24, while the 10th of Tebet is indicated in Zech. by 'the fast of the tenth month' (צום העשירי). In the last item our author agrees with R. 'Akiba, whereas R. Simon b. Yoḥai made it to be Tebet 5 when the report of the Temple destruction reached Ezekiel and the other exiles in Babylon.⁹ The Karaites point out the fact that the Rabbanites keep no fast-day for the destruction of the first Temple because it has been rebuilt in the days of the Persian kings. Thus Tammuz 17 is kept because thereon

⁸ Cp. Ibn Ezra to Zech., *l. c.* : אין כתוב מספר ימי החדש : וצום השביעי . והחולקים אמרו כי הוא יום שהתענו בסוף חג הסוכות בעזרא והם תועים כי אז התענו בעבור מעל הנולה ואין שם כתוב כי רע בא על ישראל . בחדש השביעי רק דבר גדולה . . .

⁹ R. Hash. 18^b : תניא אמר ר' שמעון ד' דברים היה ר' עקיבא בורש : ואין אני דורש כמותו צום הרביעי זה ט' בתמוז . . . צום העשירי זה עשרה בטבת . . . ואני איני אומר כן אלא צום העשירי זה חמישי בטבת .

the Tablets of the Law were broken, Ab 9 is a day of mourning for the destruction of the second Temple, while Tishri 3 is connected with the murder of Gedaliah. As a matter of principle, the Karaites argue, the fast-days mentioned in Zechariah should be understood and kept as days of mourning for the events in connexion with the destruction of the first Temple. This problem is discussed at length by the other Karaite writers.¹⁰

As pointed out above, there is a considerable gap between leaves 2 and 3. Where the latter begins, we have comments on Lev. 20. 20-1. Two interpretations of the word ערירי are given. The first seems to be the usual one, viz. childless death. The second is 'devoid of all good and their (i. e. the sinners') name will be obliterated from the good of the world to come'. Ibn Ezra to Lev., a. l., quotes a third explanation in the name of the Karaites that ערירי means 'naked' (= ערום) which, however, our author does not mention.¹¹ The phrases ערירים ימתו and ערירים יהיו (Lev. 20. 20-1) are stated to mean the same. This is probably directed against the remark of Rabba in Yeb. 55^a (cp. Sifra, a. l.).¹²

Reaching the section אמר, our commentator explains Lev. 21. 3, 'his sister, the maiden that is near to him', to denote that she remained in the priestly family. But if she married an Israelite, and not a priest, she is regarded

¹⁰ Cp. the long argument in Aderet 46^a ff., and see also Eshkol, Alph. 243-6, העשר ס' to Zech. 21^a, Gan 'Eden, 63^a ff.

¹¹ ערירים ימתו . אמרו הצדוקים שהיא כמו ערומים ופי' ימתו כמו יומתו ולא אמרו אמת והנכון בדברי המתרגם ארמית (בלא ולד יהון) Cp. also Mibhar to Lev. 37^a, bottom, and Keter Torah, 56^b.

¹² דרבה רמי כתיב ערירים יהיו וכתיב ערירים ימתו הא כיצד יש לו בנים קוברן אין לו בנים הולך ערירי.

as 'separated' (for נרחק read נרחקה, fol. 3, r., ll. 12 ff.). The text here is defective. But our author seems to contend that a priest may contract impurity at the funeral of his sister, even when married, provided her husband was also a priest. On the other hand, the Karaites allowed no priest to attend to his wife's burial. The Rabbanites, however, permitted this, taking לשארו (Lev. 21. 2) to denote 'his wife'. But they understood the word הבתולה in its literal meaning and therefore excluded a betrothed sister of a priest.¹³ Hadassi seems to share the view expressed in our fragment, but not so the authors of Mibḥar and Keter Torah.¹⁴

Certain rites are expressly forbidden to a priest, though their prohibition to the whole of Jewry was already stated before (Lev. 21. 5, 19. 27, 28 ; Deut. 14. 1). This repetition is only for the sake of emphasis just as is the case with the laws concerning נבלה וטרפה (Lev. 22. 8 ; Exod. 20. 30 ; Deut. 14. 21 ; see fol. 3, v., ll. 1 ff.). Both instances are also discussed by other Karaites. Especially as regards the latter, explanations are quoted by Jacob b. Reuben in the name of Sa'adya, the Nasi (i.e. David b. Bo'az) and Yefet b. 'Ali.¹⁵

¹³ Sifra, *a. l.* : הקרובה לא את הארוסה . . . אין שארו אלא אשתו . . . אליו לא את הגרושה. See also Semahot 4. 8, 9.

¹⁴ Eshkol, Alph. 316, ה : ואשר כתוב ולאחותו הבתולה הקרובה וגו' : גם אחותך האלמנה וגרושה כבתולה חשובה בקריבת השאר של קרובים מרחוקים : כתורת עושך : "וואת הבתולה אחות הכהן הנבעלת לישראל ולאחותו הבתולה הקרובה" התנה בה ב' תנאים : הקרובה שהיא מאב ומאם : הבתולה ' אפשר להיות טעם אשר לא היתה לאיש באר זה . . . ויחסר ו'ו' ואשר להביא המאורשה ; see also Mibḥar 37^a.

¹⁵ אמר נבלה : (83, נספחים, ל"ק, cited by Pinsker, on Lev. 21. 5) העשר וטרפה . . . הכהנים בכלל ישראל באלה ב' האזהרות מה הוצרך לומר

A priest may marry neither an adulteress nor a profane woman (Lev. 21. 7). Our author defines זונה as a woman who was persuaded to marry a man without her father's consent and without a previous betrothal. In short, a מפותה (Exod. 22. 15) is declared a זונה and consequently prohibited to marry a priest. A 'profane woman' is one that frequents the streets without covering her face. Following up his definition of זונה, our commentator maintains that by consenting to marry without her father's permission, the daughter of a priest is to suffer capital punishment (fol. 3, v., ll. 3 ff.). All this is consistently in contradiction to the Rabbinic tradition. The later Karaites, while mentioning our author's views, report also different explanations.¹⁶ It should be pointed out here that a third

כל נבלה וטרפה לא יאכלו הכהנים • נאמר על דת הלוי יר"א כי יכשר לישראל לאכול נבלה וטרפה בעת המצור והמצוק, וחזק לכהנים ואמר אע"פ שיש היתר לישראל על מקצת הפנים על הכהנים אסור עכ"פ ועל דת הנשיא... ואמר פיומי... Cp. also Mibḥar *a. l.* See also Ibn Ezra, Lev. 22. 8 : והוא (44. 31) ירשמו הפסוק שהוא בספר יחזקאל (44. 31) והוא : כל נבלה וטרפה לא יאכלו הכהנים כל מה שינבלוהו וטרפוהו עופות או בהמות וזה הבל Probably the Karaites are meant here though this explanation is not found in Jacob b. Reuben's 'העשר' on Ezekiel.

¹⁶ Cp. Sifra, *a. l.* : אשה זונה רבי יהודה אומר זונה זו איילנית וחכ"א אין זונה אלא גיורת ומשחררת ושנבעלה בעילת זנות • רבי אלעזר אומר אף הפנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות • וחללה איזו היא חללה שגולדה מאחר מכל הפסולים. R. El'azar's view has some similarity to that found in our fragment. For Karaite explanations, cp. Mibḥar, *a. l.* : אשה זונה •

י"א היא התפוסה והמפותה וחללה שחללה עצמה להתהלך בשוקים וברחובות לא היא שכובה • וי"א זונה שנבעלה בעילת אסור מחייבי כריתות וכן וחללה אמרו • See also Keter Torah, *a. l.* : אמרו בעלי הקבלה וכו' חכמינו ע"ה זאת אינה שכובה אבל היא הולכת בשוקים ומחללת את עצמה.

As regards a priest's daughter all Rabbanites agree that adultery involves the particular punishment of שרפה only when either betrothed or already married. Cp. the dispute between R. Isma'el and R. Aḳiba in Sanh. 51^b. But

interpretation of זונה וחללה is found in Josephus. A priest was prohibited to marry 'a slave, or a captive, and *such as got their living by keeping shops and inns*' (*Ant.* III, 12. 6, § 276). Evidently זונה was derived from the verb זון, to feed (cp. מזון). Likewise Rahab הזונה kept an *inn* (V, 1. 1, §§ 7-8). Also Targum to Josh. 2. 1 and Ezek. 23. 44 translates זונה by פונדקיהא, a female innkeeper. The saying לא תהא כהנת כפונדקית (Yeb. 14. 10, 16. 7; Esther R. to 1. 9) also reflects the custom, which Josephus must have found practised in his own time, of a priest refraining from marrying a woman that was an innkeeper. Hence the pointed juxtaposition of a priest's daughter and a woman forbidden to a priest.

The comments on the laws concerning the high-priest (Lev. 21. 10-15) are of particular interest. 'He shall not go out from the sanctuary' in order to attend the funeral of his relative. This is taken to mean his residence which is also called 'sanctuary' (בית יהוה, מקדש). No mention is made of this interpretation either in Mibḥar or in Keter Torah. The Rabbis, though at variance, also give to מקדש the ordinary meaning, only a king is supposed not to leave his palace in order to follow the bier.¹⁷ A high-priest is to marry only a maiden 'of his own people' (מעמיו). Well known is Philo's statement that the expression refers

the Karaites maintained that the verse speaks of an unmarried daughter of a priest (פנויה). See Mibḥar to Lev., 38^b: וברעת הקראים בפנויה הכתוב: 38^b; Keter Torah to Lev., 38^b.

¹⁷ See Sanh. 18^a (Sifra, *a. l.*): כהן גדול . . . מת לו מת אינו יוצא אחר: 18^a; והוא נגלה הן נגלין והוא נכסין והוא נכסה ויוצא עמה עד פתח שער העיר דברי ר"מ ר"י אומר אינו יוצא מן המקדש משום שנ' מת לו (למלך) מת אינו יוצא מפתח: 20^a; 20^a; (cp. 19^a); ומן המקדש לא יצא פלטרין שלו.

to the priestly tribe (De Monarchia, II, 11). Geiger regards this as the early Halaka, which is accepted by Samaritans and Karaites alike. But in reality not all Karaites were of the same opinion.¹⁸ Our commentator agrees with the Rabbanites that מעמיו denotes the whole people of Israel. His argument is that we find Aaron having married Elishebah b. 'Aminadab, his son Ele'azar the daughter of Puṭiel, and Yehoyada the royal princess Jehoshabeath (Exod. 6. 23, 25 ; 2 Chron. 22. 11). The fallacy of this proof lies in the fact that in each instance the marriage probably took place before the advancement of the husband to the dignity of high-priest. But Samuel al-Magribi in his code al-Murshid (composed in 1434) seems to have known the above argument, because he says that Yehoyada apparently opposed the law of a high-priest marrying only a priestly maiden (cited by Poznański, *l. c.*).

In dealing with the purification from defilement, to enable a priest to eat קדשים, our author remarks that, whether it be a defilement lasting one or seven days, the person concerned should wash near sunset (fol. 4, v., ll. 3-7). The Karaites rejected the Rabbinic ablution of טבילה, but instituted instead ordinary washing with water, which they fixed to take place before sunset.¹⁹ The writer of the

¹⁸ Geiger, *ZDMG.*, XX = *Nachgelassene Schriften*, III, 311-14. Levi b. Yefet in his ספר המצות (in MS., cited by Poznański, *JQR.*, N. S., II, 447-8) writes: ומקצת החכמים אמרו כי אמי מעמיו . . . הרמין בו אל הכהנים ועל זה לא יהיה מותר לכהן גדול לשאת אשה מישראל אלא מורע אהרן הכהן. (This work has been composed in 1007 c. E.). Also Jacob b. Reuben, *l. c.*, to Ezek. 11^b, writes: ואמרו אנשים כי הוא אל בנות הכהנים שנ' כי אם: בתולה מעמיו. Cf. further, Mibḥar to Lev., 38^a, 39^a, top ; Keter Torah, 59^a.

¹⁹ So already 'Anan, ed. Harkavy, 29, bottom : וקא אמא והיה לפנות ע' (Deut. 23. 12 במ' יר' השמש ובא עד דערבא שמשא אסור למיעל למקדש).

tract^{19a} finds fault with the Rabbanites for allowing the washing subsequent to a defilement of one day to take place in the morning (ורחיצת טומאת יום בבקר, fol. 15, r., l. 17). As a matter of fact, the Rabbanites permitted to take the ablution only after midday. But the Ḳaraite took Deut. 23. 12, לפנות ערב, to mean 'before evening', i.e. immediately after sunset.²⁰

The last item of our analysis of the Ḳaraite Halaka, propounded in our commentary, deals with the law of inheritance. A widowed or divorced daughter of a priest may return to her father's house and partake of תרומה provided she has no children (Lev. 22. 12, 13). This law indicates, in the opinion of our author, that a woman belongs to her husband's tribe if there are children from the marriage. Her property is then transferred to her progeny after her death. But a husband cannot inherit what his wife left. This is a well-known legal difference between Rabbanites and Ḳaraite. Our commentator explains in this connexion the whole passage concerning the daughters of Ślaphḥad (Num. 36), wherefrom the Rabbanites adduce proofs for their opinion that a husband becomes his wife's heir. The manuscript breaks off here and the whole argument is not preserved. But undoubtedly it was carried on on lines similar to those of later Ḳaraite writers who devote much space to this discussion.²¹

^{19a} *JQR.*, N. S., XII, p. 280.

²⁰ Cp. Ibn Ezra, *a.l.*: לפנות ערב כטעם כי פנה היום גם חזק הוא זה לדברי; חז"ל והמכחישים אמרו כי לפנות כמו לפני ולא אמרו כלום לפנות ערב • סמוך לערב . . . לא כדעת בעלי הקבלה שהטעם: Deut. 27^a. מעת שיפנה. For further literature, see Revel, *JQR.*, N. S., III, 342-4.

²¹ Cp. Eshkol, *Alph.* 257 ff.; 259, ח, עור מזה הענין והורו, כן ואמרו כי הבעל יורש את אשתו והענין הזה אינו מודיע

H

(fol. 1, recto)

- אמר עזרא ובמנחת הערב קמתי מתעניתי וב[ק ב ו]מ²² על כן
 ועניתם את נפשותיכם הוא צום בכל אלה עינויים אשר
 ביארתי: וכימי אבותינו בשבת לבטח בארץ ישראל היו
 מהם לובשי שק כאשר מצאנו בישעיה לך ופתחת
 5 השק מע מתנ: ¹³ כי היה חנור שק: ומהם לבשו שק בעת צרה
 כאשר ביאר בחזקיה ויחכם בשק ויבא בית יהוה: וכ וישלה
 את חלקיהו אשר על הבית ואת שבנא הספר וא זק הכהנים
 מתכסים בשקים אל יש ב א הנביא: ²⁴ וביום צום אשר צמו
 כלם לבשו שק כז נאספו בני יש בצום ובשקים וארמה עליהם: ²⁵
 10 וכימי מרדכי כת אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומ ש וא
 יצע לר: ומרדכי ידע את כל א נע וי מ א בנ וי שק ואפר: ²⁶ על
 כן כת בתוכחה: הכזה יהיה צום אבחרו יום ענות א נפ
 ה ב ר וש יצע: ²⁷ כי כן היה מנה[גם] ל[פנים] כי יום כיפורים
 יום גדול ונורא הלא לעש[ות אותו ככ]ל צומות: ואיד
 15 ירצה יהוה צום ישראל כפורים ל
 מכל ימים לצום ולתש[ובה]
 ואולי ל

כדבריהן לא האיש יורש את אשתו: ולא האשה לבעלה . . . אלא שאלו
 בני יוסף . . . האם תשאנה בנות צלפחד לאנשים משבט אחר: תגרע
 נחלתן משבטם ותחוסף בשבט אחר: בהולידן בנים ויירשו הבנים ירושת
 ונוסף על נחלת המטה שהרי בנה יורש לא: See also Gan 'Eden, 170^d, bottom, ff.; Aderet 102 f.;
 Keter Torah to Num., 50^b: One of the conditions stipulated in the
 Karaite Ketuba of 1028 c. E. (above, p. 270, note 140) is: והתנו ביניהם:
 שאם ח"ו ותצא (תצא) סרוה זאת מן העולם בלא ילד ממנו ישוב כל
 שהביאה עמה אל יורשה ממשפחותיה (ממשפחתה r.) ולא יהיה ליורשיה
 על (ליורשים של r.) חזקיה זה מן המוהר מאומה

²² Ezra 9. 5.²³ Isa. 20. 2.²⁴ 2 Kings 19. 1, 2.²⁵ Neh. 9. 1.²⁶ Esther 4. 3.²⁷ Isa. 58. 5.

(verso)

. גלותינו בעבד[ת גלולים] היתה גלות
 [והיום] אין עבדת גלולים . . . את אלה . . נים
 והלא יהוה אלהינו הוא אשר בימי אבותינו ולא נשתנה
 מן רחמיו ולא מן כוחו: ואנחנו בני יעקב אהבו: למה לא
 5 יושיענו הלא זאת מן חילוף מצות אשר בדינו וחוקים לא
 טובים אשר למדונו רעים המתעים: ועל כן כתב כי אני יהוה
 לא שניתי [ו]אתם בני יעקב לא בליתם: ^{27a} מענהו חיים עורבכר
 באקין ולא אברתם: ²⁸ ואתם בני יעקב אש בחר יהוה: למה
 נקרא אותו ולא יושיענו הוא הכת למימי אבתיכם סרתם
 10 מחקי ולא שמרתם: ²⁹ ורע וקשה מכל אלה כי גם בהקבץ
 ישראל בצומות וביום כפורים שמו בפיהם דברים הרבה
 פיוט אשר אין חפץ בו ולא מזמורת מן תהלות ולא חסדי
 יהוה אזכיר יהוה אל[הי א]תה ארוממך א שמש: בישעיה ³⁰
 תפלת דניאל אנא [אד ה ה וה: ³¹ ובנחמיה ברכו א יי אלה] מן העולם ועד העולם
 15 וי ש כ ו מ ע כ ב ו ה: א ה יי לב א ע א ה[שמים: ³² לא יאמרו כל אלה
 את יהוה ואיך יענינו
 חקיו

(fol. 2, recto)

תענה: ³³ ורע כי כל צום הנפךר בדר יום מופךר . . . לצום
 מערב ועד ערב מן לימוד צום כפורים ומן לימוד שביתת
 כל ימים כי מספר כל ימים מערב ועד ערב: והצומות
 המחוברות יום אחרי יום לאכל מעת אל עת כאש כתב ויצומו

^{27a} Mal. 3. 6.

²⁸ The meaning of the first two words of the Arabic rendering of this verse is not clear to me. In עורבכר the ר can be read as ד, the כ as כ, and vice versa. באקין from بقى, to remain, to survive; אברתם from أبر, to hurt.

²⁹ Mal. 3. 7.³⁰ Isa. 63. 7 ff., 25. 1 ff.³¹ Dan. 9. 4.³² Neh. 9. 5-6.³³ Lev. 23. 29.

5 שבעת ימים:³⁴ ובאש[ר] מצאנו ליחזקאל כת בו מעת אל עת
תאכלנו: והיא בפעם אחת: וכן כת ומים במשורה תשתה
שמינית ההין מעת אל עת:³⁵ אל עת כת והיא עת אחת ולא כל
הלילה: ואלה שני פנים מצאנו במקרא אחד מערב אל
ערב והוא ברד מופרד: ושני מחובר והיא מעת אל עת
10 ואין לו אופן שלישי לצום: רק אם יגיע צרה [ת] עלה פתאום
ביום ויגזר איש על עצמו או על העם מן העת ההיא עד
הערב והיא נרצה לפני יהוה כאש אמר שאל ארור יאכל
לחם עד הערב:³⁶ ולא קרא אותו בשם [צום]
תלין עליו בלילה לקחת מ[ן]
15 אשר לנתה: ואסור
ועד מרים
וכ כה [ן]³⁷

(verso)

[ובחרש החמישי] בשבעה לחדש ובעשור לחדש³⁸
[ועל]
חדש [השביעי] כת וביום עשרים [וארבעה ל] חדש נאם [ב' ו' ו' ו']³⁹
ועל חדש הע[ש] ירי כת בח[דש] העשירי בעשור לחדש [בא]
5 נבוכדנצר מ בבל [ן] חילו על ירוש[לם]⁴⁰ ועל] כן אמר הכ כה
אמר יהוה צום הרביעי וצ' הח' וצו הש' וצו הע'⁴¹ . . . [בע] בור
ישראל
אלה הצומות למען היו צומים באלה הימים אחרי שן [ממות]
המקדש ועל כן כת אמר אל הכהנים ואל כל עם הארץ]
כי צמ וּם בה ובש' למען כי היו צומים וסופדים כל עם
10 הארץ בימים האלה: מימי אבותינו ועד היום הזה: [אנו]

³⁴ 1 Sam. 31. 13; 1 Chron. 10. 12.³⁵ Ezek. 4. 10, 11.³⁶ 1 Sam. 14. 24.³⁷ Is here Isa. 28. 7 quoted?³⁸ Cp. 2 Kings 25. 8; Jer. 52. 12.³⁹ Neh. 9. 1.⁴⁰ 2 Kings 25. 1⁴¹ Zech. 7. 2-6, 8. 18.

עושים כ[ל] אלה הצומות והם [נ]גזרו על נפשם ועל [כל]
 ישראל כל ימי [שו]ממות המקרש: ויהוה קיים והע[מיר]
 [לחוק כל] אלה הצומות לצום עד שירצה ויבנה מקו[ם]
 [מקדשו] ה ככ בה אמר יה[ו]ה
 15 [צבאות צום הר' וצ' הח' וצ' הש' וצ' הע'] יהיה לבית יהודה
 [לש ול טובים] עתיד: ועל כן הי[מים]
 למטה

(fol. 3, recto)

.

ערידים [יהיו]

Lev.
20, 20, 21

. עב היא כי [איש אשר יקח] את אשת א[חיו]
 [א]שת אמ להם בישראל כי אין להם
 5 בנים: [וי]הוה ימחה את שמם וינינם ונכדם

על כן ב[ת] ע[רירים]: ופ[תרו]ן שני ערירים יהיו מכל טוב
 ושמם ימח[ה מן] טוב העולם הבא: ערירי[ם] ימותו

20, 23

ערידים יהי[ו] ומענה ימותו יהיו היא אחד: ואקוין

בם: כי מ[ענהו] קץ וקצתה מענה אנקטעו⁴² ומענהו . . .
 לטמא

20, 25

אשר ה[ב]דלתי א' לט':⁴³ מענה אותם פן תא[כלו] . . .

10

21, 1

. להטמא כי לא כלם טמאים: א[מ]ר אל הכהנים:

21, 2, 3

ז' א' לש לאחותו הבתולה הקרו דע [כי ה]אחות הקרבה ה[יא]

אש[ר] לא נרחקה מאחיה מה רק אם נבעלה

ליש ולא לכהנים נרחק: מאם

. ה' ל' א':⁴⁴ על כן לא

. הכהנים גם היא

.

⁴² Deut. 25, 12; VII, قطع, to be severed, separated.⁴³ Our text reads לכם.⁴⁴ These abbreviations are not clear to me.

(verso)

21. 5 אִמְרֵי בִּישְׂרָאֵל וְשֵׁרֵט לְנֶפֶשׁ: ⁴⁵ רַק הַזִּכִּיר הֵנָּה עַל הַכְּהֻנִּים
לְמַעַן לְהַחְזִיק: כִּנְבִּלָה וְטִרְפָּה אִשׁ ^{45a} אִסּוּר לְיִשְׂרָאֵל: וְגַם
21. 7 הֵנָּה הַזִּכִּיר לְכַהֲנִים לְמַעַן לְהַחְזִיק: אִשָּׁה זֹנָה וְחָ לִּי וְאִי
זֹאת הַזֹּנָה שֶׁהִיְתָה גִלּוּיָהּ בֵּין יֵשׁ הִיא הִנְעִרָה לֹא אֶרֶשָׁה
5 אֲשֶׁר אֲבִיהָ יִמָּאֵן לְתַתָּה לֹו הִיא נִקְרָאָה זֹנָה וְהִיא אִסּוּרָה
לְכַהֵן וְחֻלְלָה הִיא הַנּוֹדֵעַת לְצֹאֵת וּלְבֹאֵת בְּשׁוֹק וּבְרַחוּבוֹת
וְלֹא תִסְתִּיר פָּנֶיהָ וְעַל זֹאת כֵּת אֶל תַּחֲלֹל אֶת בִּתְךָ ⁴⁶ פֶּן תִּהְיֶה
21. 9 חֻלְלָה: וּבֵת כַּהֵן כִּי תַחֲלֹל לָו הִיא לֹא אֶרֶשָׁה כֹּאשׁ
כֵּת בְּסֹדֶר וְכִי יִפְתָּה: ⁴⁷ כִּי אִם בֵּת יִשְׂרָאֵל אֵין לָהּ
10 מִשְׁפַּט מוֹת: רַק תִּהְיֶה לְאִשָּׁה לְשֹׁכֵב אוֹתָהּ אִם יִרְצָה
אֲבִיהָ: וְאִם בֵּת כַּהֵן הִיא בְּאִשׁ תִּשְׁרֹף: אֶת אֲבִיהָ הִיא
מֹחֶ: דַּע כִּי זֹנָה [וְחֻלְלָה] לֹא תִכְשֹׁר לִהְיוֹת אִשָּׁת כַּהֵן: וְלֹאכֹל
לֶחֶם הַכְּהֻנִּים: וְאִם תִּכְשֹׁר לְבֵת כַּהֵן לֹאכֹל לֶחֶם
אֲבִיהָ [יְהוָה]. לְמַעַן כִּי חֻלְלָה בְּעוֹנֶיהָ
15 [אֶת] אֲבִיהָ הִיא לֹא בְּאִשׁ:
[וְהַכֵּהן הַגָּדוֹל מֵאֲחֵיהֶן] הַכְּהֻנִּים יוֹצֵק וּמֹלֵא אֶת
21. 10 [יָדוֹ לֵלֵב אֶל הַבֵּן].

(fol. 4, recto)

21. 12 יִמְצָא לְכָל חִפְזֵי כֹאשֶׁר כֵּת לְיוֹאשׁ אֲשֶׁר [הַחֲבִיאֲתוֹ] יְהוֹשֻׁבֵעַ אִשׁ [ת]
יְהוֹדִיעַ הַכֵּהן: כֹּכ וְיִהְיֶה אֹתָהּ בֵּית יְהוָה מִתְחַבֵּב [אִשׁ] שְׁנֵים ⁴⁸
וְהָלֹא יוֹנֵק בְּצוּאָתוֹ וּבְמִימֵי רִגְלָיו לֹא יִכְשֹׁר בְּבֵית יִשְׂרָאֵל: ⁴⁹
רַק מִשְׁכֵּן כַּהֵן גָּדוֹל יִזְכִּיר [בְּ]מִקְדָּשׁ וְנִקְרָא מִקְדָּשׁ וּבֵית
יְהוָה: וְכֵן כֵּת בִּיחֻזְקָאֵל קָרָשׁ מִן הָאָרֶץ הוּא לְכַהֲנִים מִשְׁרָתִי

⁴⁵ Lev. 19. 28.^{45a} = אִשָּׁה.⁴⁶ Lev. 19. 29.⁴⁷ Exod. 22. 15. Perhaps the author refers here to his own work on Exodus.⁴⁸ 2 Kings 11. 3.⁴⁹ After writing 'Israel' the scribe corrected on the top 'God'.

- המקדש יהיה הקר[בים] לשרת את יהוה והיה להם מקום
לבתים ומקדש למקדש⁵⁰ בית הכהנים הוא מקדש למקדש
יהוה: על כן כח ומן המקדש לא יצא כי ביתו נקרא
מקדש: והוא אישה בב יק: כהן גדול אסורה לו כל
אלמנה ויתר הכהנים אסורת להם כל אלמנות חוץ האלמנה¹⁰
אשר היתה אישה כהן ומת והיתה אלמנה כהן^מ כז והאלמנה
אשר תהיה אלמנה מכנה יקחו: ⁵¹ ובראש פסוק כח כי אם
בתולת מזרע בית ישראל: וכהן גדול לא יק [כ]י אם בתולה
מע: מעמיו הם כל ישראל: כי מצאנו כי לק[ח] אהרן את
אלישבע בת עמינרב: ו[אלעזר לב]ת פוטיאל ויהוידע¹⁵
ליהושבע בת המלך: ⁵² ול . . . יקח אחת מכל
אלה האסורות לו: ולא . . .
או חרום או שרוע:
כז לא [יגש להקריב את אשי יהוה מום בו א ל אל ל יג לה]
.²⁰
- (verso)
- יכשר ל[ו] לאכל מקדשי הקדשים כאשר יאכלו כל זכר
בכהנים אך אל הפד וגם אל המזבח לא יגש: וינזרו
וינתנו⁵³ מן הקדשים בהיותם טמאים לכל טמאה מן
טמאת יום ועד טמאת שבעה וכל טמאה: לא יגעו
אל הקדשים כז כל איש אשר יק מ: ולא יאכלו כז בקדשים⁵
לא יאכל: ובא השמש ומהר ירחץ בערב בעת אש קרב
השמש לבוא וכבוא השמש יטהר ויאכל: ובת כהן ז ת אל
וג וז א לה כח חרע אין לה כי בהיות לה זרע היא ממטה

⁵⁰ Ezek. 45. 3.⁵¹ Ezek. 44. 22.⁵² Cp. Exod. 6. 23, 25; 2 Chron. 22. 11.⁵³ ויגתנובון, VIII, جنب, to turn aside from, to avoid.

There the most stringent legalism as regards the Sabbath, the laws of impurity, the refraining from eating meat, and other items was developed and practised. A propaganda was carried on for leaving the impure countries of the Diaspora and settling in Palestine. Life in exile was pictured as unholy and sinful. We have read in the tract (B, fol. 15, v., ff.) a long tirade against the 'merchants of the exile' (סחרי גלות) and the stirring appeal to give up everything and emigrate to the Holy Land. Likewise our commentator polemizes against the גלויים (fol. 6, r., l. 9) who amass wealth in exile. The whole passage in fol. 5, verso, is very similar to the views expressed in the above tract. In the Diaspora the people 'go astray through silver, gold and merchandise. They therefore steal, rob, and use false measures. They also lie, perjure, pay no heed to their prayers and desecrate Sabbath and Festival by allowing non-Jews to carry their loads' (fol. 7, r., ll. 9 ff.). We have seen above (p. 268) that some Ḳaraïtes also allowed themselves the last leniency in their observance of the Sabbath.

Our author also reiterates that meat in exile is prohibited as food because there is no sacrifice offered up. Noah was the first to build an altar and only since then was the partaking of meat permitted. With the destruction

בירושלים ועזבו רכושם וביתם ומאסו בעוה"ז והם הנמצאים בעת בירושלים עד שתתגלה בסופם השארית שבהם נאמר שארית ישראל לא יעשו עולה ואלה הם השושנים. The Gaon Solomon b. Yehuda, in a fragment referring to a communal dispute between the Ḳaraïtes and Rabbanites in Jerusalem in his time (see Mann, *The Jews in Egypt and in Palestine under the Fātimid Caliphs*, vol. I, p. 141, note 1, end) writes: ינעלו אנפסהם אלשושנים וגירהם: אלקוצים ינעלו משבילים והם גיר מותפקין אי מנהם אלמשביל (Cp. further Sahl b. Maṣliḥ's letter, ל"ק, נספחים, 31, top).

of the temple the prohibition is again in force (fol. 1, r., 16 ff., see further fols. 2, v., 12-13; 6, r., 12 ff.). In common with the author of the tract (B) and Salman b. Yeruham (above, p. 273, note 150) our commentator is against the secular knowledge and the Kalām. 'Believe ye in the words of His prophets and not in the words of the outsider' (בראני, fol. 2, r., l. 22). 'In exile the people forsook the true Torah, the fountain of living water, to learn the commandment of men, learned by rote, and the "extraneous Kalām"' (וכלאם בראני, fol. 3, v., ll. 17-18).² The taqlid (above, p. 265) is similarly rejected (fol. 3, v., l. 15). The baneful influences of the 'exile' cause the imitation of non-Jewish practices (לכת בחקות הגוים, fols. 5, r., l. 9; 8, r., ll. 11-12). Finally the same disparagement of the importance of angels (above, pp. 261 ff.) is expressed in our fragment. 'The righteous are more esteemed by God than the angels' (fol. 5, r., l. 15).

As to his method of Bible interpretation, our commentator lays down a rule that in Hosea all the countries of the Diaspora are meant by Assyria and Egypt, while Ephraim includes the whole of Israel (fol. 5, r., ll. 9-10).³ This rule is applied consistently. As a result Hosea, instead of dealing with conditions of his own time, prophesied about

² Also Daniel al-Kūmisi in his Ps. commentary (*l. c.*, 205, top) writes:

בזאת תדע כי על כל איש ללמד לזרעו את מעשי יי ואסור ללמד חוץ מתרת יי ככ' ויקם עדות ביעקב ותורה שם ביש וגו' אם תאמר הלא כת' אשר צוה את אבותינו להדיעם לבניהם אני דניאל אשיבך דע אין להדיע כי אם מתורת יי ככ' להדיעם: להדיע לא כת' כי לא צוה להדיע כל אשר יחפצו כי אם מתרת יי.

³ So also Daniel al-Kūmisi, *l. c.* (Ps. 78. 9) לא לבני בני אפרים נשקי (Ps. 78. 9) לא לבני אפרים לברם נאמר כי אם לכל יש': כי כל יש' נקראו בשם אפרים.

affairs in the Diaspora as looked upon by the author from his specific sectarian angle. Only occasionally are the prophetic words considered in their historical setting, to be at once applied to the Exile (see fols. 1, v., ll. 18 ff.; 3, v., ll. 14-15). In this manner any biblical verse is quoted at random to bolster up the contentions of the writer for his own time. This tendency is evident also from Daniel al-Ḳūmisi's commentary on the Psalms as well as from the above tract.

Bearing this method—indeed glaringly futile—in mind, our commentary is on the whole concise and interesting. Where difficult words occur their Arabic equivalents are given. A book like Hosea abounds in etymological and grammatical difficulties. Our author's philological knowledge of the Hebrew language is very primitive. He seems to have had no idea at all of the nature of the Hebrew verb. He uses no technical terms except once, the Arabic *مِنْ أَلْفَاظ*, metaphor of speech (fol. 4, r., l. 14). To ascertain the meaning of an obscure word he quotes parallels, using the expressions *דומה לו, מן דומה*. How he groped in this way can be gathered from such examples as *תלואים* (Hos. 11. 7) being similar to *התלאה*, trouble (√*לאה*); *אוכל* (11. 4) is connected with *יכל*, to contain (√*כול*); *חלה* (11. 6) with *תחלה*, beginning (fol. 4, r., ll. 11 ff.). Several interpretations by earlier commentators are quoted anonymously. These as well as other details are discussed in the notes to the text. The name of the writer can only be surmised. Perhaps he is identical with Daniel al-Ḳūmisi. We must await the discovery of further parts of this early as well as interesting commentary on the Minor Prophets.

I

(fol. 1, recto)

- ש : ועל כן
 [אר]ץ יש
 על כן גרן Hos. 9. 2
- [ויקב לא ירעם] וכל טובם יכחש
 5 [בם] ארץ [ה]נוים כב' ושב
 [וקבצך מכל העמים] 4 והשיב בא : כל גלות יש נקראה
 [אשור ומצרים] ארץ א[שור] וכצפור ממצ : 5
 9. 3 על כן כת ושב אפ' [מ] : ומענהו 6 כל
 בה היום הזה : ובאש' טמא יא' : הוא בכל ארץ גלותם
 10 כל [אשר] יאכלו יהיה טמא : למען כי הם בגלותם ואין להם קרבן ומקדש ונסך
 9. 4 יין כת' אח[ר]יו לא יסכו ליי' יין כי לא יערבו ולא ירצה על כן זבוחיהם
 כלחם א' : ולחם אונ הוא קרבן עבודה זרה : וקרבן ערלים אשר כל אוכליו יטמאו
 ולמה כן הוא למען כי לחמם לנפשם הוא קרבן יש אשר יהיו מקריבים יהי לחם לנפשם
 [ו]לא יבוא בית יי' כי מאס יי' בהם ובקרבנותיהם לחם אונים זה הלחם הוא קרבן דומה
 15 לו ומיד בן נכר לא תק' א' לה אלה וכת את לחם אלהיך הוא מק' : 7 אונים הם בעל : און
 מעברה חרון אשר אין להם תקוה ככ ותוחלת אונים אברה 8 כן כאשר כל האכל

⁴ Deut. 30. 3.⁵ See Hos. 11. 11.⁶ See above, p. 274, note 154.⁷ Lev. 22. 25, 21. 8.

⁸ Prov. 11. 7. Our author takes אונים to be the plural of און 'sin'. But the general opinion is that the word means here 'trouble, sorrow'. See Ibn Ezra : כלחם אונים כמו לא אכלתי באוני והוא שם דבר ולשון רבים אונים. So also Rashi and Kimḥi, כלחם אבלים. Rashi has also an alternative explanation, כלחם גזילה הבא על ידי כח ואונים, giving to the word the same meaning as in Prov. 11. 7. The Karaite Jacob b. Reuben in תוחלת אונים הם הכפרנים * ידמה : ספר העשר to Prov. (20^a) writes : ידמה : כלחם אונים * ואמר ידמה מן ראשית און. The first explanation is the same as that of our author. 'Heretics' (כפרנים) are evidently sinners. The second one (for ואמרו read ואמר, i. e. 'some said') is that the word means 'strength', just as in Gen. 49. 3

קרבן עבודה זרה נטמא כן כל האוכל בשר בגלות הוא טמא⁹ כֹּל אוֹכְלֵי
 יִטָּא כִּי לֹא הָיָה אֹכֵל בָּשָׂר מִוֶּתֶר בְּלֹא מִזְבֵּחַ מִיְּמֵי אָדָם עַד שֶׁהִקְרִיב נֹחַ וְאַחֲרָי
 כֵּן כָּתוּב כָּל רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא חַי¹⁰ עַל כֵּן אֲסוּר בְּגִלּוֹת לֶאֱכֹל בָּשָׂר: עַל כֵּן אֲסוּר בְּגִלּוֹת¹¹
 20 וְמָה תַעֲשׂוּ לַיּוֹם מוֹעֵד: . . . [כִּי] אֵין מִקְדָּשׁ וְקִרְבָּן וְלַיּוֹם חָג יִי כִי אֶקְצוּף [ע] לִיכֶם 9. 5
 וְהִפְכַּתִּי חֲגִיכֶם לֹאֲבָל: [מָה] תַעֲשׂוּ לַיּוֹם מ[וֹעֵד] אֲשֶׁר לַיּוֹם פְּקִידָה וְנִקְמָה [וְלַיּוֹם] חָג

(verso)

יִי כִי אֶקְצוּ [עליכם] כֹּל [וְהִפְכַּתִּי חֲגִיכֶם לֹאֲבָל]¹²
 לַיּוֹם 9. 6 [הִנֵּה הִלְכוּ מִשָּׁר]
 מִצְרִיִּם תִּקְבְּצוּ מוֹף תִּקְבְּרוּם
 וְזִהְבֶם [מִחֲמַד]
 5 לִכְסֶפֶם [קִימוֹשׁ יִירָשֶׁם חוּחַ בִּאֲחֵלִיחִם]:
 9. 7 בְּגִלּוֹת וְכִי [קִימוֹשׁ יַעֲלֶה] [בְּאוֹ יִמִּי]

⁹ Jacob b. Reuben quotes this view anonymously (*l.c.* to Hos. 13^e):
 ר"א הוא שיאכלו בשר בקר וצאן בגלות . . . ד"א זה הפסוק ישוב על אנשי
 הגלות אשר בטלו הקרבנות וגם הם שוחטים כמנהג החולין.

¹⁰ Gen. 9. 3. It is of interest to find our commentator following the
 well-known view of Rab. See Sanh. 59^b: אמר רב יהודה אמר רב אדם
 הראשון לא הותר לו בשר לאכילה דכתיב לכם יהיה לאכלה ולכל חית
 הארץ ולא חית הארץ לכם וכשבאו בני נח התיר להם שנאמר כירק עשב
 נתתי לכם את כל וכו'. Against this we have the opinion that already
 Abel sacrificed and accordingly ate meat. See Zebahim 116^a:
 ר"א ור' יוסי בר חנינא חד אמר קרבו שלמים בני נח וחד אמר לא קרבו
 מ"ט דמ"ד קרבו שלמים בני נח דכתיב והבל הביא גם הוא מבכורות
 Adding to Rab's statement, our author maintains that
 because Noah was the first to offer a sacrifice, the consumption of meat was
 prohibited till his time. Thereby he furnishes a proof for the same pro-
 hibition now in exile, since there is no altar. Later Karaite commentators
 reject this view as regards Noah's predecessors. See Mibhar, Gen. 21^b, and
 כירק עשב . . . ואין הכונה שעתה התיר להם הבשר: 33^a *a. l.*; מירת כסף
 Gen. 38^a: וזוכיר האכילה כדי להזהירם שלא: בתר תורה
 יאכלו בשר בנפשו לא שמקורם לכן לא היו אוכלים בשר

¹¹ To be deleted.¹² Amos 8. 10.

הפקודה [באו ימי] השלום
 דברתי: [אוי]ל [הנביא משנ]ע איש הרן[ח]
 בהם: כי כל עם יו ם משונע א' הר' כ[י]
 10 דבר אויל הנביא הוא הקורא לנפשו נביא: משונע א' ה' כי בלא דעת בודים
 מלבבם: כלל דבר אויל הנ' הוא לקור' לנפש' נב' 12a לשקר: 13 וגם אמרו כי בעבור
 שקבלו יש דברי נביאי שקר על כן נמרה גלות: ולא יעמד למען כי דבר
 כי היא נקמת עונותיכם עליכם על כן כת' אחריו על רב עונך ור' מש':
 אשר שנאתם במשטמה את נביאי יי ותהרגו אתם: על כן מושל בכם
 15 9 8 הנביא האויל: 14 'צופה אפ' על כן יהיה יש צופה בגלות אל יי' אלהים
 מרב עונו 14a וצרה אשר תשיג אותם כי נביא כפח יקוש ומצודה מושל בו
 על כל דרכיו הרעים אשר עשה משטמה לשנא דרך צדק בבית אלהיו:
 12. I סבבני בכחש אפ' 15 כי יש בהיותם בארצם ובמלכותם סבבני בכחש
 ומרמה ככ כחשו ביי' ויאמ' לא הוא: 16 ובגלות כת' פשוע וכחש
 20 ביי': 17 ויהודה עוד רד עם אל: מעני רד הוא כאשר כת' רדנו לא נבוא
 לא נבוא עוד א': 18 רדנו מן דומה ורדו בדגת הים: וירד מים ועם ים: 19 כן רד

12a = לקורא לנפשו נביא.

13 See also Jacob b. Reuben, l. c. (13. 2): אויל הנביא אשר היה מטיב: לב ישראל לא תבוא עליהם רעה: על רוב כבר באו ימי השילום בעבור רוע עונך . . . ד"א באו ימי הפקדה וראוי זה שידעו יש' אשר היו יקראו לנביא צדק אויל ומשנע.

14 Our commentator combats here the view that the exile was due to Israel's acceptance of false prophecy. The false prophets were the retribution for Israel's sin. According to him the verse refers to the state of things in exile where unauthorized persons (i. e. Rabbanites) promulgate false laws.

14a = 'sin' עוון.

15 It is not clear why the comments on this verse crept in here. Farther on (fol. 5, recto) the verse is again dealt with in its proper place.

16 Jer. 5. 12.

17 Isa. 59. 13.

18 Jer. 2. 31; לא נבוא is repeated in the manuscript.

19 Gen. 1. 28; Ps. 72. 8. The above explanation of רד from 'רדה' to 'rule', is also given by Rashi and Kimhi.

(fol. 2, recto)

- כי לא יראנו
 [ועם קדושים] נאמן: וזה
 יראה לפני
 9. 9 [העמיקן] שיחתו הרבו
 5 [להשחית] עבור פילגש²⁰
 9. 10 כנענים במדבר] ש מצא במדבר ואם
 כבכורה בת] אנה בראשיתה²¹ והיא יקרה עזיזה
 היו יקרים [ו]עזיון לפני והם פשעו [בי בע] וון בעל פעור
 ומתורת ה וחרפה עד
 10 ידם ובזנות: כ] אהב]ם כאשר אהבו לעשות
 9. 11 ויבת[רו: 22 א] פרים כעוף אשר י[עוף] מ כן י[ת]עופף כבודם מעני כבודם
 הוא רב בניהם²³ פרי בטנם אמועט כי במדבר א'²⁴ בעת מרו בי וינסו אתי
 עשר פעמים²⁵ ונשבעתי להמיתם במדבר הלא העמדתי בניהם תחתם
 שש מאות אלף ויתר בארבעים שנה כי הרבתי אותם: ועתה בגלותם
 15 אקלל פרי בטנם עד יתעופף כבודם ופרים אשר פרו ורבו מלדה ומבטן
 9. 12 ומהרין: כי אם יגדלו: גם כי ילדו ויגדלו ושכלתים מהניע להיות לאיש
 כי אי ואבוי להם באשר סרתי מהם: בשורי בשין: ופתרונו בסמך בסורי:²⁶
 9. 14, 13 תן להם רחם משכיל²⁷ מפיל נפל כל היות זרע: צומקים יבשים: אפר' כאשר ראיתי לצר'

²⁰ כימי הנבעה is evidently taken to refer to the event described in Judges 19. See also Rashi, במלגש וי"א זה גבעת בנימן בפלגש וי"א. זה גבעת שאול ששאלו להם מלך ומרדו בדברי הנביא.

²¹ 'precious', 'rare'. עֲצִיזָה

²² Not so Rashi, כאהבם את בנות מואב. See also Kimhi.

²³ So also Kimhi and Jacob b. Reuben, *l. c.*

²⁴ To be deleted.

²⁵ See Num. 14. 22 ff.

²⁶ See Rashi: כמו בסורי מהן והוא מן מסורת דכתבין שין וקרינן סמך. So also the other commentators.

²⁷ Hos. 9. 14 is commented upon before 9. 13. Did our author's text read so?

- 10 לגלותם ועל כן פרים יבש: כרב לפריו למען כי בעת רב פרים . . .
 הרבו מזבחות לעבודה זרה: וכטובת ארצם להיטיב עבודת כל³⁸
 והם היטיבו מצבות: וגם בגלותם ברוב ע'שרם והונם הרבו קנות
 10. 2 בשר מן מזבחות טבחים ועבודה נכריה ללא אלהי אמת: חלק
 לבם מעבודת יי לעבודת שוא וגם בגלות למצות אנשים מלמ: ³⁹
 10. 4 עתה יערף יקפי⁴⁰ יהפך לעורף: ⁴¹ דברו דברי שקר ואלות שוא כרת
 ברית להפוך מצות יי ועל כן נקמתם ומשפטם מאת יי ופרח כראש
 10. 5 ולענה: לעגלות וזאת הוא נקמתם במקום עגלי זהב ובארצם: יגורו⁴²
 וינחלו שכן שומרון הם סאמרה⁴³ ויתר אויבים: כי אבל עליו עמו
 יש' בגלותם: וכמריהם הם מומרים המתעים עליו יגילו מעני ידלילו: ⁴⁴
 20 והוא דומה לפסוק שישי ושמחי⁴⁵ מענהו זעקי והלילי: על וגם נאמר
 10. 6 וכמריהם הם כמרי שומרון על יש' יגילו כי הם צרי יהוד' ובני': ⁴⁶ גם אותו
 לאשור יובל: יש' יובלו לאש^{46a} בגלות ויהיו מנחה למלך ירב או יבש ויכלם יש'

³⁸ This abbreviation is not clear to me.

³⁹ See above, p. 265.

⁴⁰ יִפְּקִי. He (God) will turn His neck (to them). Cp. Joshua 7. 8 and Jer. 18. 17. But Kim : בעריפיה וכן חשך בעריפיה :
 See also Jacob b. Reuben, *l. c.* (13^d): לפני :
 מזבחותם.

⁴¹ Verse 9 is not commented upon. Perhaps it was dealt with above,
 fol. 2, r., l. 1, בי לא יראנו.

⁴² This word is taken to mean 'dwell'. Rashi, &c., translate 'to fear'.

⁴³ סַמְרִיָּה 'Samaritans'.

⁴⁴ דָּלָל, to pretend to be cheerful and familiar with somebody. Our author means here the Christians who attempt to traduce Israel.

⁴⁵ Lam. 4. 21.

⁴⁶ See Ezra 4. 1. According to this explanation the Samaritan priests actually rejoice over the overthrow of Israel. In general our author refers these verses to the exile in accordance with his general theory.

^{46a} = לאשור.

(fol. 3, recto)

10. 7 [שומרון] [נדר]מה וחרישו⁴⁷ שרי
- ת כל עבודתם מלפני איביהם ת
10. 8 קוץ ודרדר יעלה על מזבחותרם
- 5 ים ו יפלו עליהם ההרים
10. 9 [מימי הנבעה חטאת יש] הבוא ת הצ⁴⁹ והוא עתיד להיות:
- בשקוצי גוים וגם בפסל מיכה⁵⁰ והם חשבו
- עלי כזבים⁵¹ ולא תשיגם מלחמה וחרב ולא יקטלו כי קנאו להלחם על בני
- 10 עלוה ופחרון בני עולה⁵² בני בני בנימן אשר חמסו בודון: וגם פתרו
- הלא תשיגם גם מלחמה על חטאתיהם: בני עלוה פתרו כבני עלוה מעשיהם
10. 10 ובני עלוה הם בני עשו: ⁵³ באותי ואסרם באות נפשי ואסרם: ומעני באותי
- הוא דברו כן ישיש יי: ⁵⁴ ואספו עליהם עמים הם אויבים למען לאסור אתם
- בגלות: עונותם: דומה לו מעונן סאחר מתפאל: ⁵⁵ והם שתי עונות
- 15 אחת מי פשע יעקב הלא שומרון: שנית ומי במות יהוד' הלא ירוש': ⁵⁶
- שתי עונותם אחת בארצם ואחת בגלותם: ופחרון אמת נכון משתיהם
- כי שתים רעות עשה עמי: ⁵⁷ כי גם בגלותם עזבו תורת אמת מקור מים

⁴⁷ נדרמה is taken to mean 'become silent'. Likewise Rashi and Jacob b. Reuben. But Ibn Ezra to Hos. 4. 6, followed by Kimhi and moderns, translate 'cut off'.

⁴⁸ Isa. 29. 4.

⁴⁹ This seems to be the end of a verse which I could not identify.

⁵⁰ See Rashi and Jacob b. Reuben, *l. c.*: ר"א מזמן הנבעה חטאת והוא:

פסל מיכה.

⁵¹ Cp. Hos. 7. 13.

⁵² So also all commentators.

⁵³ See Gen. 36. 40.

⁵⁴ Deut. 28. 63.

⁵⁵ סַחַר 'to use magic'; פָּאָל 'to take an omen'. Our author derives מעונן from עוֹן 'sin'; thus one that uses witchcraft is a sinner. Already R. 'Aqiba and his school discussed the meaning of this difficult word. See Sanh. 65^b, bottom. Ibn Ezra to Lev. 19. 26 connects the ענן with עֶנָן 'a cloud'.

⁵⁶ Mic. 1. 5.

⁵⁷ Jer. 2. 13.

(verso)

10. 12

⁵⁹ صلح, IV, 'to improve', 'bring in order'.

⁶⁰ Exod. 19. 6, 8, 24. 7.

⁶¹ Joshua 24. 21.

⁶² Deut. 30. 1.

⁶³ Deut. 30, 10.

⁶⁴ Ps. 106. 3. See also Křmř: . . . פִּירוּשׁוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ הוּא וְעַת תִּדְרָשׁוּ הַשֵּׁם לְרוּת הַזֶּרַע בְּכָל עֵידֵן וְכו' וְהַחֲכָם ר' אֲבִרָהָם ב"ע פ' וְעַת תִּדְרָשׁוּ הַשֵּׁם לְרוּת הַזֶּרַע אִי. יבֵּא מַלְקוֹשׁ

⁶⁵ 2 Chron. 15. 4.

- כי הוא עמם לשלוח נביאיו: ⁶⁶ חרשתם במצות אנש' אשר היא רשע 10. 13
 על כן קצרתם ריק ועולה: אכלתם בגלות בידי מלכיות פרי הכחש אשר
 כחשתם במצות: כי בטחת בארץ יש' בדרכי הרע ובגבוריך ובנביאי השקר
 ובגלות בטחת ונשענת בחקליר ומצות אנש' מל': ⁶⁷ וקאם שאון: על כן 15 10. 14
 ימוקו עליכם שאון לאומים וכל מחמדי עיניכם אשר בכל ערי המבצר
 ישורדו השוררים כשוד היושבים בשלום בלי פחד: וגם אמרו כי שלמן
 הוא מקום אשר שדרו אויבים: וגם בית ארבאל שדרו ביום מלחמה קשה להרג
 ולהשליך חלל אם על בנים: ⁶⁸ ככה עשה לכם בית אל עשה האלהים נקמתו בכם מפני
 רעת נפשכם אשר עשיתם בבית אל: על כן בעת השחר בעת אשר יתעוררו 20
 כל הישינים לקום ולדבר ולעשות מלאכתם בעת הקיצה

(fol. 4, recto)

- קראתי אותם בני בכורי 11. 1
 כעבודה זרה נכריה וקרא 11. 2
 ולעבוד בעבודתם: ואנכי 11. 3
 [תרגלתי לאפ' קחם על זרועתיו] וגם פתרו תרגלתי

⁶⁶ Our commentator takes ויורה 'till he will come to teach righteousness', Ibn Ezra's translation we have just seen. Rashi has both explanations. Jacob b. Reuben (*l. c.*, 14^a) evidently had in mind the above comment by stating to the contrary, ועת לדרוש דבר לאנשי דור הנביא.

⁶⁷ See above, p. 265.

⁶⁸ Two explanations of the obscure שד שלמן are given. The first is found also in Rashi: כבוים הבאים על עם יושב בשלום פתאום על יד מארב. Jonathan, followed by Menaḥem b. Saruḡ, take ארבאל as = בית מארב 'a place of ambush'. But Dunash b. Labraṭ declares it to be a geographical name. So also our author. Samuel b. Ḥofni took שלמן = שלמנאסר. See Berliner, *Oṣar Tob*, 1879, p. 56: ר"ל: וכאמרו כשד שלמן בית ארבאל ר"ל: שלמנאסר בחסרון אסר וכאמרו נצרים באים מארץ מרחק (Jer. 4. 16) ר"ל נבוכדנצרים בחסרון נבוכד וכדומה לזה מן הקצורים. See also Ibn Ezra and Kimḥi to Hos. and Jer. *a. l.*

⁶⁹ Exod. 4. 22.

5 הנביא דבר כי קחם יי

[על זרועתיו]⁷⁰ [ולא ידעו] כי רפאתים מכל מחלה כל כי

II. 4 [אני יי רפ:]⁷¹ בחבלי אדם אמשנם [בעבתות אהב]ה בחבלים משכתים כי אם כרת

. וכהן ולוי ומשכן ומקדש ובכל

. ם עול ה[מצ] ועול התורה אים על לחיהם: ואט אליו

10 אני נשאתי אותם כי ה וגם שכנתי בתוכם: היהיה הדבר הזה

כי ישב אלהים עם בני אדם על ה[ארץ הנה השם וש] השם' לא יכלכלהו⁷² ואיך יכול במקדש

קטון: ואולם מרוב אהבתו אותם הראתי כבודי על הכפורת כאשר אני אוכיל בתוכם

על כן אמר אוכיל והוא בכבודו יכל בכבודו⁷³ את הכל ולא יוכל כי הוא גדול על הכל

אוכיל אותם הו עלי מנאז אלכלאם⁷⁴ כמו וירד יי אצבע אלהים: ⁷⁵ לא ישוב לא ירנע⁷⁶ יש' II. 5

15 אל אדמתם כי אשליכם אל גלות בבל ואשור ומלכי גוים יהיו עליהם מלכים כי מאנו

לשוב אל יי וחלה לשון תחלה' ויבתדי⁷⁷ הריגת חרב בעריו: וכלתה והשמידה בדיו דהוקה⁷⁸ II. 6

מענין גבוריו⁷⁹ ממועצותיהם אשר יעצו לנפשם: על כן תשיגם כל הרעה הזאת: ועמי II. 7

⁷⁰ Rashi and Kimḥi refer this to Moses who was their leader (see Num. II. 12).

⁷¹ Exod. 15 26.

⁷² Cp. I Kings 8. 27.

⁷³ Repeated in the manuscript.

⁷⁴ 'מַאָּזַז הַכְּלָאָם', metaphor of speech'.

⁷⁵ Exod. 19. 20, 8. 15. According to our commentator אוכיל is from √כול 'to contain'. (So also Jacob b. Reuben, *l.c.*: 'כמו אלפים בת יכיל'). God can comprise everything, but cannot be comprised. Rashi, Ibn Ezra, and Kimḥi take אוכיל as a noun = אָכַל 'food'. But Abulwalid thinks it to be the Hiphil of √אכל; אוכיל = אֶאֱכִיל. See Ibn Ezra: ואט כמו אמה ומלת: ואכיל שם דבר כמו אכל בכסף, הייתי מטה אליו אוכל ור' מרינוס אמר כי אוכיל ראוי להיותו אכיל ופירש ואט כמשמעו שהייתי מאכיל אט (i. e. I fed gently).

⁷⁶ 'יָצַע', 'to return'.

⁷⁷ 'בָּדָא' 'to begin'. Of course Rashi's (&c) explanation, 'to fall', is more correct (cp. 2 Sam. 3. 29).

⁷⁸ ? Read perhaps דְּהוּכָה, דְּהוּכָה, 'an instrument for breaking anything'.

⁷⁹ So also Rashi and Jacob b. Reuben.

תלואים: דומה לו התלאה ונלאו.⁸⁰ משוכתי שוכב מרתד⁸¹ מן דרך אמת זאת נבואת
הושע על עם גלות: ועמי בתלאה ועני⁸² למשובה ולא לתשובה

(verso)

שלא [רן] עיהם
חילוף מצות ומועדים
חושבים כי מן התורה
יצוו אותם: ואל על יקראוהו
5 רועיהם: ועד היוותם [על כן לא]
ירומם אתם אלהים:⁸³ איך אתנך אפר ואיך [אמנך יש] II. 8
תורת לא ישכר למננך כי לא ראוי אפרים ואיך אעשה
בך כמ'⁸⁴ כמשפט סדום במעשיו הרעים כסדום כז' ויגרל
ען בת עמי מחט' ס':⁸⁵ ואולם בעת אשר אמור עליך לעשות בך כסדום
10 אזכור בריתי אשר כרתי את אבותיכם ואזכר רחמי ולא אשחיתכם כז'
נהפך עלי לבי יח' נב' נח': לא אעשה חר' א' ולא אש' מן דברי ולא אשחית
II. 9 אפרים הוא יש' כי דברתי ואותך לא אעש' בלה:⁸⁶ ולא אעשה חרון אפי א'⁸⁷

⁸⁰ Exod. 18. 8, 7. 18. תלואים is taken from $\sqrt{\text{לאה}}$; 'my people are troubled'. This is of course untenable. Rashi, Ibn Ezra, and Kimḥi translate 'my people are in suspense', from $\sqrt{\text{תלה}}$. See also Jacob b. Reuben.

⁸¹ Isa. 57. 17. 3, 8, 'to be led back, to be converted'.

⁸² وَعَنِي 'and afflicted', because they are for retrogression and not for repentance. Rashi follows Jonathan that here משוכה = תשובה. Cp. Kimḥi: 'רש"י ז"ל פי' למשובתי ענין תשובה . . . ולא מצאנו משוכה כי אם לגנאי, וכן ת"י ענין תשובה.

⁸³ Our author refers רומם to God. Rashi, Kimḥi, and Jacob b. Reuben translate '(the people) do not exalt Him (God)'. But Joseph Kimḥi took ואדוני אבי ירומם = ירומם 'none of them shall be exalted'. See Kimḥi: ז"ל פי' ירומם בצרי כמו בפתח אמר לא יעלה אחד מהם למדרגה שחושב לעלות אליה.

⁸⁴ The first two letters of the following word. There is a stitch in the vellum of the manuscript on which the scribe could not write.

⁸⁵ Lam. 4. 6.

⁸⁶ Jer. 46. 28.

⁸⁷ To fill out the line.

להשחית ולעשות כלה כי אל אנכי לא אשקר ולא אנחם: ולא איש אנכי וכן
 אדם כי אשקר ואנחם: ⁸⁸ בקרבך אנכי האל הקדוש לשמור אתכם פן יאבירו
 15 אתכם גוים עד' א'ש'ר יא'שמו' ⁸⁹ ואולם לא אבוא בעיר לשכן בתוכם כימי קדם
 11. 10 עד אשר תשובו: ⁹⁰ אחרי יי' ולכו: עד אשר יאשמו יש' ובקשו פני אֱלֹהִים ⁹¹ ואחריו
 11. 11 ילכו אז כאריה ישאג כֹּחַ ויִי' מציון ישאג: ⁹² ויחרדו בנים לֹא כי יקבצם
 יחרדו כצפור מכל גלותם וישובו אל אדמתם

(fol. 5, recto)

⁹³ והושבתים ואקעדהם:
 12. 1 [סבבני בכחש אפר' ובמרמה בית יש'] וגם הארכתי גלותם למען כי סבבני
 [בכחש] ובמרמה פתרו תורתי לחקל
 כאשר הם רודים ומושלים בנפשם בי
 5 כי עם אל הולכים בקרי ולפני הקדוש
 [ק]דושים הוא לשון יחיד כֹּחַ כי אלהים קדוש' הוא: ⁹⁴
 12. 2 [א]פרים רעים רוח הם בגלותם: הם עושים מצות אנשים מלמדה: אשר
 מועדיהם [ו]חקותיהם כרוח עובר וכרדיפת קדים: וברית עם אשור
 יכרתו מענהו הו לכת בחקות הגו': ⁹⁵ אך כל גלות בשם אשור ומצ': כאשר
 12. 3 קרא כל יש' בשם אפ': וריב ליי' וכצומה לרב אלעאלמין מע יש' ויכאפיהם
 12. 4 פעאלהם לאנהם תרכו תורת אלהים וקלדו ללנאם: ⁹⁶ בבטן עקב: ולא זכרו
 בלבבם ברית יעקב אביהם אשר הוא עקב מענהו השכיל עם אחיו בבטן

⁸⁸ Cp. Num. 23. 19.⁸⁹ To be deleted.⁹⁰ By Jerusalem is meant. Jonathan, Sa'adya, Rashi, &c., all take to refer to any other city, i. e. God promises to dwell in no other city but Jerusalem.⁹¹ See Hos. 5. 15.⁹² Amos 1. 2.⁹³ IV, 'to place', 'to seat'.⁹⁴ Joshua 24. 19. So also Kimḥi and Jacob b. Reuben.⁹⁵ = הגוים.⁹⁶ Here the whole comment is given in Arabic: God has a trial with Israel, and He will requite to them their works because they forsook God's Torah and imitated man.

להיות אות ליראי אלהים: ובאנו שָׁרָה כשר השורר עם מלאך להיות
 לאות כי יי' נותן ליעף כח הם יראי אלהים: ובאנו ובקותה: ⁹⁷ וישר אל מלאך 12. 5
 ויובל להיות לאות כי צדיקים הם נכבדים לפני אלהים מן מלאכים: ⁹⁸ 15
 בכה ולמה בכה ⁹⁹ כי היה בכחו גבור מן מלאך בכה ויתחנן בעד
 זרעו לפני אל כי ראה עתידות אשר לזרעו: על כן כת' אחריו
 בית אל ימצ' ימצא אותנו ושם ידבר עמנו: מדעתי כי הכת' בית אל
 ימצאנו וש' יד' ע': הוא דברי הנב' אשר נבאו על עונות יש'
 ועל עגלי ירבעם ויתר חטאות יש' ועל כן כת' למעלה
 וריב ליי' עם יהוד' ולמטה כת' ואתה באלהיך תש': ¹⁰⁰

(verso)

מן עונותיך הוא פוקד
 תש' מן עונ' ¹⁰¹ ובתחלה חסד ומשפט שמור: ומשפ[ט] [תורת] 12. 7
 משה ואחרי שמרך [את] ה[מ]צוה אז תקוה אל [אלהיך תמיד]

⁹⁷ ²_{19,3} 'power'. So also Rashi &c.

⁹⁸ See above, p. 481.

⁹⁹ According to our author Jacob wept. But the other commentators refer it to the angel.

¹⁰⁰ Hos. 12. 7. עמנו is taken literally in the plural; the prophets say that. Similarly Ibn Ezra: פעמים הבית אל נראה בבית אל המקום שער השמים על כן התנבאתי אני ועמוס על ירבעם בבית אל המקום מלכותו. But Dunash b. Labrat (נרס"ג), ed. Schröter, p. 150, no. 150^a) takes עמנו = עמו. So also Abuwalid in *Kitab al Mustalḥiḳ* (ed. Dernbourg, *Opusculs et Traitées d'Abou'l Walid*, p. 216), followed by Jacob b. Reuben. Ibn Ezra in *שפת יתר*, p. 35, no. 109, polemizes against Dunash. ושמ' ידבר עמנו אמר ר' אדונים כמו עמו ולא יתכן שיוסיף Dunash. הנביא אלא שהתנבא על ירבעם בן יואש בבית אל, ושב והתנבא עליו הישע בן בארי ובעבור שניהם אמר כי המלאך מצא יעקב בבית אל בשובו מחרן. ויברך אותו ועוד נשאר כח למקום ושם ידבר עמנו. This explanation is different from the one given in his commentary, as cited above. See also Kimḥi, who cites Sa'adya's view that עלינו או עלינו עמנו כמו בעבורינו או עלינו.

¹⁰¹ = תשובה מן עונות.

- מבלי שוב אל תורת משה הלא תקוה
 12. 8 בואת תדע כי על גלות דָּבָר הדבר הזה [כנען בידו]
 אשר תעו כל אחד בסחורתו כֹּחַ איש לִבְעָצוֹ מִ[קָּצֶהוּ]¹⁰²
 ולחקור בתורה כי הם הומים אחרי מאוני מרמה ומענים
 12. 9 ויאמר אֵף: ובאחרית כי יבא יום פקודה ועת צרה אשר כספם [ב]חוצות [י]ש[ל]יכו
 מפחד נפשם או יאמרו עשירי גלות אֶךְ כי עשרתי מצאתי כח לִי: כל יגיעי
 10 אשר יגעתי לצבור כסף וזהב: לא ימצאו לא יכפו¹⁰³ לִי נקמת עון אחד:
 ועשירי לא ישוה לי מאומה כֹּחַ לא יועיל הון ביום עברה: ¹⁰⁴ וגם פתרו כי
 אמרו סחרי גלות הבוטחים בעשרם ובסחורותם: הלא טוב לנו כי ניגע
 לעשות עושר למען נמנע רעב וכל צרה מן עצמינו ביגיע ירינו
 ובנכסנו עד לא ימצאנו פחד צרה כֹּחַ האומרים לא תגיש ותק' ב' הר': ¹⁰⁵ וגם
 15 יאמרו אנשי גלות עלינו לעשות סחורה כֹּחַ יגיע כפיך כי תאכל¹⁰⁶
 ולא ידעו כי פתרון יגיע כפיך הוא עשות מצות יי על כן אמר א'¹⁰⁷
 12. 10 אשריך וטוב לך: ואנכי יי אלהיך מא: הדבר הזה הוא ויעור א'
 תואעד ותהדר כלדי יקול אלקאיל אנא לך: ¹⁰⁸ כן דבר יי לאנשי גלות
 אני האלהים אשר מארץ מצ' אשר הושבתי אבות' במדבר כי
 20 תעזבו כל עשרכם ותנוסו במדבר: ודברתי דברי הנבואה
 על הנביאים להניד עתידות למען להיות לאלהים

¹⁰² Isa. 56. 11.

כל ממוני לא: So also Rashi: 'to be a match for', 'to be equal to'. ¹⁰³ כִּפּוֹ
 Cp. also Jacob b. Reuben, *l. c.* 'יהא בו ספוק לכפר על עוני אשר חטאתי
 ד"א ויאמר אפרים זה על דרך ניהום והכנעה: וא' אמת נתעשרתי: (¹⁴)
 ואולם מה יועיל לי הוא מן עושק כי כלל יגיעי לא ימצאו לי עון א'
 שחטאתי. ועל הפתרון הראשון ישוב אל האנשים ואל הב' יהיה כמו לא
 ימצא (Joshua 17. 16).

¹⁰⁴ Prov. 11. 4.

¹⁰⁵ Amos 9. 10.

¹⁰⁶ Ps. 128. 2.

¹⁰⁷ To fill out the line.

¹⁰⁸ 'An eternal warning and threat do I, the speaker, tell thee.' תואעד
 infin. 6 of وَعَدَ; תהדר, infin. 5 of هَدَى; כלדי, infin. 5 of خَلَدَى.

(fol. 6, recto)

. מה ה פנים
 עד לא לשוא
 הוא בחרתי כִּי רק אתכם
 [ידעתי מכל משפּ האד']¹⁰⁹ ביה: לא דבר
 5 [וביד הנביאים] אדמה כי הוא מות: אך דבר
 יומת רבות מעשים אשר הוא
 ותפסירה בליאן אלשר¹¹⁰ ליש': וחומת אנך¹¹¹
 כור אנך ב[ע]י¹¹² כי לא יוכל איש לצאת מן חומת אנך ומענהו הוא
 12, 12 בית הכלא לעצור יש' בגלות: אם גלעד און: ואם יאמרו גלותיים כי הרברים
 10 האלה דבר לראשונים העברים אלהים אחרים ויזכחו בקר וצאן לאילים ועל
 כן השיב על ידי נביאיו: אם הראשונים אשר בגלעד היו באון ושוא
 ובגלגל שורים זב' לגלולים כי גם מובחות טבחים בגלות גורנא אלקעא בין¹¹³
 אכול בשר בלא קרבן: שוחט השור מ' איש': לחטוא לִי לאכל
 על הדם¹¹⁴ הרבו למאד בגלות לרב כאבנים ובגלים
 15 12, 13 אשר על תלמי שרי: יברח יעקב
 ולא זכרו החסדים

¹⁰⁹ Amos 3. 2.¹¹⁰ بَلَيَانَ الشَّرِّ 'its explanation is the vanishing of wickedness'. What Biblical word is translated here is unknown.¹¹¹ Amos 7. 7.¹¹² בעץ 'tin'; see Kelim 30. 3. Just here no reference is made by our author to the Arabic equivalent, which is like the Hebrew (الطين). See Rashi and the other commentators, and cp. the views of Menaḥem b. Saruḡ, Dunash, and Menaḥem's disciples (in Stern, תשובות תלמידי מנחם, 99). Why this verse is introduced here is not clear.¹¹³ For גורנא read גורנא, جَوَزْنَا الْقَضَاءَ بَيْنَ, 'we have distinctly permitted the law' to eat meat without a sacrifice. (I am obliged to Dr. Hirschfeld for assistance in elucidating the meaning of these Arabic words.)¹¹⁴ Isa. 66. 3, and cp. 1 Sam. 14. 14.

(verso)

אשר עשיתי עמם ועם אביהם כי בברוח יעקב]

ולא יכול לקחת אשה כי אם יהיה עבד ללכן

וישיבהו בשני מחנות: ויצילוהו [מעשן]

מפניו אל ארץ אחרת כז וילך [אל ארץ מפני יעקב אחיו]¹¹⁵

5 שנה וחמש שנים היה הוא לברו לשבעים [נפש]¹¹⁶

12. 14

וגם מעט שנים היו לרבבות זרז כבין¹¹⁷ עמים: [ובנביא העלה]

12. 15

אותם ממזרים וב[נביא] . . . נשמרו מכל רעות . . . [הכעים אף תמר]

ולא זכרו אתם וגם הכעיסו לא¹¹⁸ בתמרורים כי המרירו לנביאיו על כן

כת' כי המרו את רוחו¹¹⁹ ועל כן שלם להם קצה גמולם: ויכל בהבל ימ'¹²⁰

10 ודמיו עליו ימש: דמיו בו בצוארו¹²¹ כי המיתם: וחרפתו ישיב לו בגלות

13. 1

כז הינו חרפה לשכ'¹²² כדבר אפ' רתת כי הלעינו בנביאי יי ומלעיבים במלאכיו

כדבר דברי ילדים קטנים: רתת אלתנ:¹²³ נשא הוא ביש' נשאו מלכיהם

עון ופשע ביש' כירבעם¹²⁴ נשא ענלי זהב ביש' ואחאב בן עמ'^{124 a}

התעה אותם בבעל כז ויאשם בבעל וימת:

מעני וימת אמר וקר עצא:¹²⁵

ומדעתי 'כשר כי נפתר

¹¹⁵ Gen. 36. 6.

¹¹⁶ Here probably the number of years is given from the time Jacob left his parents' house for fear of Esau to his arrival in Egypt at the head of a family of seventy. Cp. the chronology in Seder 'Olam, c. 2: אבינו יעקב היה 'אבינו יעקב היה' When he came to Egypt he was 130 years old (Gen. 47. 9).

¹¹⁷ These dotted letters are doubtful. For כבין read probably בין. See Exod. 1. 6.

לאֱלֹהִים = ¹¹⁹

Ps. 106. 33.

Ps. 78. 33.

¹²¹ 'For he (the people) killed them (the prophets).'

Ps. 79. 4.

¹²³ Read perhaps אֶלְחָנָה, 'striking the foot on the ground', i. e.

disparaging the words of the prophets.

¹²⁴ So also Ibn Jiktila (see Poznański, *Mose b. Samuel Hakkohen Ibn Chiquitila*, 102, bottom): כדבר אפרים רתת, זה על ירבעם שהיה מאפרים:

^{124 a} = עמרי.

¹²⁵ עמא 'to strike one with a stick or a sword'. So also Kimḥi: וכיון שאשם בבעל מת כלומר ננף לפני אויביו כאלו מת

(fol. 7, recto)

. [נביאי הבעל] אשר המית אליהו ואחריו יהוא בן נמשי ולא

13. 2

[נשארו ביש אשר לא כרעו לבעל רק] שבע אלפים: ¹²⁶ ועתה יוסיפו לח' כי גם

. ם ביד תורתו הם עושים בחליי

. [ת]ורה אשר לא צוה יי ועוד התעו

. אשר ה[ם] בדים מרעת לבבם: כתבונם בעקלהם ¹²⁷ 5. ככ' ועברתם שם אלהים אח': ¹²⁸ וכת' וימים רבים ליש'[ללא אל א'] ¹²⁹ איש [גלוליו] ל ע וגו ¹³⁰ כי כל התועבה אשר בחילוף

הת[ו]רה הוא כגלולים ו[כ]זובחי אדם כי כל המתעה את יש' מן התורה הוא

כזובחי אדם וכאשר עגלים ישקון: ועוד תעו בגלות בכסף וזהב וסחורות:

10 ועל כן גונבים ועושקים ומעותים מאוני מרמה וגם מכחשים ונשבעים

ומדברים שקר ועוזבים את תפלתם: וגם יחללו שבת ומועד: כי משאותיהם

נושאים ביד גוים: הלא כל אלה רע מן עצבים וגם יתפללו ואין לבם עמם:

וזובחי אדם כי בעושק אשר יקחו נכסי רעיהם ורכילות וקרץ ¹³¹ היאכשפיכות דמים כז לא תעמד על דם רעך: ¹³² אנשי רכיל ה' ב' ל'15 שפך דם: ¹³³ והם לדמם יאר': ¹³⁴ להודיעך כי כל מעשה גלות כתועבתאלהים אח' ועל כן אמר והם פונים אל אלהים אח': ¹³⁵ והדבר הזה כאין ¹³⁶

דבר על גלות: לכך יהיו כענן בקר אשר אין בו תקות מטר וכטל

13. 3

אשר ילך טרם זרוח השמ' כאבק וכמוץ ידח בסערה מן הגורן

וכעשן מארבה כלם כרגע נודדים ואינם' כן תהיה אחרית כל

¹²⁶ See 1 Kings 19. 18.¹²⁷ عَقْل 'understanding'.¹²⁸ Jer. 16. 13.¹²⁹ 2 Chron. 15. 3.¹³⁰ וְגוֹמֵר = וגו; Ezek. 20. 31.¹³¹ قَرْض 'a loan or debt on interest'.¹³² Lev. 19. 16.¹³³ Ezek. 22. 9.¹³⁴ Prov. 1. 18.¹³⁵ Hos. 3. 1.¹³⁶ Can also be read כאין. Probably read כאן here.

(verso)

אלה ה'כ'ת' הכת¹³⁷ ועתה
 בקצף ואחרי כן עתיך
 לא ערים ולא מושב ולא מים ש [בארץ תלא]
 3. 5
 תיה ופלאה¹³⁸ כמרעיתם: הדבר הזה
 13. 6
 5 מנעריך כן דבר יי' ליש' מן ה [לחם]
 אבירים¹³⁹ הוא מטעמים הוא [עי]ן יפה
 מאכל וענן לסכת יומם ואש לנר לילה
 ונבאי¹⁴⁰ בתוככם ורחמי [י] מתקדם לפניכם כי יי' אלה מת[הל בקרב מח¹⁴¹ ועם כל]
 זאת ממרים הייתם עם יי':¹⁴² ואחרי אשר הבאתי אתכם אל המנוחה ואל הנחלה¹⁴³ אר[ץ]
 10 זבת חלב וד': ואתם הרעותם לעש':¹⁴⁴ על דבר כמרעיתם: כל אשר הרבתי
 טובם ומרעיתם הם הוסיפו על רעתם: הוא וישמן ישורון ויב': שמונו עשתו:¹⁴⁵
 על כן ואחי להם כמו שחל עד אשר מתו כשש מאות אלף:¹⁴⁶ על דרך אשר
 13. 7 דומה לו אשרנו:¹⁴⁷ אפגשם הייתי פוגש אותם כדוב שכול גם במדבר גם
 בארצם: ואוכלם שם כל': לשון משל מענהו ואכלם: שיחתך יש' מענהו השחיתך
 13. 8

¹³⁷ 'The sect' (?), i. e. the Rabbanites.

¹³⁸ This is evidently the rendering of תלאכות for تهي means in Persian 'empty, void' (cp. תוהו). Thus תיה, an emptiness; فلاة, an extensive desert without water or herbage.

¹³⁹ Ps. 78. 25. Evidently reference is made here to the Manna which the children of Israel had in the wilderness.

¹⁴⁰ = ונביאי, i. e. Moses.

¹⁴¹ Deut. 23. 15.

¹⁴² Deut. 9. 7, 31. 27.

¹⁴³ Cp. Deut. 12. 9.

¹⁴⁴ Jer. 16. 12.

¹⁴⁵ Deut. 32. 15; Jer. 5. 28.

¹⁴⁶ i. e. המדבר.

¹⁴⁷ Num. 24. 17. So also Rashi: וזה רפי שאינו שם מקום (Assyria) אלא אארוי ואשקוד כמו אשרנו ולא קרוב. But Abulwalid (see Bacher, *l.c.*, 101) translates, 'a trodden way', i. e. a way crossed by many, opposite to סלולה. Likewise Ibn Ezra: אשור תואר כמו עצים (read עצים) שילכו אשורי אדם בו Kimhi.

- 15 אי¹⁴⁸ יש' תענוגין וטובות אשר נתתי לך הם אשר השחיתוך כי בכל עת צרה הייתי עורך ואתה היית חושב כי כחך ועוצם ירך עשה לך כל הטובות: ¹⁴⁹ ופתרון שני השחיתך אלהים כי הסתיר מפניו ממך בעונותיך כי עזרתך וכחכך ¹⁵⁰ מאלהים ועתה כי השליך אתכם מפניו מי יעזור אתכם: אהי מלכך ואשר בטחת במלך 13. 9

(fol. 8, recto)

- מושיעכם
 151 מל[ך] בימי שמואל¹⁵¹
 בעונותיכם
 אתם להוסיף כל יום
 5 נבזרים חבלי יולדה יצ' ל: 13. 13
 ויוכל לעמד כי יהיה
 13. 14 ה: מיד שאול אפרם
 [ממות אנאלם]
 ישובו. או. ד.
 10 [יסתרו] מעיני ולא ארחם כי הוא בגלות: בין אחים בין רשעים הנמשלים באחו וגמא אשר עודנו באבו ל' יק: ¹⁵² כן יש בגלות בין רשע' ולמדו חקות הגנים ויעשו כמעשיהם ותהי אחריתם כאחו אשר יבא רוח קרים ריח שרקי סמום ¹⁵³ ויבש מק' ויה' מ': כן ישראל מימי מלכי אשור על כליון[?] וחרוץ: ¹⁵⁴ עד שזותרו אחי ¹⁵⁵ כתורן ע' ר' ה': וכשני גרגרים ברא אמ': תאשם תכרם ¹⁵⁶ שומרון ומענהו תכשל כי מרתה ביי על כן בחרב יפלו בראשית 14. 1 15

¹⁴⁸ 'oh', אֵי.¹⁴⁹ So also Jacob b. Reuben, *l. c.* (14^b).¹⁵⁰ Read וכחך.¹⁵¹ 1 Sam. 8. 5 ff.¹⁵² Job 8. 12. So also Rashi and Ibn Ezra take אחים as plur. of אחו.

But Kimḥi translates 'brother'.

¹⁵³ 'poisonous east wind', רֵיחַ שֶׁרָקִי סִמּוּם.¹⁵⁴ Cp. Isa. 10. 23.¹⁵⁵ = אחרים, cp. Isa. 30. 17, 17. 6.¹⁵⁶ תאשם תהיה) similarly Ibn Ezra (חָרַם 5, 'to destroy', 'extirpate'.

(שִׁמְמָה) and Kimḥi.

14. 2 גלות: ובאחרית גלות בחרב ימֹ כֹחַ עֲ: ¹⁵⁷ שובה יש' עד י' אלה כ' כש' בעו':
 14. 3 כצטר בכח: ¹⁵⁸ קחו עמכם דברים הם דברי הודות ליי והוא אשר נזר על אנשי
 גלות בדברי הימים ושב ויהודו את שמך: ושני התודות עונות כֹכ והתודו
 את עונם: וכת' חמאנו ועוינו ורשענו: שלישי מספר ושועת גלות כֹכ כה
 20 אמר יי התבוננו וקראו למקוננות: ד' להתחנן ולדרש סליחה וישוע[ה]
 כֹכ ואמרו הושענו ד': ואמרו הושע יי: ¹⁵⁹ וכת' כל תשא ע[ו]ן

(verso)

- ובתחלה תשובה כֹכ
 כֹכ ויאמרו חוסה יי [על עמך] ¹⁶⁰
 בגלות כי תפלת גלות ¹⁶¹ [וקח טוב]
 וקבל ממנו בעין טוב [ונשלמה פרים]
 5 בדברי שפתינו כי [אשור]
 לא יושיענו מענהו
 בני אדם ולא כל מלאכים יושיענו [שקר]
 הסוס לתשועה ¹⁶² ולא נאמר עוד [אלה למעשה ידינו]
 14. 5 וברחמיו ירוחם יתום: ארפא משובתם
 10 אסלח לעונותיהם בשובם אלי: אהבם בנרבת לב: לבי [חשקה]
 14. 6 לאהבה אתם: ¹⁶³ כי שב אפי ממנו בשובם אל תורתי: אהיה כטל
 לברך אתם: יפרה ויריח ריח כשושנה: ויך שרשיו יהיו שרשיו כארזי
 14. 7 לבנון כֹכ כארזי בלבנון יש': ¹⁶⁴ ילכו יונקותיו הם שרשיו השותים מים

¹⁵⁷ Amos 9. 10.¹⁵⁸ The meaning of these words are not clear to me. כצטר can also be read כצנור 'avaricious'; כח, כֹכ 'fie'. But what is the meaning?¹⁵⁹ 2 Chron. 6. 34; Lev. 26. 40; 2 Chron. 6. 37; 1 Kings 8. 47; Jer. 9. 16; Ps. 106. 47; Jer. 31. 7. ¹⁶⁰ Joel 2. 17.¹⁶¹ About prayer in exile as a substitute for sacrifices, see JQR., N. S. IX, 144-5.¹⁶² Ps. 33. 17.¹⁶³ Cp. Deut. 10. 15.¹⁶⁴ Ps. 92. 13.

כיונק: ¹⁶⁵ יִשְׂרָשׁוּ עַד מִרְחֹק: וְכִזִּית בְּהוֹד וּפִה פְּרִי תוֹאֵר וְרִיחַ לוֹ
 15 14. 8 כְּרִיחַ עֵשְׂבִי שְׂדֵה אֲשֶׁר בִּרְכוּ יִי: ¹⁶⁶ יִשְׁכֹּב אֶל מִקְדָּשׁ יִי כֹל אֲשֶׁר הָיוּ
 בְּגִלּוֹת חֹסִים בִּי יוֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ: ¹⁶⁷ יַחֲיוּ דָגָן כִּי הֵם הָיוּ כְּדָגַן הַמַּחֲיָה
 אֲדָם כֵּן הָיוּ בִּסְתֵר עֲלִיּוֹן בְּצִ' ש' ית': ¹⁶⁸ הֵם יוֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ: יַחֲיוּ דָגָן כִּי הֵם הָיוּ
 כְּדָגַן הַמַּחֲיָה אֲדָם כֵּן הָיוּ מַחֲיָה מַחֲיֵי נַפְשׁוֹת ¹⁶⁹ לְלִמְדָם צֶדֶק וַיִּפְרָחוּ כִּנְפֵן
 אֲשֶׁר לְמִרְחֹק יִשְׁיִגוּ שְׂרִיגֶיהָ וְעִנְפֶיהָ: זָכְרוּ בֵּין לִבְנֵי כִי רִיחוֹ טוֹב מֵאֵד ¹⁷⁰
 20 14. 9 אֲפָרִים מָה לִּי עוֹד: בְּדַבָּר יֵשׁ מָה לִּי וְלַעֲבוֹדָה אֲשֶׁר בַּחֲלִילָהּ הַתּוֹרָה:
 וַיֵּשְׁבוּ אֶל דֶּרֶךְ אֲמֵת: אִזּוֹ אֲנִי יִי אֲעִנְהוּ וְאֲשׁוֹר אֲלֵיו בְּרַחֲמִים: וְאֲנִי
 יִי מִמֶּנִּי פֶרִיךְ נִמ': כִּבְרוּשׁ רַעֲנָן יֵשׁ בּוֹ דְּבָרִים ¹⁷¹

(fol. 9, recto)

14. 10 זֹאת נִקְמַת וְגִמּוּל
 יִשְׂרָאֵל: אֶךְ הַחֶרֶם
 יִשׁוּד וְרַעוּעַ יִכְשַׁל וְיִלְכַּד
 כִּי לֹא יִד' ל' א' עוֹד: ¹⁷²
 5 שְׁנֵינֹתֵי כִי בִזְדוֹן לֹא אֲחִלָּף
 Joel 1. 1 הִזֵּה כֹּל אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר נִבְא

¹⁶⁵ See also Kimḥi: וְהִיוֹנְקוֹת הֵם הַנוֹפִים הַרְכִּים כְּמוֹ הַיוֹנֵק: So also Ibn Ezra to Ps. 80. 12.

¹⁶⁶ See Gen. 27. 26.

¹⁶⁷ Similarly also Kimḥi: יִשְׁכֹּב לְאַרְצָם וַיְהִיו יוֹשְׁבִים בְּצִלַּת הָאֵל ית': Ibn Ezra writes: וַיִּפֹּת יִשְׁכֹּב יִפֹּת יוֹשְׁבֵי בְצִלַּת הַלְבָנֹן (see also Rashi) וְלִפִּי (Ezra writes: רַעֲתִי יוֹשְׁבֵי בְצִלַּת יִשְׂרָאֵל וְהֵם הַעֲבָדִים שִׁיחֵיו אֲכָרִיהֶם וְכִרְמֵיהֶם).

¹⁶⁸ Ps. 91. 1.

¹⁶⁹ There is some confusion in the text. Probably read: כֵּן הִיָּה מְחִיָּים: מַחֲיָה נַפְשׁוֹת.

¹⁷⁰ So also Abulwalid (see Bacher, *l. c.*, 71), Ibn Ezra, and Kimḥi. See Ibn Ezra: רִיחוֹ כְּדֶרֶךְ אֲזָכְרָתָהּ וּפֶתֶת אֲמַר זָכָר נִגְנַם לְמִרְחֹק כִּיִּן לִבְנוֹן: Jacob b. Reuben quotes one explanation similar to that of Yefet.

¹⁷¹ See also Rashi and Kimḥi.

¹⁷² This seems to be the ending of a verse which I could not however trace.

1. 2 [יואל] [ההיתה] זאת: כי אמנם לא נהיתה צרה
1. 3 [כזאת] . . . [ועל כן] כת' ובניהם לדור אחר כי בכל דורות לא כן היה
- 10 . . . מהם: והנה כת' יתר ויתר בין מלך אל מלך: ומעני יתר הוא
1. 4 [מה שהותיר] המלך הראשון אכל השני ולא כולה ויתר בקייה¹⁷⁵ מן השני אכל
- השלישי ולא הכל: ומן השלישי עוד נותר אל הרביעי ועוד נותר
- לא
- אחריהם: ועל כן אמר כל יתר הגזם: והדבר הזה היה מימי פול ותלגת פלנאסר
- ושלמנאסר ויתר מלכי אשור ונבוכדנצר וכל המלכים אשר
- 15 אחרי: ¹⁷⁴ הקיצו שכורים ובכו: הוא הכת' עליהם היו השאננים בציון
- והכת' עליהם השתים במזרקי יין: והם אשר כת' עליהם וגם אלה ביין ש':
- וכת' אטף לך לייך ולש': ¹⁷⁵ עסים דומה לו עסו ועסותם רש': ¹⁷⁶ כי הם עגבים
- במעוסם: כי גוי עלה ע' ארצ' הוא נבוכדנצר וכשדים גוי אחד: כז' כי
1. 6 [נאם] עלי גוים רבים: ועל גוג כת' וקבצתי את כל הגוים ולמעלה כת' אשר
- 20 אשיב את שבות יהוד' וירוש': ¹⁷⁷ ומתלעות לבאי לו: הוא אריה כ'ב' עלה אריה

¹⁷³ 'Remnant'.

¹⁷⁴ Our commentator combats the view that Joel refers to the war of Gog and Magog. This will last only one day (Ezek., c. 38). Here the prophet speaks of the various invasions by the Assyrian kings up to Nebuchadnezzar. See also Jacob b. Reuben, *l. c.*: ואמרו רוב זה הנביא נתנבא בימי הושע' ואמרו רוב המלמדים כי נתנבא בקירוב חורבן בית המקדש: והביאו ראיה מן תקעו שופר . . . יתר הגזם נתחלפו בזה הארבה מקצתם פתרוהו על גליו (i. e. in the literal sense) ומקצתם נתנוהו מליצה והוא ישיב אל ד' הפעמים. אשר באו האויבים ליהויקים, ליהויכין, לצדקיהו, וליושבי החרבות.

¹⁷⁵ Amos 6. 1, 6; Isa. 28. 7; Mic. 2. 11.

¹⁷⁶ עסים מגזרת: So also Ibn Ezra: Mal. 3. 21. cp. Joel 4. 11; (Mal. 3. 21), עסו (?) and Kimhi.

¹⁷⁷ Mic. 4. 11; Joel 4. 2, 1. The author maintains that in 1. 6 Gog and Magog cannot be meant because they will combine all the nations (Joel 4. 2, 1), whereas here only one people is meant, viz. Nebuchadnezzar at the head of the Chaldeans. Accordingly Joel 3-4 refer to Gog. This is also the view of Kimhi and others. See also Ibn Ezra to Joel 4. 1: כי הנבואה לעתיד אולי כן הוא. The verse of Mic. 4. 11, which our author quotes, speaks of many nations, and is indeed connected by Kimhi and others

מסב¹⁷⁸ הוא נבוכ': שם גפני לשמה ותאנתי לקצפה הו אנקצאף: ¹⁷⁹ חשוף חשפה 1. 7

(verso)

. [אלי] א 1. 8

כבתולה אשר ת[חגור שק על מות בעל נעוריה] 1. 9

אבל: ויום גוג הי [הכרת מנחה ונסף] 1. 9

י: אבלו הכהנים [משרתי י] 5

שבתה כהנה עם מלכ[ות] 5

ונביאים: על חטה 1. 11

הגפן הובישה והתאנה: כ וחס' 1. 12

אללי לי: ¹⁸⁰ חגורו וספרו [ב]כתיים 1. 13

על אשר היה עתיד על 10

מן היום ההוא ועד בנין ירושל[ם] הוא עונ 10

לשבות ולהתחנן תמיד יומם ולילה באשמורות כז [על חומתוך ירושלם הפקדתי]

שומ': ואחריו כת' עד יכונן עד ישים את ירוש': ¹⁸¹ אהה ספ' ^{181 a} קוננו וה[ילילן] 1. 15

ליום אשר שבת קרבן: הלא נגד עינינו אכל נכר': הוא אשר דבר למעלה 1. 16

שודר דגן: עבשו פרודות: עבסו אלמתפרדאת ¹⁸² הם חטים ושעורים 1. 17

הנפרדים מן התבן ואין אוכל בתוך הדגן: מגרפותיהם אשר יכנסו 15

הגרגן את התבואה: על כן נשמו אצרות הדגן כי ריקם הם: ממגרות

רעת מפרשים רבים כי זה לעתיד בימי המשיח: with Gog. See also Ibn Ezra: (cp. also Jacob b. Reuben, *l. c.*, 17 c). No doubt this is also the opinion of our commentator. Hence כת' גוג ועל should precede his quotation. As it stands the verse really proves the opposite (גוים רבים) of what it is cited for, viz. נבוכרנצר וכשדים גוי אחד.

¹⁷⁸ Jer. 4. 7.

¹⁷⁹ انْقَصَف 'being broken to pieces'.

¹⁸⁰ Cp. Mic. 7. 1.

¹⁸¹ Isa. 62. 6, 7.

^{181 a} = ספרו.

¹⁸² عَبَسَ 'to become dry'; מתפרדאת, Pt. pass. V فَرَّسَ 'to separate oneself'. Cp. also Ibn Ezra: (Abulwalid) אמר רבי מרינוס 'התעפשו פרודות הם גרגרי החטה והשעורה הזרועים שהם תחת מגרפותיהם והעפם העפר'. See also Kimhi and Jacob b. Reuben, *l. c.*

מִנְמַע כֹּךְ הַעוֹד הוֹרַע בִּמְנָה: ¹⁸³ וּמַעֲנִיָּה לְשֵׁנִי פָנִים: אֶחָד כִּי נִלְקַחָה מִיֵּשׁ
 אֶרֶץ דָּגָן וְחִירוֹשׁ: וְשֵׁנִי כִּי פִתְרוֹן תּוֹרַת אִמֶּת שַׁבַּת מִיֵּשׁ: כֹּךְ מַלְכָּה
 וְשִׁרְיָה בִּגְ' א' תּוֹרָה: וְכֵת' וַיִּמֵּס רַבִּים לִישׁ' לֹא אֵל' אִמ': וְכֵת' כִּי לֹא תֵּאָבֵד
 תּוֹרָה מִכ': וְכֵת' לֹא רַעַב לֶלֶחֶם וְל' צ' לִמ': ¹⁸⁴ עַל כֵּן יֵשׁ' בְּגִלּוֹת כַּעֲדֵרֵי צֶאֱן
 וּבִקְרָב בְּלֹא רוּעָה וּבְלֹא מַרְעָה: עַל כֵּן סִפְדּוּ וְהִלִּילוּ: וְאָמְרוּ בְּצוּם וּבְכִי אֱלֹהִים

(fol. 10, recto)

1. 18 ¹⁸⁵ רִתְנַבֵּק ה לֹא נִבְכִּי [ם]
¹⁸⁶ רָאוּ אֶת יְיָ: מוֹדָה
 1. 19 ¹⁸⁷ [וְתִלְחַט] מוֹסְדֵי הָרִים [וְלִחְבָּה לְחַטָּה]
 מֵא אֲשֶׁר יִרְדֶּף
 גִּלּוֹת אֲשֶׁר דִּבֶּר לְמַעַלָּה 5
 2. 1 ¹⁸⁸ יְיָ נִלְחַם בָּהֶם וְגַם בְּזֹאת
 [מִי יוֹן] דַּע יִשׁוּב וְנִיחָם: ¹⁸⁹ וְכֵל ד' [בֵּר]
 אֵל גּוֹג הוּא הֵלֵא כֵת' אַחֲרֵי [ו]
 [וְהָיָה אַחֲרֵי כֵן אֲשַׁפּוֹךְ] אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר: וְנָתַתִּי מוֹפֵ' בִשׁ' וּבֹא': לִפְנֵי בֹא יוֹם
 [יוֹם הַג' וְה'] ¹⁹⁰ כָּל [שְׁלֹא] וְנִקְ[מ]ת כָּל רִשְׁעֵי אֶרֶץ: וְהוּא הִכָּה כִּי
 [יוֹם לִי צָבָא] עַל כָּל נָאֵה וְר': וְכֵת' וַיִּנְבֶּה יְיָ צָבָא בְּמִשׁ': וְכֵת' כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בְּ[א בַע']
 כִּתְנוֹד: וּי[ב] אֱלֹהֵיו לִפְנֵי בֹא יוֹם יְיָ הַג' וְהַנ' הוּא יוֹם גּוֹג כִּי יִרְאֶה בְיוֹם [הַהוּא]
 וַיֵּצֵא יְיָ וְנִלְחַם בִּגְ' הַה': ¹⁹¹ דַּע כִּי יֵשׁ אוֹמְרִים: וְאֵת הַצְפוֹנִי ¹⁹² הוּא גּוֹג וְלֹא [כֵּן רַק]

¹⁸³ מִנְמַע 'heap', 'pile'. Haggai 2. 19.

¹⁸⁴ Lam. 2. 9; 2 Chron. 15. 3; Jer. 18. 18; Amos 8. 11.

¹⁸⁵ Can also be read רִתְנַבֵּק. The meaning of this word is not clear to me.

¹⁸⁶ Is this a quotation from 2 Kings 17. 25?

¹⁸⁷ Deut. 32. 22.

¹⁸⁸ This chapter, as we have seen above, has been taken by some commentators to refer to Gog.

¹⁸⁹ Joel 2. 14.

¹⁹⁰ Joel 3. 1, 3, 4.

¹⁹¹ Isa. 2. 12, 5. 16; Mal. 3. 19, 23; Zech. 14. 3.

¹⁹² Joel 2. 20. In accordance with his view that only Joel 3-4 speak of Gog, our commentator combats here the opinion that by the 'Northern'

כאשר כתבתי למעלה כי דבר אחריו והיה אחרי כן אשפוך את רוחי [על כל בשר:]
 יום יי' הג' והג' הוא יום גוג: ומדעתי ואת הצפ' הוא אשר כת' בדניאל¹⁹³ ויס' [תע' על]
 מלך הצ': ובמלכותו צר ליש': ובא עד קצו וא' ע' לו: כי יאבדהו יי' ואחריו]
 כת' ובעת הה' יעמד מיכאל הש' הג': והיתה עת צרה אחרי אבירת הצפוני:
 להודיעך כי הצפ'. וגם וישתער על' מ' הצ' לא גוג הוא כי ביום גוג תהיה ישועה
 ומלך הצפ' יקום וימלך ימים ועליו כת' וארץ מצ' ל' ת' לפ': וכת' ורבות יכשלו:
 ואלה ימלטו מידו אד' ומו':¹⁹⁴ וגוג לא יבא כי אם על יש' לברם: והוא אחרי
 הכל כ'כ' באחרית הימ' תפקד:¹⁹⁵ כשחר פרוש: כי כוכב הנונה הוא השחר:
 בצאתו יהיה אורו פרוש כן פרוש עם רב ועצום: וגם בזאת תדע כי לא גוג
 הוא ואחריו לא יוסף עד שני דור ודור דבר עד שני דר ודר': כי אחרי

(verso)

שני [דור ודור] . . . כמהו . . .
 חרבו [לפניו] אכלה [אש ואחרין תלהט להבה] . . . [כני עדן]
 הארץ [לפניו]
 וגם פל' [טה] לא היתה [לו]:
 5 טרם גוג מכמה [שנים]
 אופן אחד אשר צוה יי'
 גם עתה נאם יי' שובו עדי [בכל לבבכם ובכל נפש]¹⁹⁶
 מלך הצפון הצפני
 ולא תבושו לעולם:¹⁹⁷ הוא

ויש מהפותרים שיאמר: *Gog is meant. Cp. also Jacob b. Reuben, l. c., 14^d.* As to Joel 3, which our author refers to Gog, he is followed therein by Abū'l Faraj Furkān. See Ibn Ezra to Joel 3. 1: והיה אחרי כן אמר רבי ישועה כל זאת הנבואה היא לעתיד ור' משה הכהן (Ibn Jikītila) אמר אם כן למה אמר אחרי כן רק והיה באחרית הימים אולי זה הנביא היה בימי יהושפט . . . והנביאים ובני הנביאים היו רבים. (See also Poznański, *l. c.*, 152.)

¹⁹³ Dan. 11. 40, 45, 12. 1.¹⁹⁴ Dan. 11. 42, 41.¹⁹⁵ For 'הימ' read השנים, Ezek. 38. 8.¹⁹⁶ Joel 2. 12.¹⁹⁷ Cp. 2. 27.

- 10 ארון הברית ואולי גם
 [א]ליהו: כ'כ' כי הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא: ואחרי [כן וישב מצ' ומ']
 [כסף] וט' את ב' לוי: וערבה לוי מנחת יהוד' וירוש' ¹⁹⁸ . . . בני . . .
 [ונ]קבצו בני יהוד' וב' יש' יחדו: וכת' ועלו מן הארץ ¹⁹⁹ פתרונו ועלו מן הגלות
 [ומכל] הצרה אשר תשיגם ואחרי כן ישוּבו אל יי' כִּזְ וישב בצר לו על י' א'
 15 אבו' ויבק' וימ' להם: ²⁰⁰ ונראה עליהם ארון הברית ויבנה המזבח ויקרבו
 קרבן ויבא עליהם צר: ומדעתי אולי הצר הזה הוא הצפוני הכת' הנה:
 ואחריו כת' אשפוך את רוחי: ואחריו כת' וקבצתי את כל הגוים ²⁰¹ והוא
 2. 6 ואחריו הצפוני: ומדעתי הוא גוג אויב האחרון: והכת' וכל פנים קב'
 2. 7 פארור קבצו שחורת פנים כפרור: ²⁰² ולא יעבטון ולא ירהגון סבלהם
 20 וטריקהם ²⁰³ מענהו לא יפרדו מ. . . ס כאיש אשר יתן עירבון לאיש
 [ו]י[ת]פרד ממנו: כי שניהם. . . מה: ולא יעבטון דומה העבט
 . . . תעביטנו ²⁰⁴ לא תקבצון לאה. . . חויבהם כי הם בעצמם עו. . .

¹⁹⁸ Mal. 3. 23, 3. 4.

¹⁹⁹ Hos. 2. 2. Likewise Kimḥi, *a. l.*: ועל: . . . ויש מפרשים ראש אחד אליהו הנביא ונקבצו בשר: ²⁰⁰ See also Jacob b. Reuben, *l. c.*, 12^b. שיעלה אותם מן הגלות בקבוץ השבטים אשר יתקבצו מהגלות ראש א' אולי הוא אליהו ז"ל ד"א. הוא משיח בן דוד וזה קרוב.

²⁰⁰ 2 Chron. 15. 4.

²⁰¹ Joel 4. 1. Read אחרי הצפוני והוא, as explained above.

²⁰² This is the translation of Targ. Jonathan, Yefet, Rashi, Kimḥi, and Jacob b. Reuben. But Ibn Ezra writes: ומלת פארור באלף מגורת פאר והריש כפול כמו סגיר והטעם שיתקבץ ויתאסף הפך יתפשט כמו אספו נגהם ויפת אמר לשון שחרות והאלף נוסף. The latter view is also Dunash's (*l. c.*, p. 35), while the former is Abulwalid's (*Opusculs*, &c., 102), פארור is a Pa'lul form with the reduplication of ריש, just as in שערורה (Jer. 8. 13) from the root שער (see Jer. 29. 17). The meaning of Joel 2. 6 is similar to that of 2. 10. וכוכבים אספו נגהם. He rejects the connexion of פארור with פרו (1 Sam. 2. 14).

²⁰³ طَرِيقَ 'road', 'path'; سَبِيل 'way'; رَهَنْ 'to pledge', 'pawn'.

²⁰⁴ Deut. 15. 18. Ibn Ezra gives another explanation, יעבטון כמו יעותון, ויש מפרשים: וככה בל' ישמעאל. Kimḥi quotes the view given by our author: אותו מן העבט תעביטנו. See also Jacob b. Reuben.

5. *Ecclesiastes*.

Fragment J (T.-S. 13, G. 1) consists of two joined leaves, brownish paper and ink, square writing, size 26.1 × 16.2 cm. It forms a part of a long-winded commentary on Ecclesiastes. Though containing nothing specifically Karaitic, the appearance of the manuscript, as well as the language and the treatment of the subject-matter, make it probable that its author was an early Karaite.

There is a gap between the leaves. Eccles. 3. 6-7 are commented upon on the first leaf, while the second interprets 4. 4-7. The whole commentary must have been in size several times larger than the Biblical book it expounded, as our author was not sparing in words. Sometimes whole sentences are in Arabic for no cogent reason whatever. The writer was quite able to express what he had to say in Hebrew. The details of his comments are dealt with in the notes to the text. Attention is only drawn to the name חכמת משלים given to the Book of Proverbs (fol. 2, r., l. 9, see notes).

J.

(fol. 1, recto)

. . . שור עונו כ'י] עשר שמור . . . Eccles. 3. 6

ובתוב ורש לא שמע נערה¹ כי אשר יאמר לו בעת

רעבון קנה קיום נפשך בכסף ולא תמות או יאמר

לו תן ממונך לאויב ופרה נפשך ולא ישמע נערת חכם

5 ויתן נפשו כפר רכישו איך תאמר לו שהוא עשיר ואין

האיש הזה כי אם עני כב' ורש לא שמע נערה כי לא

יפרה נפשו ברכישו הוא כאלו רש ואביון על כן

אמר עת לשמר טוב ועת להשליך טוב שאם לא

¹ Prov. 13. 8.

י[ש]ליך [יהי לו] למכשול כב' כספם בחוצות ישליכו
 10 וזהבם לנדה יהיה² כי יראו בחכמה שעת שלום עָבַר ועת
 רעה בָּאָה וכל נטילי כסף וזהב ישליכו כספם וזהבם
 ונראים לאויב בעניות ורָשׁוּת כי בעת כזאת אילי
 הארץ יֶאֱסְרוּ בנחשתים ובכָּבָלִים ובשִׁלְשֻׁלֶת ברזל
 ויהיו עשירים בראש גולים והאויב יחרה אפו על שרים
 15 ועשירים וישם פניו להריגתם ודלת הארץ יִשְׁאָרוּ
 וירוקמו כי כסף וזהב בעת כזאת מכשול עונם יהיה:
 וכן בעת שלום כל איש חיל וגבור מלחמה ישמר
 חרבו וכלי מלחמתו: ובעת הפיכת מלחמה אמיץ
 אשר במחנה ישליך חרב וחנית וערום ינוס כי כן
 20 דרך חכמה ועצה כי בעת כזאת גבורים מִבְּקָשִׁים
 יִהְיֶה וחרשים לא ישימו להם לב על כן אמר עַתָּה
 לְשִׁמְרָה ועת להשליך ועוד בעת מלחמת
 ישמרו כלי קרב כי בהם יתנחו זה על זה ובעת
 שישקט האלהים עולם מס . . . ם ומ[מלחמו]ת מִכּוֹז³
 25 מכתתים חרבותם לאיתים וחנינותיהם למזמרות מאין
 צורך בכלי קרב והארץ שקטה מריב ומצה על
 כן אמר עַת לְשִׁמְרָה ועת להשליך . . . ועת[י]ך [האלהים]

(verso)

שישקט [הארץ] מן מלחמות ו[כ]ה אמר וע[ד קץ מלחמה]
 נִהְיֶה שוֹמְמוֹת.⁴ וכתוב אשר חשבתי לעת צרה ליום קרב

² Ezek. 7. 19. This verse is also introduced in a commentary ascribed to Sa'adya. See פירוש רבינו סעדיה גאון (translated from the Arabic, ed. Fränkel, *Husiatyn*, 1903) a.l. 10b, יש ועת לשמור הוא ר"ל יש בנ"א שיוודעים להרויח ואינם יודעים לשמור כמו אדם שיש לו שונא ויחזק ממנו ויקח ממנו ואין לאל ידו כי היא מכשול עונותם שנ' כספם בחוצות ישליכו. As Bacher (*ZfHB.*, IX, 50-56) has shown, this commentary is really not Sa'adya's.

³ These letters are to fill out the line.

⁴ Dan. 9. 26.

ומלחמה.⁵ ובעת שלום כתוב והכרתי רכב מאפרים וסוס
מירוש ונכרתה קשת מלחמה⁶ ואחרי כן עת שלום יהיה
5 ודבר שלום לגוים והאלהים עשה עת מלחמה לטהר עולמו
מן רשעה וגלול ושקוצים ואחר עת מלחמה יבא עת
שלום ככֹּחַ ורב שלום עד בלי ירח⁷ ככֹּחַ עת מלחמה

ועת שלום: עת לקרוע ועת לתפור יש און[מר]ים Eccles. 3. 7
קריעת בגדים ותפירת מלבוש בעת עצב ודאגה
10 קורעים בגדיהם ובעת שמחת חתנים וכלות
תופרים לבושיהם לכבוד⁸ ויש שמחברים קריעה ותפירה
לחשות ודברו⁹ וראייה יוציאו מן קרעו ולא כי ניתמלאת
שפקו¹⁰ שלרשע קריעתם טובה ומהללה: ¹¹ ויאמר
חרבונא אחד מן הסריסים לפני המלך גם הנה העץ
15 אשר עשה המן למרדכי וגו':¹² ובעת כזאת קריעת
רשע טוב דברים טובים ויצילו לקחים למות¹³
בדברים ו[א]חלי¹⁴ לאויב דואג האדומי אלו היה דובר
שקר ולא היה מוציא דבה על אחימלך הכהן ונהיה
הולך רכיל וכת' מכסה שנאה שפתי שקר ומוציא
20 דבה הוא כסיל:¹⁵ כי עתות רבות אשר דברו שקר
הם משבחים ומהללים כי יצילו נפשות מן המות
ומן הרעה: ואומרים בעלי הפתרון הוזה לשון

⁵ Job 38. 23.⁶ Zech. 9. 10.⁷ Ps. 72. 7.

⁸ Likewise Targum, עידן בחיר למבוע לבושא על שכיבא וכר, and Pseudo-Sa'adya, *l. c.* עת לקרוע בגדים על המת שנ' ויקרע יעקב שמלותיו ועת לתפור בגדים לחתנים.

⁹ Read ולדבר.¹⁰ Cp. Job 20. 22.

¹¹ The text here is not clear. The meaning probably is, There is a time for annihilating ('tearing up') the wicked by words, in order to frustrate their design, just as Harbona did to Haman.

¹² Esther 6. 9.¹³ Cp. Prov. 24. 11.¹⁴ Cp. Ps. 119. 5, Oh, that.¹⁵ Prov. 10. 18.

תפירה אומרים על חבור דברי תבונה כאשר
 עשה יואב שר הצבא שדברים קשים דבר לדור
 25 מלך ישראל ביום שהיה מתאבל אבשלום כי מת
 ונצל ד[וד] המלך בחכמתו של יואב מן תגרות
 ישראל ולולי דברי יואב ודוד קבל עצת יואב
 ה[יה אז] לישראל יום דאגה וכלמה וכן חבר יתרו.

(fol. 2, recto)

ולא נתן אלהים דעת לחשב שהצדיק והרשע ישפט
 האלהים אמר קהלת בלא פוגה ¹⁶ שהם יודעים אבל
 קנאה ותאוה ודרישת גדלה יעויר עיני יודעים

4. 4

על כן אמר וראיתי אני את כ' עמל ואת כ' בש' המעשה

5 כי היא קנאת איש מרעהו ז' וז' ורעות רוח: שאדם

למען שראה כשרון מעשה עולם יעני אלמאל ובני
 ולבם אלמרתפע ורכוב אלחסן ירא עלי גירה וינסא עקובה
 ויצדרי בעקל ויכלי אמר רב אלעלמין ויטלם אלנאם
 ולא ירחם ¹⁷ וכן אמרה חכמת משלים אכוריות חמה

10 ושטף אף ומי יע' לפ' קנ': ¹⁸ וכת' אל תקנ' באיש חמס ואל תב'

ב' דר' ¹⁹ ודבר קהלת אשר אמר אן אלבליה אלצאלמין ²⁰

¹⁶ = ספק 'doubt'. Also David al-Kūmisi uses this word in the same meaning (see Harkavy, *Œuvres complètes de R. Sa'adia*, IX, 173, note 24).

¹⁷ By 'successful work' of the world is meant wealth, buildings, eminent clothes, nice carriages, which a man sees the other possess so that he forgets the punishment (for sins), and does guile with his understanding (for ויצדרי read (خلا 2, ויכלי), leaves the command of God (دَوَى 8, וידרי), and does violence to people without mercy.

¹⁸ Prov. 27. 4. Sa'adya called the Book of Proverbs כתאב טלב אלחכמה (ספר דרישת התכמה), see Derenbourg, *Œuvres complètes de R. Sa'adia*, VI, p. vii). Cp. already Yer. Makk., 31 d, l. 64, מהו עונישו (Prov. 13. 21) אמרה להם חטאים תרדף רעה.

¹⁹ Prov. 3. 31.

²⁰ The misfortune (بَلَاء) of the sinners is jealousy.

- קנאה הוא אשר אמר וראיתי כי אין טוב מאש' יש' ה' במש' ²¹
 שאילו היו שמחים בחלקם ולא היו מקנאים ולולא קשיות
 קנאתם לא עשקו חברים וכן אמר החכם חדל
 שלא תאמר בלבבך מנע אדם מן יגיעה ובקוש מחיה ¹⁵
 שחלילה שיאמר חכם אל תבקש מחיה אילא אמר ה' ²²
 הִיָּה בחלקך שְׁמָח ובקש מחיתך באמת ועוד אל ת' ²²
 תהיה עצל בורח מיגיעתך ככ' טמן עצל ידו בצלחת
 גם אל פ' ל' יש' ²³ וכת' הכסיל חובק א' יד' וא' א' בשרו שהעצלות ⁴⁻⁵
 וחביקת ידו יכלה בשרם ברעב וצָמא או ישחית כבודו ²⁰
 ויקרו ומשך ידו לנזל או ימשך ידו למנת אדם ^ת כי
 עניות ומסכנות שני פנים יש כמו שאמר התעִיף
 עניך בו ואיננו כי עשו יעשה לו כנפים כנשר
 יעוף השמים ²⁴ וזה עניות בירי שמים ועל לֵב הוא
 ירוחם והעני אשר מעצלות כי ברח ממלאכה ולא ²⁵
 יעשה בכל כחו חריצות הוא יקרא כסיל מאדם כי אין
 קנץ ²⁵ וראיה שיאמר עָנָר אני בטלה ידי ונכתה

(verso)

[ר]גלי ויש בו כח ואון לשית וימשך ידו לבקש מאדם
 הוא אויל מאדם וכת' ידע תדע פני צאנך ש' ל לעדרים
 והון אדם יָקָר חרוץ ²⁶ ויקנע אלאנסאן אן כרים אָד הוא
 נשים לא יכון כסלאן: ²⁷ ואחרי אשר מצאתי איש
 5 קנאה ורב תאוה הבל ואיש בעל שמחות והוללות

²¹ Ezek. 3. 22.²² The first letter of the next word, to fill out the line.²³ Prov. 19. 24.²⁴ Prov. 2. 35.²⁵ Cp. Job 18. 2.²⁶ Prov. 27. 23, 12. 27.²⁷ People are convinced that he is worthy when he is energetic and not lazy.

Eccles. 4. 6

הבל: ואיש מתרפה במלאכתו ועצלות מכלה נפשו
 ואכל את בשרו והוא הבל כן אמרתי בדרך חכ'
 טוב מל' כף נח' מלא חפ' עמ' ורע' רוח²⁸ אגור
 מלא כף בהורו ורצא אלה מן מלח חפנתין בתעב
 ורעי אלר[ו]ח והוא עמל אלרי דבר פוק אן תעב ארם 10
 כלה הבל²⁹ כב' ופניתי אני בכל מע' שעשו ידי ובעמל
 שעמ' לעש' והנה הכ' ה' ור' רוח ואין יתר' תח' השמש³⁰
 פאן ישנל עמל אנאס מן עבארה וטלב אלעלם
 ואלכסיל ירגב בכסאלה ויפתקר והו פי מכאפורה³¹
 נגבה וגול ושבועת שקר כב' ופן אורש וגנבתי 15
 ותפשתי שם אלהיו: ³² על כן שבח לחכם שימאס ריש
 פקר וימאס רגבה אלמאל ושרה אלדניא ויכתאר פי
 מריק אלוסטאני³³ חמריפני לחם חקי³⁴ מלא כף נחת
 הוא טלב לחם חק ומלא חפנים עמ' ורע' רוח הוא
 אלרי לא ישבע והכסיל ח' א' ידיו אלרי לא יטלב 20
 לָחֶם חֶק: וכסלאן מן אלנאס רנע אלחכים

²⁸ Not so Ibn Ezra, who puts this into the mouth of the fool: הוא האומר די לי מלא כפי לחם בנחת מן מלא חפנים בעמל ורעות רוח שיחשוב אדם לדבר עתיד מה יאכל מחר והוא לא ידע מה ילד יום.

²⁹ For מלא read מלח; בהורו read בְּהוֹרֵי, 'right direction'; חפ' עמ' ורע' רוח read חפ' עמ' ורע' רוח. I long for a handful by the guidance and consent of God than two handfuls with trouble and care of the spirit. That is what he said above, that the trouble of man is all vanity.

³⁰ Eccles. 2. 11.

³¹ Indeed, business diverts men from piety and the seeking of knowledge. And the fool is put to shame in his affliction, becomes a beggar, and remains in his apostasy.

³² Prov. 30. 9.

³³ Therefore he praises the wise who rejects the violence of poverty (i. e. which is the result of poverty), and also the reverence for wealth and the wickedness of this world, but chooses the middle way.

³⁴ Prov. 30. 8.

חתי ידרי לנאם אן מא אנור טריק אלוסטאני³⁵ יקאל

ושבתי אני ואראה הבל תחת השמש :

4. 7

יש אחד ואין שני רגול אלדי מן רגבתה

25 בכסף וזהב יכן עֶזב ולא יטלב תזווג

חתי לא ינפיק יריר נפקה והדא פוק הבל הבלים³⁶ :

6. *Daniel.*

Fragment K, T.-S. 10, G. 2, consists of two connected parchment leaves, square writing, size 11.9 x 16.1 cm. The manuscript is clearly of an early date, parchment and writing are brownish, as is the case with the preceding pieces. We have here a commentary on Dan. 11. 24-40. There is a gap between fols. 1 and 2, which is the more regrettable since it breaks off an interesting account of the settlement of the Jews in Jerusalem after the advent of the Arabs in 640 C. E.

Considering the fact that our commentator is very concise in his explanations, and that leaf 1 breaks off at Dan. 11. 32, while the next leaf begins only with verse 35, the missing part must have contained information of interest about the early settlers in Jerusalem, especially about the Karaites. Where leaf 2 begins our author makes disparaging remarks about the early משכילים. 'Anan is held in very little esteem. Either he was a משכיל, then he belonged to them that went astray in their views. Or he was no משכיל, hence we need not take his words

³⁵ The slothful among men becomes wise when he is convinced by men that he did not adopt the middle way.

³⁶ A man who, on account of his reverence for silver and gold, remains a bachelor, and does not desire matrimony so that he does not spend for maintenance what is his income. Cp. also Ibn Ezra : היה יתכן היות יש אחד שני חבר או משרת או אשה שהוא עזר כנגדו והוא יותר נכון.

seriously. The later scholars will find the truth (fol. 2, r., ll. 1-3).

It is evident, from the specific use of the term *משכיל*, that our writer was himself a *Ḳaraite*. Moreover, he remarks that Muhammed forbade the marriages of some near relatives, viz. 'a mother, a daughter, or a sister, a brother's or sister's daughter, in accordance with the *Jewish law*' (fol. 2, v., l. 3). As is well known, the marriage with a niece, which the *Rabbanites* permit, was prohibited by the *Ḳaraites* as well as by other sectaries. Our commentator belonged to the school, succeeding Benjamin al-Nahawendi, who showed little appreciation for 'Anan and his section, but maintained that the later scholars were more likely to reach the truth. *Ḳirḳisani* reports of Daniel b. Moses al-*Ḳūmisi* that he first styled 'Anan as 'the head of the wise' (*ראש המשכילים*), but afterwards denounced him as 'the head of the fools' (*ראש הכסילים*).¹

Who the author of our commentary was cannot yet be ascertained. Yefet b. 'Āli mentions at the end of his Daniel Commentary interpretations of visions in this Biblical book by Benjamin and by Joseph ibn Bakhtāwi. It seems that both scholars composed commentaries. Supposing the latter wrote in Hebrew, he may perhaps be the author of our fragment. Or it may be ventured to ascribe it to such an early writer as Benjamin al-Nahawendi. But all this would be mere surmise.

A close examination of the fragment shows that its comments differ essentially from those of Yefet and Jacob b. Reuben. Some details of difference as well as of

¹ *Kitāb al-anwār*, ed. Harkavy, p. 280, l. 17.

agreement are pointed out in the notes to the text. Their common feature consists of construing Daniel, ch. 11, as portraying the conquest of Palestine and Egypt by the Arabs at the beginning of the Muhammedan era.² Our commentary no doubt extended over the whole book. From the part before us it can be seen that the author knew how to write concisely and also in an interesting manner. For difficult words he gives their Arabic equivalents. He also spells הו and הי for הוא and היא, following the Arabic example. All this we have observed in the former portions of Karaite commentaries. It is to be much regretted that so far only a small part of this valuable commentary has been preserved.

K.

(fol. 1, recto)

ועל מבצרים הם המירות ומדינות בצורות . ויער כחו ולבבו על מלך [מ]צרים	Dan. II. 24, 25
[א]סנדריה בחיל גדול וצבא רב ומלך הנגב יתגרה למלחמה נגד מלכות	
[י]שמעאל בחיל גדול . ולא יעמד מלך כי יחשבו עליו מחשבות . ואוכלי פתבגו	II. 26
[ה]ם צבאיו הם ישברוהו וחילו מל ישמעאל ונפלו חללים . ושניהם המלכים	II. 27
5 מל ישמעאל ומל הנגב מל דומים שניהם לבבם למרע זה על זה וגם לדבר	
דברים על זה . ועל שלחן אחד מענהו על עיקר אחד כוזב ידברו . מעני שלחן	
הו דין ³ זה בדינו מלך הנגב אומר עברה תורה ישנה ובאה תורה חדשה וזה	
אומר תורת משה חוק הי אבל עברה תורת משה ובאת תורתי כי שלחני .	
ושלחן אחד בדעתי הי תורת משה שלחן לחם יש והם שניהם ידברו דברים	
10 על תורה זה אומר בשליחות עצמו כי אני שלוח זה אומר [כי הו]א משיח הכת	

² Cp. also Steinschneider, *Polemische u. apologetische Literatur*, 348-9.

³ 'religion' دین.

11. 28

בתורת אלהים⁴ ולא תצלה כי עוד נשארו ימים שנים⁵ עד קץ מועד משיח וישב
ארצו ברכוש גדול מלך ישמעאל ולבבו על ברית קדש⁶ על ירוש' לקחת אותה

11. 29

מיד מלך הנגב ועשה ושב לארצו ועוד לא יקח⁷ למועד ישוב ובא בנגב פעם
שינית ולא הפעם הזאת לא כרישונה ולא כאחרונה כי ברישונה שטף

15

חיל מלך הנגב ונפלו חללים רבים ובפעם האחרונה שהיא שלישית

(verso)

11. 30

נלקחה ירוש' ממלך הנגב על ידי מלכות ישמעאל כב על פעם השלישית
חרועים ממנו יעמדו וחל המקד⁸ ובדעתי כי לא הו⁹ לקח כי אחרי מותו
קמו זרועים וצבאים ממנו ולקחו מקדש כב וזרועים ממנו יעמדו ולא כת
ועמד בעצמו¹⁰ ועל פעם השנית כת ובאו בו ציים כתים ונכאה הם

11. 31

5 רומים ופתרון ונכאה ויצעוף⁸ כי לא יוכל להם⁹ ושב וזעם על ברית ק'
על ירוש' כי לא יוכל לקחתה עשה ושב ויבן ויפטון⁹ ויחשוב על הערלים
שבירוש' חרועים מז' יעמ' אחרי יקומו אנשי זרועו בני עמו וחללו
המק' המעוז מעוז מדינת ירוש' מדינת המקדש והסירו התמיד תמיד
של ערלים ונתנו השקוף צלוב ונאקום וכניסה אלנייה¹⁰ משומם ומרשיעי

11. 32

⁴ Cp. Hadassi in Eshkol, Alph. 99 (ed. Bacher, *JQR.*, VIII, 435):
זוממים וזומים ושומחים יחד¹¹ ועל שלחן אחד כוב ידברו יתאמרו כי יש לנו
ש' fol. 19, העשר Jacob b. Reuben, in 'ס' הלוחים¹² ותורות חדשות יבשרו
ועל שלחן זה ישוב אל ישראל: יען כי שניהם: explains the verse differently:
אוכלים כל טומאה וישראל שלחן אחד לבדם.

⁵ Read ושנים.⁶ Dan. 11. 31.⁷ Muhammed.⁸ ضَعَف 'to be weak, feeble'.⁹ فَطِن 'to understand'.

¹⁰ صَليب 'cross'; the meaning of נאקום is not clear to me. For כניסה אלנייה read אליונאנייה, the Greek (Byzantine) church, very likely referring to the famous church of the Holy Sepulchre. 'The Muslims, from the earliest times, have called the church Kanisah al-Kumamah—"the Church of the Sweepings" or "of the Dunghill"—Kumamah being a designed corruption of Kayamah, the name given to the church by the Eastern Christians, this being the Arabic equivalent of Anastasis, the Resurrection' (Le Strange, *Palestine under the Moslems*, 202). Our commentator takes this verse to refer to Jerusalem. But some Karaites referred it to Mekka. See Jacob b. Reuben, *l.c.*, מן מלך הנגב כי ישלח מחנות, וחרועים ממנו. ונבורים אל בית אלהיהם והיא ארץ מכבא ועשו בה משפטי נקמות.

10 ברית' הם הנוצרים' מחליפי ברית תורת משה אשר נבדלו מיש נם הם
 וגם רומים יחניף אותם בחלקות כי יתעיב עבודתם ויחסיר מלכותם'
 ועם ידעי אלהיו' הם יש יחזקו ועשו' כי טרם בואו לא יכלו לבא אל ירוש'
 ומארבע כנפות הארץ היו באים אל טבריה ואל עזה לתאות המקדש ועתה
 בבואו הביאם אל ירוש' ויתנו להם מקום וישכנו בה רבים מיש' ואחרי
 15 כן הנם באים יש' מארבע קצות הארץ אל ירוש' לדרוש ולהתפלל ומהם¹¹

(fol. 2, recto)

ובדבר הזה נודע מפי יי' על ידי המלאך לדניאל כי משכילי גלות הרישנים נכשלו במצות'
 ועתה אם תאמר כי ענן היה מן המשכילים הלא הוא מן המשכילים הנכשלים כי הוא
 רישון ואם תאמר לא משכיל היה אין לך ללמוד מדבריו והאחרנים ימצאו אמת
 כז' לצרף בהם ול' ע' קץ כי עוד למו' כי טרם המועד שלקץ יתבררו ויתלבנו 11. 35
 ועשה כרצונו המ' הוא מל' ישמע' הגדול מכל המלכים ועל כן אמר ויתרומם ויתג' 5 11. 36
 על כל אל' על מלכות פרסים כל כרסאן¹² ועל מלכ' רומים וכל קיסר ועל מלכ' תורכיים

וחללו כי ישליך שם פגרי ההרונים. והסירו התמיד יבטלו לחוגנים: כי
 בכל שנה יחוננו ונתנו השקוף מע' הצלמים אשר במכבא ישומו אותם
 Ibn Ezra to Dan. 11. 30 polemizes against this Karaite interpretation:
 ויש לתמוה מחכמי צדוקים שפירשו זה לעתיד ואמרו כי המקדש הוא
 מיכ"א שיחוננו עליה הישמעאלים והסירו התמיד החמש תפלות ונתנו
 השיקוף עכו"ם ואלו התועים אין יתכן שיקרא מקדש רק ירושלים לבדה
 וככה שמה בל' ישמעאל בית [אלמקדס] ואיך הוא מיכ"א קדש וכו'
 See also Steinschneider, *Polemische u. apologetische Literatur der Juden*, 313.

¹¹ See also the interesting passage in Sahl b. Maṣṣiah's circular letter
 (המליץ, מאספ' נדחים, No. 13, in Harkavy, תוכחה לבני דורו),
 ואחרי עזבם למקום (i. e. Jerusalem) נשאר יתר מחמש: (1879, 640, ll. 26 ff.):
 מאות שנה לגלים מעון תנים ולא היה אחד מישראל יכול לבוא. והיו
 היהודים אשר במזרח באים אל מדינת מעזיה [טבריה] להתפלל שם.
 ואשר במערב היו באים אל מדינת עזה. ואשר בארץ הנגב היו באים אל
 מדינת צער. ובימי קרן זעירה פתח יי' לעמו שערי רחמיו ויביאם אל עיר
 (נבול v. 1.) קדשו וישבו בה ויבנו מקומות (בתים v. 1.) בתורה לקרוא ולפתור
 . . . ולהתפלל בכל עת ולהעמיד משמרות בלילה. . . See further, Mann, *The
 Jews in Egypt and in Palestine under the Fātimid Caliphs*, vol. I, p. 43 ff.

¹² Khurāsān; about this and the following provinces, see Le Strange, *Lands of the Eastern Caliphate*, Index, s. v.

ובמה

כי כמה מדינות תורף לקחו מקצה כורסאן כוארזם וסמרקנד וששש ופרגאנה
וולתם ומדינת הנדואן עד כאולאן ועד כרהמנאן¹³ ומי ידע לספר כל מדינות

ממשלתם ועל כן אמר ויתגדל על כל אל למען כי כל המדינות אשר ילכד

10 כלם עובדי אלילים על כן כת על כל אל ועל אל אלים. הו אלהי יש ידבר נפלאות כי הו

אמר כי אנכי שלוח אלהים ועל נביאיו דבר דברים אשר לא כתוב והצליח במלכותו

ובדבריו כשדיבר למעלה והצליח מרמה בידו ומלכותו תעמוד לו עד כלה זעם

הו תמאם¹⁴ גלות כי לא תעמוד מלכות לזולתו אחריו עד בוא משיח כז עד כלה ז

וכת כי נחרצה נעש. כי כלה ונחרצה אשר על יש הכל תשלם במלכותו

15 כז כי נחרצה נעש. וכת וביומיהו די מלביא¹⁵ וז. ועל אלהי אבותיו הם אלילים אשר 11. 37

(verso)

עברו אבותיו לא יבין כי האלהים אחד. ועל חמרת נש לא יבין בדעתי זה הו אשר [החיר]

כל מקנת כסף כי הערלים שלפניו אמרו כי אין מותר לאיש חוץ אשה אחת וגם אמר

על חמרת נש כי אסר קצה גילוי עריות כאם ובת [1] אחות ובת אח וכת¹⁶ כמ[צו]ת יש

ועל כל אלוה לא יבין כי כל דבריו יאמר ויספר באחד. ולאלוה מעזים. אמרו הו 11. 38
אללאת ואלעוד¹⁷

5 אלוה מעזים כי טרם בואו היו כל יושבי המדינות סביבות מפה עובדים לאלוה מעזים

פתרונו אלוה המדינות כי מעזים הם המדינות. על כנו יכבד. כי עזב שם כי כן אמרו כי

אנשי הסביבות באו אליו בברית שלא ישבר לעזוב על כנו ולאלוה אשר לא יד אבו. הו אל

¹³ Khwarizm, Samarḳand, Shāsh (Tashkand), Farghānah, Hinduwān, Holwān, Kermān (see Sprenger, *Post- u. Reiserouten des Orients*, I, 77-79).

¹⁴ תָּמַם, 'termination'.

¹⁵ Dan. 2. 44.

¹⁶ See Qurān, Sura IV, v. 27.

¹⁷ al-Lāt and al-'Uzzā, the daughters of Allah, cp. Wellhausen, *Reste arabischen Heidentums*, pp. 29-45. Our commentator quotes this explanation in the name of others. Likewise Yefet, in his Daniel commentary, states that 'the god of fortresses is either the name of a particular idol, Alāt or al-'Uzzā, as some have thought—both are familiar—or some other deity'. Jacob b. Reuben, *l. c.*, also mentions this explanation: ואלוה מעזים הוא שם אלוה: 'כאש' אמ' מקצת הפותרים כי ב' אבנים במכבא דמות צלמים ושם אללאת ואלעזי.

אחד בדעתי יכבד בזה ובכסף וז' וז' הם בגדי שש מעשה חושב כי עשות כל אלה
 אלהי השמים ועשה למבצרי מעוזים בדעתי הם המדינות שלכד ויקח אנשיהם לו לצבא¹⁸ על שם II. 39
 והם עובדי אלילים ואליליהם עמהם ולהם עובדים והם צבא מלכי ישמעאל כוראסאן IO
 ברהמניים וזולתם עים יעקוב ועם עמר וכקארן ובניו בהרי כוראסאן וטברסטן וגם אנשי
 דיילם עובדי אלילים¹⁸ והם צבאות מלכי ישמעאל והמשילם כרבי כי צבא המלחמה הם משלים
 רבים לכל פנים ואדמה יחלק במחיר במס ומתנות אשר יתנו נוגשים למלכים לקנות
 המדינות ובעת קץ יתן עמו מל הז' הו מל מצ או ממלכי דרום ומעני יתננה יתנאניה¹⁹ ילחם II. 40
 ולא כת כי מל הז' יעבור במדינותיו ואולם ישתער עליו יתעצף עליה²⁰ כרוח סופה I 5
 להחריב ולשדוד כשדוד עובר ברכב ובפרש ובא רבות דע כי ברכב ובפ יבואו מכל קצות

Translation.

[The verses are indicated by inverted commas.]

‘And against the strongholds’, these are the castles Dan. II. 24 and fortified towns.

‘And he shall stir up his power and his courage against II. 25 the king’ of Egypt, Alexandria, ‘with a great army’, and a numerous host. ‘And the king of the south shall war in battle’ against the king (kingdom) of Ishma‘el ‘with a great army, but’ the king ‘shall not stand for they shall plan devices against him.’

‘And those that eat of his delicacies’, these are his II. 26 hosts, ‘they will break (destroy) him, and his army’, (viz.) the king of Ishma‘el (and his army), ‘and many will fall down slain.’

¹⁸ About Daylam, see Le Strange, *l. c.*, 172 ff. Cp. also *Responsen der Geonim*, ed. Harkavy, Index, s. v. דיילמנים. The Brahmins are known. But the natives reported as residing in the mountains of Khurāsān and Tabaristān are unknown to me.

¹⁹ Read יתנאמח, vi. נָחַץ ‘to dash together’.

²⁰ עָמַף ‘to blow violently’.

- II. 27 'As for both the kings', the king of Isma'el and the king of the South, kings alike, both of them (set) 'their hearts to do evil' against each other and also to make statements against each other. 'And at one table', i. e. about one (fundamental) principle, 'they shall speak lies'. The meaning of 'table' is religion. The one (comes with) his religion, the king of the South says, The Old Torah has passed away and a New Torah has come, and the other (the king of Ishma'el, Muhammed) says, The Law of Moses is a statute, but it has passed and my Torah has come for He (God) has sent me. And 'one table' is, in my opinion, the Law of Moses, the table of Israel's (spiritual) food. Both of them (these kings) make statements about (this) Law. The one (Muhammed) says about his own mission that he is an apostle (prophet), and the other (the king of the South) says that he (Jesus) is (the) Messiah that is mentioned in God's Torah. 'But it shall not prosper' for there 'still' remained (many) days and years till 'the appointed end' of (the) Messiah.
- II. 28 'And then he will return to his land with great substance', (i. e.) the king of Ishma'el. 'And his heart will be against the holy covenant', against Jerusalem to capture it from the hand of the king of the South. 'And he will act (fight) and return to his land', and will yet not take (it).
- II. 29 'At the appointed time he will return and come into the South' a second time. This time will 'not be like the first and the last' (times), for on the first occasion the army of the king of the South overflowed (v. 26) and many fell down slain and on the last occasion, the third one, Jerusalem was captured from the king of the South by the king of Ishma'el, as is written about the third time, 'and arms will stand on his part and will profane the sanctuary'. In my

opinion not he (Muhammed) took (Jerusalem) but after his death arms and hosts arose from him and took the sanctuary, as it is written, 'and arms will stand from him', but it is not written, And he stood by himself.

But about the second time it is written, 'and ships of Kittim will come against him, and he will be grieved', these are the Romans (Byzantines). The explanation of וְנִכְאָה is 'and he will be weak', for he (Muhammed) will not have the better over them. 'Then he will return and have indignation against the holy covenant', against Jerusalem because he could not capture it. 'He will do, return, understand', and plan about the uncircumcised (Christians) in Jerusalem.

'And arms will stand by him', after him the men of his arm, the children of his people, will arise 'and profane the sanctuary, the fortress', (viz.) the fortress of Jerusalem, the town of the sanctuary. 'And they will remove the continual burnt offering' of (the) Christians, 'and will render the abomination', the Cross, Naḳum(?) and the Greek Church 'desolate'.

'And those that act wickedly against the covenant', these are the Nazarenes (Christians) who changed the covenant of Moses' Torah (and) separated from Israel, them as well as the Romans (Byzantines), 'he will make profane by divisions', for he will abhor their worship and diminish their kingdom'. 'But the people that know their God', these are Israel, 'will be strong and succeed'. For before his (i.e. the Muslim's) coming they (Israel) could not enter Jerusalem. They had to come from the four corners of the earth to Tiberias and Gazah for the desire (of seeing) the sanctuary. But now, after his arrival, he brought them to Jerusalem, assigned to them a quarter

and many Jews settled there. And afterwards Jews are coming from the four ends of the earth to Jerusalem to study and pray. Some of them . . .

II. 35 . . . By this statement is became known to Daniel by the angel from the mouth of God that the early wise men of the Exile stumbled as regards the commandments (of the Torah). Now if you say that 'Anan was one of the wise, was he not then of the wise that stumbled because he was early? But if you hold that he was no wise man, then you should not learn from his statements. The later (wise men) find (the) truth, as it is written, 'to refine them, and to purify, and make them white, even to the time of the end for there is yet (time) for the appointed time'. For before the appointed time of the end they will be purified and made white.

II. 36 'And the king will do according to his will', this is the king of Ishma'el, who is greater than all kings. Therefore it is written, 'and he will exalt himself and magnify himself above every God', above the kingdom of Persia, the whole of Khurāsān, and above the kings of the Romans (Byzantines) and every emperor, and above the kings of the Turks, for many Turkish provinces they took at the side of Khurāsān, Khwarizm, Samarkand, Shāsh (Tashkand), Farghānah, and others; and also from the province of Hinduwān (India) to Khalwan and Kermān. Who can recite all the provinces of their dominion? Therefore (the verse) said, 'and he will magnify himself above every God' because all the provinces which he will capture are (of) idol-worshippers. Therefore it is written 'above every God and above the God of gods'. (The latter) is the God of Israel. About Him 'he (Muhammed) will speak' marvellous things. For he said that he was God's messenger

(prophet); and about His prophets he spoke things that are not in Scripture. 'And he will prosper' in his dominion and his statements, as he has said above. Thus deceit will prosper in his hand and his kingdom will remain 'till indignation is accomplished', this is the termination of the Exile, for nobody after him (the Muslim) will hold dominion till the coming of Messiah, as it is written, 'till indignation be accomplished'. It is also written, 'for that which is determined shall be done' because the decisive consummation that is for Israel will be accomplished during his (the Muslim's) reign, as it is written, 'for that which is determined shall be done', and it is (also) written, 'in the days of the kings', &c. (Dan. 2. 44).

'The gods of his fathers', these are the idols which his II. 37 fathers served, 'he will not regard', for God (Allah) is One. 'Also the desire of women . . . he will not regard', in my opinion it means that he (Muhammed) permitted (intercourse) with slaves. For the Christians before him said that a man was allowed one woman only. (The verse) also said 'the desire of women' because he (Muhammed) prohibited some cases of incest, viz. a mother's daughter, sister, a brother's or a sister's daughter, in accordance with the Jewish commandment. 'And no God will he regard', for all his words he says and states (in the name of) the One (God, Allah).

'But the god of fortresses', they (commentators) said II. 38 this meant al-Lāt and al-'Uzza, the god of fortresses, for before his (Muhammed's) coming all the inhabitants of the places around Makkah used to worship 'the god of fortresses', i.e. the god of the towns (because 'fortresses' mean towns). (The god of fortresses) 'he will honour in his place', because he left (him) there (in Makkah), for

thus said they that the people of the surrounding places entered with him (Muhammed) upon an agreement that he should not break (him [this god] but) leave him on his place. 'But the God his fathers knew not', this is the One God, in my opinion, 'he will show honour with gold, silver, precious stones, and pleasant things', these are fine garments, the work of an artist, for they (the Muslims) made all this in the name of the God of heaven.

II. 39 'And he will deal with the strongest of fortresses', in my opinion these are the provinces he captured and whose men he took into the army; they were idol-worshippers and (brought) with them their idols whom they worshipped. These are the host of the kings of Ishma'el, (viz. the people of) Khurāsān, Brahmans, and others, the people of Ya'aqub and 'Amr, Khaḡarn and his sons in the mountains of Khurāsān and Tabaristān, and also the people of Daylam (are) idol-worshippers. These are the armies of the kings of Ishma'el. 'And he will make rule over many', for the war-army rules over many in every direction. 'And he will divide the land for a price', (viz.) for the tribute and donations which the tax-farmers ('the task-masters') give to the kings to buy (the revenue of) the province.

II. 40 'And at the time of the end the king of the South will strive with him', this is the king of Egypt or one of the kings of the South. The meaning of יתנאמח יתנגח (in Arabic), he will fight. It is not written that the king of the South will pass through his dominions. But 'he will come against him as a whirlwind', he will blow violently upon him like a tempest and hurricane to destroy and spoil like a raider that passes by. 'With chariots and horsemen', know thou that with chariots and horsemen they will come from all the end of . . .